

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

OCI I CONSCIÈNCIA DE CLASSE

**[Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a
Cornellà]**

Pseudònim: Pedra

Curs 2015-2016

10 de febrer de 2016

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

Agraïments

Agrair efusivament a Eulàlia Solé, l'autora de la obra que tracto al llarg d'aquest treball, la seva grandíssima amabilitat i paciència amb mi, i donar-li les gràcies també per haver-me guiat en els meus primers passos en l'amplíssim món que es la sociologia, i com d' interessant que pot arribar a ser aquesta. Com a breu apunt, m'agradaria mencionar tot el personal de biblioteques i altres fundacions, que comunicant-me amb tot el que ha fet falta, han fet possible aquest treball. També voldria mencionar la meva família, que m'han aguantat i ajudat sempre que m'ha fet falta.

Com a últimes mencions, voldria esmentar primer, a tots aquells que van lluitar perquè avui tinguem un món més just, ple de gent lliure. A tots els obrers associacionistes va dedicat aquest petit estudi, amb el qual espero aportar el meu gra de sorra al canvi social d'una nova generació. I per finalitzar, a tots els joves que reflexionen sobre el nostre sistema de vida, que busquen alternatives a un oci majorment consumista, que es qüestionen les seves actituds. I no a ells, si no a tots els altres, va destinat aquest estudi, per demostrar que es poden canviar les coses, i que es quan s' encara un gran problema, quan els humans donem el millor de nosaltres mateixos, comestic segur que acabarà passant.

Índex

1. Introducció	6
2. El marc teòric: història de l'oci	8
3. El moviment obrer	13
3.1 Antecedents i sorgiment	
3.2 Ludisme	
3.3 Socialisme utòpic i primers moviments	14
3.4 Corrents ideològics (marxisme i anarquisme)	15
3.5 L'AIT	16
4. Moviment obrer a Espanya	18
4.1 Condicions socioeconòmiques	
4.2 Ajudes mútues i associacions	
4.3 Revolució del 1868 i AIT a Espanya	20
4.4 República	21
4.5 Dictadura	22
4.6 Transició i democràcia	27

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

5. Història de Cornellà de Llobregat (Des del segle XVII) 30

5.1 Canvi de model: el Canal de la Infanta i el maquinisme

5.2 El naixement de la Cornellà que coneixem 34

5.3 La Segona República i la Guerra Civil: la destrucció de l'església de Santa Maria com a símbol del conflicte 35

5.4 Franquisme: anys de gana i repressió 38

5.5 Primera dècada democràtica: crisi econòmica, atur, i desencís polític 49

6. Cornellà de Llobregat: Moviment Obrer 54

6.1 Del segle XIX a inicis del s. XX

6.2 La Segona República: Canvi de valors i iniciatives populars, i Guerra Civil 58

6.3 El segon problema de l'Espanya franquista

6.4 La Transició, obertura al món i als nous valors, i democràcia 71

7. Estudi sobre «Sindicalisme i cultura: Oci i valors culturals dels treballadors de Siemens de Cornellà» 76

7.1 Anàlisi de les dades proporcionades

7.2 Lectura 83

7.3 Entrevista amb l'autora: Eulàlia Solé i Romero 89

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

8. Conclusió 94

9. Bibliografia i webgrafia 96

1. Introducció

La consciència de classe, l' individualitat, la preservació de la cultura popular, la inversió del temps de lleure en activitats que permetin la auto-millora... Penso que tots aquests conceptes són molt interessants, i en la assumida identitat que formem inconscients del per què els individus, no els hi donem les suficients voltes. En un principi, aquest treball va sorgir de les meves inquietuds més acadèmiques en quant a aquests aspectes: què havia fet que Cornellà es convertís en un centre tant destacat del moviment obrer i altres ciutats no? Per què ja no era així? Que forma la consciència obrera i en que consisteix la presa de consciència social? Quin era el motiu per el qual actualment, la majoria dels joves passen tant temps de lleure als centres comercials?

A mesura que anava responent aquestes preguntes, vaig anar embarcant-me en un procés de descobriment. Les declaracions d'intencions luddistes, i les vagues que les succeïrien, la formació dels primers sindicats, les Internacionals, els testimonis més concrets dels cornellanencs que lluitaven contra un règim imposat per la força al nostre país... Tot això em va obrir els ulls a com en altres temps, persones valentes i sabedores de la importància de l'associacionisme obrer van arribar a passar tota mena de penúries, fins a les seves últimes conseqüències, per assegurar-se que les generacions venidores viurien en millors condicions, tindrien més drets... La resolució de trobar el per què de la caiguda en l'oblit absolut d'aquests valors es va tornar més forta, i puc afirmar que encara que la meva curiositat ha estat atipada, la constatació de la necessitat d'un canvi de valors en aquesta societat, en uns que busquin la culturització i l'educació obrera, per sobre de l'allau d'informació i provocacions al consumisme en que ens trobem, m'ha fet apassionar-me encara més tant per l'àmbit sociològic com el polític-ètic.

Al treball que ens ocupa, els indicatius culturals emprats en els qüestionaris en els que s'ha basat l'estudi motiu d'aquesta monografia, són factors que fan referència a l'ús del temps d'oci per part dels treballadors de l'empresa Siemens de Cornellà de Llobregat, cercant obtenir dades significatives que posin de manifest els caràcters culturals restringits, (el grau de les seves satisfaccions i frustracions, de la seva conformitat amb la societat i de les seves expectatives de canvi), i a la vegada, a través de les relacions societat-cultura, inferir aquesta com un fenomen total. Es buscarà contrastar l'esmentat anàlisi històric amb els resultats de les enquestes marxistes que es van utilitzar com a base en el llibre sobre el qual versa aquesta monografia: «Sindicalismo y cultura:

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

Ocio y valores culturales de los trabajadores de Siemens de Cornellà», a més d'ubicar-lo en sistemes sociològics i caracteritzar-lo segons el context social-polític-econòmic.

L'objectiu principal d'aquest treball es cercar proves constituents que ens permetin comprovar si és certa la homogeneïtzació cultural com a producte d'una difusió mediàtica de productes i valors que abasta el conjunt social, tendeix a igualar les preferències culturals, l'ús del temps d'oci, així com a diluir la combativitat polític-social i a perpetuar la clàssica separació entre cultura elitista i popular. També es buscarà el per què de la desaparició progressiva de la importància del moviment obrer organitzat, en altres temps tan considerat a la nostra comarca i ciutat.

2. Marc teòric: història de l'oci

El terme oci ha anat evolucionant al llarg de la història, Grècia va ser la inventora d'aquest, la seva paraula per a designar-lo, «skholé», significava etimològicament parar, o aturar-se, en el sentit d'estar desocupat i per tant, disposar de temps per a un mateix, (tenint per tant el significat exacte de «temps de lleure»). La skholé no era sinònim de no fer res, sinó de la possibilitat de gaudir d'un estat de pau i contemplació creadores, (dedicades a la «theoria», saber màxim entre els grecs), en que se submergia l'esperit. La disposició d'aquest temps d'oci només fou possible gràcies a la estratificació social grega, podent-ne gaudir només uns pocs d'aquest temps gràcies, precisament, a l'esclavitud. Això comporta que segons la teoria grega, només l'home lliure posseeix temps d'oci. Amb Aristòtil, per exemple, la contemplació és gairebé un sinònim d'oci, així com la música, que destaca la formació humana no utilitària («Ètica» I.1095)¹. Per una altra banda, trobaríem també el sàbat jueu, dia de descans i contemplació i per tant, amb un objectiu semblant al mencionat oci grec que commemora la creació de l'univers per part de Déu, que va descansar en sàbat, i d'altra banda, l'alliberament dels esclaus israelites d'Egipte.

A Roma trobem una nova accepció del concepte d'oci, introduïda per Ciceró (discurs «Pro Sestio»²) advocant per un temps d'«otium» i un altre de «dignitas», el basat en les idees més «nobles». El treball no té una significació negativa, i l'oci consisteix simplement, en un temps en el que no es treballa, per a després tornar a fer-ho. L'oci es, per tant, un espai de descans, esbarjo i meditació, tal i com ho concep Ciceró. La gran novetat romana consistirà en la introducció de l'oci massiu (el famós «Circensis») essent sinònim per al poble de desocupació i de diversió més o menys imposades per part dels còsols per dominar-lo més fàcilment. Per tant, aquest temps de lleure està en contraposició directa amb l'oci de l'elit; no és fàcil veure a Roma una utilització formativa de l'oci. L'oci que perdura, doncs, no es la «skholé» o la «dignitas», sino l'«otium», empleat com un medi d'evasió social o recurs per a millorar la productivitat del treball.

A la Baixa Edat Mitjana i començaments del Renaixement trobem un altre sentit més de l'oci, inspirat en un sentit lúdico-classista consistent en l'abstenció del treball i en la dedicació a activitats

1: Aristòtil: *Ètica a Nicómano*, I. 1095 [traducció de Julio Pallí Bonet] 2^a ed. Madrid: Editorial Gredos, 1993.

2: Tamás N.: *La Teoría del Estado de Cicerón en su "Oratio pro Sestio"* [Cicero's Theory of the State in "Oratio pro Sestio"]. Revista de Estudios Histórico-Jurídicos [Sección Historia del Pensamiento Jurídico y Político] [revista] Károli Gáspár Protestant University. Budapest: Editorial XXXII.

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

triades lliurement, com la política, l'esport, la religió o la ciència. El temps de lleure es sinònim d'una posició social alta; es tracta d'un art de viure que es pot qualificar d'oci, un temps productiu però valuós com a prova de riquesa i poder i una forma de conservar i augmentar el grau de domini davant del poble. En quant als baixos estrats socials, el treball i l'oci de la majoria dels agricultors i artesans està controlat per les hores de sol i l'Església, la qual s'encarrega de determinar els dies festius. Per a la majoria dels homes oci i treball estan molt lligats durant segles, és per això que els dies festius es vivien al costat dels companys de treball. Els oficis religiosos ocupaven gran part dels dies festius. Altres ocupacions de l'oci eren passejar pels carrers, anar a tavernes i escoltar o veure espectacles de saltimbanquis, o escoltar concerts de trobadors i joglars, quan aquests es donaven. És important destacar com l'ús de l'oci es va transformant en un símbol de noblesa, contraposat al servil temps de treball, senyal de submissió.

Els postulats sobre el valor ètic i religiós del treball defensats a Europa per l'ètica reformista del calvinisme i les rígides doctrines del puritanisme anglès, a partir del segle XVII, donen un nou sentit a l'oci, considerant aquest com un vici personal i social, i passant a ser entès com l'antítesi del treball, essent per tant, improductiu. L'oci és en aquest moment, una pèrdua de temps que ha de eliminar-se de la vida de qualsevol individu que vulgui salvar-se o mantenir una posició social decorosa. El protestantisme va suprimir el culte als sants i amb això, els dies de festa, que van passar a ser dies productius. Destaquen les exigències per augmentar la rapidesa del treball i les diferents formes d'explotació en el món de la producció. El moviment purità restringeix els plaers i les distraccions, i miraria amb recel la pràctica de l'esport i l'exercici físic, essent ambdós limitats. Aquest pòsit purità que concebia l'oci des d'un punt de vista negatiu serà molt profund, i arribarà a la Revolució Industrial, i fins i tot, en l'actual classe mitjana; un exemple d'això últim ho constituïrien els executius que viuen per a la seva organització empresarial, sense tenir en compte per a res el seu lleure. Amb la Revolució Francesa, l'Església deixa de controlar totalment els dies festius i desapareix el control dels horaris de treball. L'arribada del liberalisme provocarà que les festes es redueixin i els horaris estrictes desapareguin, ja que l'home té llibertat de negociar amb un altre home les condicions de treball, segons l'article 23 de la Declaració dels Drets Humans .

Amb l'arribada de la Revolució Industrial, les jornades de treball augmenten en comptes de disminuir, en contraposició amb el que s'havia pensat que ocorreria. Això implica que les masses treballadores prenguin consciència de la seva situació i iniciïn un moviment reivindicatiu que

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

cercarà dos objectius principals: una reducció de la jornada laboral i un augment salarial. Això origina un procés que persegueix la disminució de les hores de treball a través de mesures legislatives, mitjançant les quals els governs establiran límits d'hores diàries de treball. Data significativa per el tema que ens ocupa és el 1948, en que l'Assemblea de les Nacions Unides aprova la Declaració Universal dels Drets Humans que proclama en el seu article 24 «el dret a la fruïció del temps de lleure».

En l'actualitat les activitats d'oci i la llibertat, no estan vetades per una altra cosa que no sigui el poder adquisitiu, també hi ha una gran oferta d'oci per a tot tipus de persones i edats. El més important de l'accepció actual del terme es que l'important no es l'ús del temps lliure, com ho havia estat anteriorment, si no el no-treball. El valor essencial es centra en els aspectes quantitius de l'oci, no en els qualitius. L'oci només és pres en consideració quan representa alguna oportunitat de consum, perquè almenys serà útil per a l'economia. Freire (1987)³ afirma que per als opressors del capitalisme, en la condició de beneficiaris en què es troben, ser feliç està associat amb tenir per a ser.

Podem complementar aquesta reflexió de Paulo Freire afirmant que les bases sobre les quals es sustenta el sistema capitalista són tan fortes que els individus oprimits, els que haurien de rebel·lar-se contra la seva explotació, acaben absorbint aquests valors com a ideals de vida i busquen la possessió i el consum com a sinònim de felicitat. A partir d'aquest punt, justificarem el títol que busca analitzar la necessitat d'un oci consumista. Padilha (2000)⁴ realitza interessants consideracions al respecte, que hem dividit en tres punts:

1. Si les activitats d'oci es transformen en mercaderies a ser consumides, l'oci està completament integrat al sistema econòmic del qual forma part.
2. Si aquest sistema econòmic té el consum de mercaderies com a pilar de sustentació i moment d'obtenció del lucre, no només les activitats d'oci es converteixen en mercaderies sinó que el mateix temps de lleure es configura en temps per consumir mercaderies.
3. Si la tendència d'augment del temps lliure segons la tecnologia és certa, sembla probable que

3: Freire, P: *Pedagogía del Oprimido*, 17ª ed. Buenos Aires: Editorial Siglo XXI, 1987.

4: Padilha, V: *Tiempo libre y capitalismo: una pareja imperfecta*, 5ª ed. Campinas: Editorial Alinea, 2000.

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

augmentarà considerablement el nombre de serveis especialitzats en entreteniment.

La necessitat de crear un vincle entre el sistema capitalista i el camp de la cultura és ocupada per la indústria cultural. Aquesta sempre està subordinada al sistema, conferint a les pel·lícules, les ràdios, els diaris, un aire de semblança general essencial per a l'obtenció de l'èxit, transformant tots els aspectes de la vida social en coses que han de ser comercialitzades i posteriorment, representar beneficis. Si el lucre es converteix en el principal indicador de la productivitat del treball, aleshores el consum es configura com el principal ressort de la producció perquè el primer augment, cal un increment en el consum, que, al seu torn, requereix una major necessitat de consumir. Per tant, la indústria cultural, per augmentar els seus guanys, ha de fer els seus productes més atractius per al públic. La regla per assolir aquest objectiu és proporcionar plaer i diversió a la gent. No obstant això, hem de recordar que els éssers humans no són màquines, i presenten les més diverses distincions entre individus com ara estatus econòmic, edat, raça, gènere, etc. Coneixent aquestes diferències, la indústria cultural diferencia els seus productes amb la finalitat d'atendre a determinats públics diferents sense alterar la ideologia del sistema, consolidant així la connexió entre els seus productes finals, i afirmant l'aire de semblança present com s'ha mencionat anteriorment. Creats aquests punts en comú, és fàcil establir estàndards i innombrables clixés a les produccions. Sobre els clixés, Adorno i Horkheimer (2000)⁵ conclouen que aquests "serien causats per les necessitats dels consumidors, i només per això serien acceptats sense oposició".

Després d'abordar com la indústria cultural es va expandir, cal que destaquem el producte final d'aquest treball, que és el consum. Des del punt de vista de sociopolític, consumir significa participar en un escenari de disputes per allò que la societat produeix i per les maneres d'usar-lo. A través de la reflexió sobre aquesta cita, podem afirmar que l'oci vinculat al consum assumeix característiques pròpies d'acord amb l'estrat social en què es troba. El consum implica més que la satisfacció material d'una necessitat; sinó que també denota una actitud d'estandardització, que formula la imatge d'una classe social (conformada, probablement, per els nobles renaixentistes, com hem mencionat abans). Per tant, les actituds i compres de l'individu proporcionen dades suficients perquè es reconegui el seu estatus econòmic. Això és especialment utilitzat per les elits, que en tot moment creen mecanismes de diferenciació socials per allunyar-se de les masses treballadores. Un dels seus mètodes, fàcilment reconeixible, és fomentar la idolatria dels seus membres mitjançant la

5: Adorno, T; Horkheimer, M: *La industria de la cultura: la ilustración como engaño de masas*, 8ª ed. Nueva York, Editorial Continuum, 2000.

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

promoció de "artistes" en els mitjans de comunicació, o la realització de subhastes a benefici on el premi és un sopar amb un actor famosíssim, promoció dels productes que resultaran en consum i que, en conseqüència, orientaran una forma d'oci orquestrada per la publicitat. La col·locació de publicitat en els mitjans massius de comunicació confereix un enorme poder de negociació destinat a convèncer al públic consumidor sobre els seus beneficis.

Ja sigui un centre comercial, un parc temàtic... la publicitat atribuirà qualitats a aquestes manifestacions de l'oci per convèncer el seu públic de ser feliços i viure bé, plaers proporcionats en la seva pròpia diversió, essent que, perquè això passi, cal que el subjecte inverteixi els seus diners en la seva felicitat. El convenciment es concreta mitjançant el màrqueting, on una de les principals armes és l'explotació de la imatge de "persones importants" (que són molt ben pagades per això). Citant Lazarsfeld i Merton (1997)⁶:

«Els mitjans massius de comunicació confereixen prestigi i augmenten l'autoritat d'individus i grups, legitimant el seu estatus social [...] El mecanisme d'aquesta funció d'atribució es fa palesa en la propaganda-patró amb testimonis en què "persones importants" trien un producte determinat . En el gran àmbit de la població, com testimonis no només destaquen el prestigi sinó que també canalitzen prestigi cap a la persona que brinda la seva testimonia. En suma, el seu testimoni és un indicatiu del seu propi estatus»

Per tant, si els mitjans de comunicació desanimen al públic amb una allau d'anuncis que instiguen en tot moment a l'acte de consumir, l'oci incorpora aquestes característiques, ja que està inserit en el manteniment de l'actual model. Assumir que els medis de comunicació mantenen una postura independent no seria realista, ja que es mantenen amb el patrocini d'aquesta estructura social.

6: Lazarsfeld P. i Merton R: *La comunicació de masas*, 2^a ed. Buenos Aires, Editorial Muraro [pag. 11], 1997.

3. El moviment obrer

3.1 Antecedents

Aproximadament l'any 1750 comença una època que canviarà la història fins llavors coneguda. A Europa, concretament a Anglaterra, neix la Revolució Industrial com a conseqüència de la invenció de la màquina de vapor, fet que causa el moviment de milers de persones del camp a la ciutat, per la qual cosa la majoria de treballadors obrers eren pagesos que cercaven una millora en les seves condicions de vida, i que crearien una nova classe, anomenada obrera. En canvi, van trobar unes condicions laborals properes a l'esclavisme (no existien els contractes de treball, les jornades laborals es podien estendre per dotze o més hores, no hi havia sistemes de previsió i de salut ni de salaris mínims... etc.). Per aquest motiu, aquest nou estrat social començarà a agrupar-se per reivindicar uns drets essencialment humans que venien cercant d'ençà que deixessin el camp degut a les millores agrícoles que s'havien produït a l'inici de segle.

Dues classes socials seran les protagonistes de la nova societat, la burgesia industrial dominant, que gaudirà de tots els avantatges i privilegis derivats del poder econòmic, i el proletariat, el conjunt de persones que treballen a les indústries i que, per nombre i condicions de vida, aniran substituint la vida en el nivell més baix de la societat. Treballaven i vivien en condicions deplorables, habitatges insalubres, jornades de treball esgotadores, discriminació de la dona, treball infantil, (que arribava a ser encara pitjor que el dels adults, degut a les tasques que se'ls encarregaven degut a la seva fisonomia), alimentació insuficient, inexistència de les prestacions socials i de drets col·lectius... Tot això es donava en una societat nascuda de la lluita per la llibertat que a més a més, reconeixia una igualtat dels homes davant la llei que quedava en entredit.

3.2 Luddisme

Degut a la massiva introducció de màquines, els obrers van començar a quedar-se a l'atur, (a Anglaterra, amb la introducció del teler, els llocs de treball van disminuir de 800.000 a 200.000), i per aquest motiu es comencen a crear les primeres associacions de treballadors, essent prohibides en països com França amb motiu de la seva força i voluntat revolucionària. Comencen llavors moviments radicals que clamen drets i demanen reformes laborals i democràtiques, a més de la no

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornella

prohibició de les associacions.

D'altra banda, un grup d'obrers creen un fort moviment anomenat luddisme, entre el 1811 i el 1817, en contra dels telers i les màquines de filar, que provocaven que molts treballadors industrials quedessin en atur, i que els que mantenien el seu lloc de treball haguessin de treballar més i pel mateix sou. Una variant agrícola del ludisme, que es centrava en la destrucció de les màquines batedores de gra, va tenir lloc durant els Disturbis de Swing, al 1830, al Sud i Est d'Anglaterra. A les seves protestes, els luddites advoquen per l'acció directa, reunint-se a les nits i cremant els telers, o fins i tot fàbriques senceres. Els luddites es van enfrontar a l'exèrcit britànic a Burton 's Mill en Middleton i en Westhoughton Mill, tots dos a Lancashire. Els rumors es van estendre a l'època sobre la possibilitat que els magistrats locals utilitzessin agents provocadors per instigar els atacs. Utilitzant el pseudònim de Rei Ludd, els luddites i els seus seguidors enviaven amenaces de mort anònimes i fins i tot van arribar a atacar els magistrats així com a comerciants d'aliments. El luddisme es va escampar ràpidament entre un proletariat descontent, però la seva vida va ser de només 3 anys.

3.3 Socialisme utòpic i primers moviments

Degut a la problemàtica sorgida arran de la societat capitalista, hi haurà pensadors que s'aixequin contra les injustícies, proposant mesures i sistemes polítics innovadors, que Friedrich Engels anomenarà socialisme utòpic, per diferenciar-lo del socialisme científic creat per ell i Karl Marx. Els defensors d'aquestes tesis enuncien que la igualtat només s'aconseguiria mitjançant la violència, encara que la creença general advocava per l'educació i la mobilització pacífica. Alguns patrons van arribar a estar d'acord amb aquestes mesures, com el cas de Robert Owen, qui compraria la Comunitat de Harmony, en 1825, i la establiria com un projecte de societat utòpica sota el nom de "New Harmony"⁷. L'experiment va fracassar i va haver de vendre el terreny en 1828, perdent amb això una bona part de la seva fortuna. Després de la seva tornada dels Estats Units va esdevenir la figura central de l'incipient moviment obrer britànic, estenent també la seva influència a determinats mitjans burgesos radicals. Molts obrers van posar en marxa, seguint el seu exemple, experiències cooperatives, mentre que alguns teòrics van difondre els seus postulats, utòpics, però

7: Archer, J.: *Social unrest and popular protest in England, 1780–1840*, 1ª ed. Londres, Editorial Cambridge University Press, 2000.

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

no irreal, perquè pretenia substituir el sistema capitalista per un altre més just que evités els problemes britànics. Des de la seva perspectiva els obrers havien d'unir-se per crear una nova realitat europea basada en cooperatives que fossin més rendibles que les indústries: cooperatives de producció i cooperatives de distribució. En 1833, va posar en marxa una nova iniciativa: la creació d'un gran sindicat nacional amb la doble finalitat de coordinar les accions reivindicatives obreres i d'arribar a una economia socialista basada en la cooperació, que es va concretar l'any següent amb la fundació de la Gran Unió Consolidada dels Oficis (GNCTU) que s'hauria de dissoldre malgrat l'èxit inicial a causa de la pressió dels patrons, de les mesures repressives adoptades pel govern, de les dissensions internes i de la escassetat de fons per mantenir les vagues. Malgrat el fracàs, aquesta experiència sindical demostrava que el sindicat de masses i d'àmbit estatal era possible i que es podien plantejar alternatives al sistema capitalista.

Amb l'ajuda d'una experiència anterior que havia demostrat la seva eficàcia, encara que hagués acabat per fracassar, els obrers començarien a crear organitzacions pròpies i independents que van arribar a fer-se estables (malgrat haver d'estar al marge de la llei), i es van començar a crear alternatives al capitalisme (cooperativisme davant de la competència com ja hem mencionat, i col·lectivisme sobre l'individualisme). Les ajudes entre obrers va ser la primera classe d'organització clandestina, creada per artesans que ajudaven als treballadors en cas de malaltia o atur, i gràcies a això van poder produir-se les primeres manifestacions, sense el temor de no menjar el dia següent. Amb el pas del temps, els obrers van començar a percebre la necessitat de coordinar tots els sindicats clandestins del mateix país, a Anglaterra van anomenar aquest sindicat central Associació Nacional per a la Protecció del Treball (ANTP). Es crea també la GTU, que agrupava pràcticament tots els sindicats, però els costos de mantenir-lo el fan inviable. A poc a poc, el moviment obrer es desplaçat cap a nous països com França, on la classe obrera, juntament amb la burgesia liberal, van lluitar contra els conservadors, aconseguint abolir la monarquia i instaurant una Segona República després de la Revolució Francesa. Però el fracàs del moviment posterior a l'oposició de la burgesia en quant a concessió d'uns drets que no els convenia donar als obrers portaria a les associacions a preguntar-se si calia una alternativa obrera autònoma.

3.4 Corrents ideològics, (marxisme i anarquisme)

Els corrents ideològics que més masses movien van ser dos: el marxisme i l'anarquisme.

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

El primer pren el nom del seu creador, Karl Marx, qui juntament amb Engels, va construir el primer pensament socialista científic (basat en l'anàlisi «científic» de la societat capitalista i dels seus fonaments econòmics i tenint en compte la realitat de la lluita de classes). La seva teoria era un programa d'acció revolucionària que pretenia canviar la societat, i estava basat en tres grans punts:

-L'anàlisi del passat a través de la lluita de classes, base del desenvolupament històric.

-L'anàlisi i crítica del sistema capitalista; en el seu llibre «El capital», formula que el treball de l'obrer genera un benefici superior al salari que rep, al qual anomena plusvàlua. A més, la voluntat d'incrementar el benefici comporta la innovació constant per augmentar la producció, i per aquest motiu es generen les grans crisis de sobreproducció. Aquesta teoria té conseqüències directes polítiques, ja que la hipòtesi marxista provaria que en realitat, la societat capitalista es funda al voltant del robatori del treball humà a través del concepte de «plusvàlua», legitimat en l'estat de dret a través de la propietat privada sobre els mitjans de producció i el lliure usufruct d'aquests guanys. Però Marx no proposa l'abolició de la propietat privada, sino que advoca per l'abolició del sistema de propietat burgesa

-La defensa d'una dictadura proletària que acabaria desembocant en una completa desaparició de les classes socials, segons les seves tesis.

L'anarquisme, el segon moviment de vital importància durant la revolució obrera, critica la societat capitalista ja que considera tota autoritat, jerarquia o control social que s'imposi a l'individu, indesitjable, innecessària i perjudicial. Proposaven un altre model basat en l'absència de l'autoritat, defensant la llibertat individual i la solidaritat social, i oposant-se completament a tota societat jerarquitzada, a la religió, la política i l'Estat.

El seu autor més destacat va ser Mikhaïl Bakunin, que proposava una revolució com la nord-americana, per part de tots els sectors oprimits de la societat per destruir l'Estat, i després d'això, la creació d'una societat igualitària a Europa, que ampliés la democràcia a tots i alliberés a més l'home del sistema monetari, el poder polític, el poder econòmic i la religió (val la pena mencionar que considerava que la revolució havia de començar a la pròpia persona). Ell establí un ordre polític d'individus que conformessin comunes, que al seu torn aquestes comunes es federaran entre si per col·laborar i que aquestes federacions es federaran entre si en confederacions, abolint aleshores la

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

propietat privada, essent innecessària. En aquest procés, a diferència del marxisme, Bakunin no separa camperols d'obriers urbans i considera que aquesta revolució corresponia a tots dos alhora. Les seves paraules van tenir molta força a Espanya, Suïssa, Itàlia i Bèlgica.

3.5 L'AIT

L'Associació Internacional de Treballadors (AIT) va ser creada a Londres l'any 1863 pels delegats de les associacions obreres d'Anglaterra i França i alguns emigrants polítics d'Itàlia i Alemanya. Les seves finalitats eren l'organització política del proletariat a Europa i la resta del món, així com un fòrum per a examinar problemes en comú i proposar línies d'acció. Els primers congressos es van celebrar a Ginebra, Lausana i Brussel·les.

Tenia un Consell General dirigit per Marx que redactava els estatuts on s'establien els seus principis: l'emancipació de la classe obrera havia d'estar controlat pel proletariat, qui havia de conquerir el poder polític i eliminar la societat burgesa per poder instal·lar el socialisme. Però la divergència de les opinions polítiques de socialistes i anarquistes, essent els primers a favor de la formació d'una internacional de partits obrers fortament centralitzats, amb un programa de mínims basat en la lluita per conquestes socials i laborals concretes, i un de màxims basat en la lluita per la revolució social a través de la conquesta del poder de l'Estat, i els segons en favor d'un model revolucionari basat en l'organització associativa-cooperativa (federalisme social) que rebutja el poder centralitzat, i advoca per tant per l'acció directa i la violència, no trigarien en provocar l'escissió dels anarquistes. Una altra causa la podem trobar a l'enemistat personal entre Bakunin i Marx. Malgrat això, l'AIT va aconseguir acords històrics que milloraven les condicions de vida del proletariat:

-Reducció de la jornada laboral (8 hores diàries).

-Supressió del treball infantil.

-Millora de les condicions de la dona (sou igualitari).

-Certa socialització dels mitjans de producció

4. Moviment obrer a Espanya

4.1 Condicions socioeconòmiques

El procés d'industrialització s'anirà estenent per tota Europa, tot i que no es donarà al mateix moment ni de la mateixa manera, influint-hi moltes variables. Pel que fa a l'Estat espanyol, només podem parlar d'una veritable industrialització a Catalunya, on aquesta es centrarà en el sector tèxtil, (impulsada per l'augment de la demanda procedent de les colònies americanes, i la transformació del sistema productiu des de un agrícola a un amb vistes al capitalisme), i posteriorment, al País Basc, en el sector siderúrgic (gràcies, en part, al desenvolupament de la indústria siderúrgica). Un fort moviment migratori començarà també al nostre país per part dels jornalers, que sense possibilitats de subsistència al camp, marxaran cap a les ciutats (com hem comprovat que va passar a Anglaterra).⁸

A Espanya, durant el segle XIX, els salaris de la nova classe industrial es mantindran estables, però aquests són tan baixos que impossibiliten mantenir un nivell de vida digne, per la qual cosa les pujades de preu provocaran greus problemes a l'hora de subsistir. En quant a les condicions laborals del proletariat, es podia arribar a treballar 15 hores al dia, el soroll i les temperatures (tant a l'hivern com a l'estiu) són extrems i la mala alimentació i uns ambients de treballs que afavoreixen la propagació de malalties, degut a la seva falta de ventilació i tancament, per no parlar de l'elevada taxa d'accidents causats per les màquines. L'acomiadament és completament lliure, el que permet al propietari substituir als treballadors que es posaven malalts per els que feien cua a l'entrada de les portes de la fàbrica. Tot això provoca una baixada en la esperança de vida d'aquest col·lectiu, que tot just arribava els 30 anys, mentre que per als burgesos, s'expectaven uns 50 anys de vida.

4.2 Ajudes mútues i associacions

Des de la dècada de 1820, s'intentarà pal·liar els terribles dèficits ja mencionats mitjançant la creació d'associacions d'ajuda mútua, que es basaven en el pagament per part de tots els membres integrants d'una petita taxa per a que, en cas de malaltia o acomiadament, no es trobessin en una situació de completa indefensió o impossibilitat de subsistència. Les primeres reivindicacions en

8: Prats, J. i Trepal, C: *Història. Batxillerat*, 1^a ed. Barcelona, Editorial Barcanova, 2015

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

favor de la legalització d'aquestes associacions es donaren a Barcelona i Màlaga, destacant les primeres accions obreres que van tenir lloc a la primera ciutat mencionada el 1823, quan, segons la premsa de l'època, «grups de sediciosos van saquejar els magatzems dels hisendats i dels comerciants». A partir de 1838 els obrers van començar a associar-se i van acudir al Capità General de Catalunya, representant de la Comissió de Fàbriques, demanant-li autorització per associar-s'hi. Els patrons estaven associats des de 1833 en aquesta Comissió de Fàbrica, però els obrers no van obtenir l'autorització sol·licitada. El 28 de febrer de 1839, el Govern va concedir l'autorització de societats mutualistes i cooperatives, tot i que deixava als dirigents polítics regionals seu reconeixement. Es va fundar, en 1839, un «Societat de Teixidors del cotó», no tolerada. El 17 de març de 1840, sota la inspiració del teixidor Joan Munts, es va fundar l'«Associació mútua d'obrers de la indústria cotonera». Les dues associacions, en realitat eren la mateixa amb dues cares. La primera, la «Societat de Teixidors del cotó», efectuava la resistència activa; la segona era només l'encarregada de recollir les taxes entre els integrants per a l'ajuda mútua. Es recolzava en el Decret de 1839, com van ser reconegudes pel Govern Civil que el 25 maig 1840 va prohibir les reunions obreres fomentadores de l'associacionisme.

Aquestes associacions, entre d'altres clandestines, organitzarien la primera vaga general de la història d'Espanya, de seguiment massiu, que tindria lloc a Catalunya durant 8 dies, des del 2 de juliol fins a l'11 del mateix mes de 1855, amb motiu de l'ordre cursada pel Capità General Zapatero el 24 de juliol, dissolent les associacions obreres il·legals, i posant sota el control militar totes les associacions d'ajuda mútua permeses. Així mateix es sotmetia a la llei marcial a «tot el que directament o indirectament coartés la voluntat d'un altre perquè aquest obrís les seves fàbriques o no deixés treballar-hi, si no accedeix a les exigències que col·lectivament es pretengui imposar...». Es va enviar una Comissió de Treballadors a Madrid amb la voluntat de que s'entrevistés amb el Regent, el general Espartero, i aconseguís el reconeixement del dret d'associació. El general no va rebre a la Comissió. Mentrestant, a Barcelona, l'autoritat militar aplicava severes sancions: entre elles, presó, deportació, càstigs corporals, i amenaces de pena de mort. El dia 9 de juliol, Barcelona va ser presa militarment i el general Espartero va enviar al seu ajudant amb un document ple de promeses poc clares. La vaga general es va extingir el 11 de juliol. Els obrers demandaven les associacions legals, un horari laboral estable, la limitació del lliure acomiadament, augments salarials, i una junta entre patrons i obrers, per tal de poder discutir els conflictes laborals.

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

Una menció apart mereix el moviment obrer camperol, que va començar a desenvolupar-se simultàniament amb el moviment obrer industrial. Díaz del Moral parlava d '«un socialisme indígena», al camp andalús, i deia que «aquest socialisme era una vaga tendència de pobres contra els rics». Socialisme venia a significar, per uns i altres, el repartiment de la propietat dels primers entre els segons. Ser socialista valia tant com aspirar al repartiment. En aquest sentit, es pot parlar de moviment obrer camperol en aquesta època, ja que encara que revoltes n'hi ha hagut moltes al llarg de la història a principis del segle XIX ja començaven a tenir un cert sentit socialista.

4.3 Revolució del 1868 i AIT a Espanya

La revolució espanyola el 1868 suposaria la restauració de totes les llibertats d'expressió i d'associació. Després d'això, els obrers catalans del Partit Republicà Democràtic Federal restaurarien la Direcció General de les societats obreres. Certa tolerància anterior per part del Govern espanyol en quant a l'associacionisme permetria, al 31 de desembre de 1865, la celebració del Congrés Obrer de Barcelona, al qual van acudir 40 societats obreres catalanes i en què a més de les societats de resistència, van assistir també associacions d'ajuda mútua i cooperatives. El Congrés Obrer es va pronunciar a favor de la llibertat d'associació, pel principi de cooperació i per la federació de les societats obreres, respectant la seva autonomia i, a més, va predominar en els participants la tendència a excloure la participació de l'Estat en la qüestió social .⁹

El moviment obrer espanyol va rebre l'influència dels dos corrents de pensament de l'AIT, el socialisme i l'anarquisme, tenint el primer més força a comunitats com Madrid, Santander, Bilbao i Astúries, i arrelant més el segon a Catalunya, Andalusia, València i Aragó. Ben aviat, els obrers catalans crearien l'organisme sindical amb el nom de «Federació de les Tres Classes del Vapor», al 1868, la que seria la organització obrera més important de Catalunya. Rebia aquest nom perquè agrupava filadors, teixidors i jornalers, els tres rams de la indústria tèxtil, comptant amb força organitzada als principals centres fabrils de Catalunya: Barcelona, Sallent (Bages), Vilanova i la Geltrú, Manlleu, Manresa, Mataró, Centelles... etc. Les Tres Classes participaren activament en el Congrés Obrer de Barcelona (1870) i s'adheriren a l'AIT (1871). Aquest mateix any es federaren amb la Societat de Teixidors a Mà per formar la Unió Manufacturera. Suspensa la seva activitat arran

9: Tuñón de Lara, M.: *El movimiento obrero en la historia de España. I.1832-1899*, 2ª ed. Barcelona, Editorial Laia, 1977.

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

de la dissolució de la Internacional a l'Estat espanyol (1874) l'entitat es reorganitzà el 1881 i tindrà un ràpid creixement, comptant amb un òrgan de premsa, «*El Obrero*». Ideològicament, seguí una línia de sindicalisme moderat i antibakunisme que portà els seus homes, successivament, cap a posicions prorepublicanes, marxistes i a la creació, el 1891, del Partit Socialista Oportunista. Aquesta creixent moderació i el col·laboracionisme amb el patronat provocaran una crisi de la Federació, la qual acabà desapareixent cap al 1916.

Als primers anys del segle XX, es consolidaran els nuclis industrials de Catalunya, País Basc, Astúries, i altres grans ciutats, situació en coexistència d'una estructura econòmica i social de la resta de l'Estat eminentment agrària. La força de les organitzacions obreres i camperoles anirà en augment davant el conservadorisme de les classes dominants, contràries a acceptar qualsevol tipus d'avanç social. El cop d'Estat del general Primo de Rivera l'any 1923, il·legalitzarà totes les associacions obreres, fent-les tornar un altre cop a la clandestinitat.

4.4 2ª República

La crisi econòmica de sobreproducció iniciada als EEUU al 1929 farà patir la economia espanyola, que sofrirà les conseqüències d'un descens de les exportacions, i la reducció de les inversions del capital estranger. A la dècada de 1930, un retorn massiu d'emigrants farà encara més difícil trobar feina. En el bienni posterior, però, sí que es notarà una baixada vertiginosa dels salaris, el que provocarà el moviment dels nous sindicats, com la CNT (debilitada després del fracàs de la insurrecció de desembre del 1933) i provocarà un gran nombre de conflictes laborals. La crisi econòmica, la negativa patronal a les reformes i la línia radical propiciada pels sindicats, portarà a un context de fortes tensions socials. Els enfrontaments entre vaguistes i la Guàrdia Civil es van tornar habituals. En aquest ambient, el general Sanjurjo intentarà un cop d'estat militar a Sevilla, l'agost de 1932, que fracassarà. El govern republicà-socialista donava ja mostres d'un profund desgast, i els incidents de Casas Viejas, en els que la Guàrdia Civil assassinà a un grup de camperols anarquistes, només contribuïren a reforçar aquesta visió. La revolta coneguda com a Revolució d'Octubre de 1934, es un dels exemples d'aquesta problemàtica. Una cada vegada més radicalitzada esquerra instaria a la vaga com a reacció contrària a l'entrada al Govern de tres ministres de la CEDA. El moviment degeneraria en una revolució a Astúries (després de la qual vindria la més brutal repressió), una insurrecció independentista a Barcelona, i múltiples detencions a Madrid.

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

L'ambient social serà cada vegada més tens, amb l'esquerra obrera optant per una postura revolucionària, i la dreta buscant el fi del sistema democràtic.

Dins mateix de Catalunya, durant la República, la majoria dels obrers votaran a Esquerra Republicana de Catalunya, però s'organitzen sindicalment a través de la CNT, on trobem dos corrents de pensament: els anarcosindicalistes, partidaris de combinar l'estratègia revolucionària amb la defensa dels interessos de la classe obrera, i els quals prendran la República com una millora positiva de sistema de govern; els anarquistes integrals, per una altra part, advocaran per un seguiment integral de les tesis de Bakunin, essent partidaris de l'acció directa i en contra de la participació a una República que veuran com una continuïtat de la Monarquia, refusant participar-hi, i buscant eradicar-la. En 1932, els anarcosindicalistes queden en minoria, i els anarquistes integrals dins de la FAI controlaran el sindicat, fet que contribuirà a la radicalització del moviment obrer.

4.5 Dictadura

Després de la Guerra Civil Espanyola i durant el període franquista, tots els moviments obrers i partits polítics se submergeixen en l'exili i la clandestinitat. Les seves activitats van formar part de l'oposició al franquisme, i es produí un trencament total del que havia estat la societat espanyola anterior al 1936, els efectes del qual es deixaran veure a tots els nivells i àmbits socials; en els aspectes directament polítics i d'abast general, com ara l'absència de llibertats, l'acumulació del poder per part d'una sola persona, l'aïllament respecte al món democràtic, i una economia igualment tancada que en una etapa d'enormes necessitats, afavorirà les grans fortunes partidàries del règim, i mantindrà en la misèria les classes populars. Pel que fa a la cultura, la repressió tancarà qualsevol institució cultural que no prediqui els valors nacionals-catòlics posteriors al 1936, i no permetrà un oci que no s'adeqüi a les directrius de les seves institucions «Educación y Descanso».

Durant el franquisme, la política social va anul·lar en primer lloc les disposicions de la República, en especial, la reforma agrària, i va restituir així mateix propietats i fàbriques confiscades a la zona republicana durant la guerra als seus antics amos. Els organismes del sindicalisme vertical van donar un clar avantatge en tot moment als empresaris, i els treballadors només tindran una possibilitat de defensa dels seus interessos en els càrrecs d'elecció directa (enllaços sindicals i jurats d'empresa a partir de 1954). L'Estat regulava a través del Ministeri de Treball les condicions a les

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

que s'havien d'ajustar les relacions laborals, en les que podien intervenir els patrons adaptant la reglamentació del ram a les característiques específiques de l'empresa. Hi va haver, amb tot, alguns conflictes obrers importants des de la segona meitat dels anys quaranta, com la vaga general del primer de maig de 1947 a Biscaia i Guipúscoa, encoratjada pel Govern Basc des de l'exili i secundada tant per nacionalistes com per esquerrans, que van ser reprimits durament. Els estudis sobre la repressió franquista durant la guerra civil han demostrat la voluntat exterminadora dels alçats, el que la distingeix nítidament d'altres repressions sofertes pel moviment obrer a etapes anteriors. Allà on va triomfar l'«alçament nacional», independentment del major o menor grau de conflictivitat social existent en els anys anteriors, es va desencadenar una onada de violència extrema contra dirigents, quadres intermedis i simples afiliats i fins i tot simpatitzants de les organitzacions obreres, així com contra els de les organitzacions republicanes. L'onada de violència política acompanyava a l'"Exèrcit Nacional" en el seu avanç «alliberador» fins a l'abril de 1939, i no va cessar amb la proclamació de la "victòria", ja que fins a 1943 van continuar les execucions massives, i els centres penitenciaris van estar plens amb desenes de milers de presos. Paral·lelament a la violència exterminadora, el "Nou Estat" en construcció va anar elaborant les normes necessàries per donar forma legal a la institucionalització de la repressió, considerada essencial per a la consolidació i defensa del règim. Així, lleis com la de Responsabilitats Polítiques (1939) que ratificava la il·legalització de totes les organitzacions obreres i republicanes, la de Repressió de la Maçoneria i el Comunisme (1940) que perseguia als qui havien estat o eren membres d'associacions de tal caràcter, entès en un sentit molt ampli i elàstic, i als que difonguessin «idees dissolvents contra la Religió, la Pàtria i les seves institucions fonamentals i contra l'harmonia social», i la de Rebel·lió Militar (1943) que pretenia «que d'ara endavant ningú gosi desviar-se de una rígida disciplina social», juntament amb les modificacions del Codi Penal i del de Justícia Militar, van teixir una espessa xarxa normativa per castigar severament les actituds i els comportaments, en el passat i en el present, considerats atemptatoris als valors, objectius i interessos de la «Nova Espanya».

Els efectes de la repressió franquista, sumats als de la mobilització bèl·lica i l'exili, van ser devastadors per al moviment obrer. El 1939, la immensa majoria de dirigents i bona part dels quadres de les organitzacions obreres que havien sobreviscut a la repressió ja la guerra i que no estaven reclosos en presons o camps de concentració van iniciar un llarg exili que per a molts seria irreversible. Un elevat número d'activistes i de simples afiliats s'amuntegava a les presons (on

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

molts moriren víctimes d'unes terribles condicions de vida) o treballava en condicions igualment dures en batallons de treballadors o en colònies penitenciàries. Quan alguns van començar a sortir dels centres de reclusió, mitjançant indults que pretenien disminuir la insostenible població penal, i alhora projectar una imatge de clemència del règim, es van trobar amb que tot Espanya era «una immensa pressió», a més d'haver-hi, com ja s'ha comentat, una situació d'escassetat extrema de tot tipus de béns, el que comportava que la més important lluita quotidiana fora per assegurar la subsistència. En efecte, la dictadura franquista, amb les normes creades i el desplegament policial i para-policial efectuat, va aconseguir un control efectiu de la societat, i particularment de les classes treballadores, sostingut a més en l'extensió de la por, inserta mitjançant la brutalitat exercida des dels seus primers passos, i en la desconfiança generalitzada, fruit de la severa vigilància i l'estímul a la delació efectuat des de les institucions del règim.

Però el franquisme no era una simple dictadura reaccionària, no pretenia només destruir el moviment obrer sinó que, tal com proclamava clarament, tenia l'objectiu de crear un nou ordre que resolgués definitivament la "qüestió social" mitjançant l'extirpació de la societat espanyola de la «lluita de classes», tal com afirmava l'onzè punt de FET i de les JONS: «el nostre règim farà radicalment impossible la lluita de classes, per que tots els que cooperen a la producció constitueixen en ell una totalitat orgànica»¹⁰. Per a això, es va crear l'Organització Sindical Espanyola (OSE) també coneguda com Sindicat Vertical, amb l'objectiu d'enquadrar, vigilar, adoctrinar, assistir i, eventualment, mobilitzar els treballadors i, al mateix temps, avançar cap a la "harmonia social", que l'Estat propiciaria, per altra banda, a través de la política laboral i, en general, social. La Llei de Reglamentacions de treball, (1942), va establir que la fixació dels salaris i de les condicions de treball era "funció privativa de l'Estat" que exerciria "sense delegació possible" el Ministeri de treball. Els treballadors, i formalment, també els empresaris, es van convertir així en subjectes passius en la determinació de les relacions laborals; era l'Estat a través de la legislació general i de les normes del Ministeri de Treball a qui corresponia aquesta determinació.

La posició de treballadors i patrons, però, era radicalment asimètrica: si els primers quedaven privats de qualsevol instrument efectiu per fer sentir la seva veu i defensar els seus interessos, els segons van tenir sempre instruments i vies, tant formals com informals, per assegurar que les decisions governamentals els tinguessin molt en compte. En un escenari com l'anteriorment descrit

10: Díaz-Plaja, F.: *La guerra de España en sus documentos*, 5ª ed. Barcelona, Editorial Plaza & Janés [pàgines 238-243], 1969.

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

no pot estranyar l'aparent desaparició del moviment obrer. No obstant això, la dictadura no va aconseguir la seva completa destrucció. D'una banda, en l'estricta clandestinitat, encara vulnerables a la constant pressió repressiva, les organitzacions obreres socialistes, comunistes i llibertàries van reconstruir, especialment a les grans ciutats per la major protecció que oferien aquestes, i en les zones on havien tingut una major implantació, petits grups dedicats fonamentalment a crear i consolidar una mínima organització, i a l'acció propagandística contra el règim, el valor principal dels quals era el testimonial. Per a la dictadura, encara que aquests grups no constituïen cap amenaça, la seva simple existència era un desafiament que considerava intolerable, ja que mostrava el fracàs, per parcial que fos, del seu objectiu d'eradicar qualsevol forma de resistència o oposició, per mínima que fos.

A principis dels cinquanta els baixos salaris i l'alça de preus van provocar diversos conflictes laborals: la vaga dels tramvies de Barcelona de 1951, que es va estendre a diversos sectors; les vagues generals d'abril d'aquest mateix any a Biscaia i Guipúscoa, i alguns conflictes més a Vitòria, Pamplona i Madrid. En 1956 i el 1958 es van registrar també vagues en diversos punts d'Espanya. A això es van unir disturbis a les universitats, sobretot en la de Madrid el 1956.

A la calor dels canvis socials i d'aquestes mobilitzacions, juntament amb el relleu generacional que té lloc llavors van sorgir nous grups, d'activistes obrers, vinculats a moviments cristians de base, Germandats Obreres d'Acció Catòlica (HOAC) fundades en 1946 per l'Església catòlica en advertir aquesta en ple règim franquista, un creixent descontent de les masses, pel que no podia deixar de tenir en compte les conseqüències que sobrevindrien si la seva jerarquia continuava, en el seu conjunt, donant suport a la dictadura, encara més quan algunes personalitats catòliques, seglars i eclesiàstiques, començaven a diferenciar-se del règim adoptant actituds crítiques (com el bisbe de Montserrat).¹¹ Constituïen una forma d'ensenyança i propagació de la doctrina cristiana en què els laics s'associen per l'anunci de l'Evangeli a totes les persones i ambients, d'acord amb les necessitats de l'Església catòlica en cada temps i lloc. La Joventut Obrera Cristiana, JOC, fundada el 1924, pel sacerdot belga, després cardenal, Joseph Cardijn, i destinada a promoure la Doctrina Social de l'Església en els ambients juvenils. El seu objectiu és l'educació i evangelització dels joves del món obrer mitjançant la revisió de vida obrera, que segueix els passos del Veure-Jutjar-Actuar, i que ha estat adoptada per altres moviments cristians. El 1951, impulsada per l'Església per fer penetrar les

11: López, B.: *Aproximación a la historia de la HOAC*, 3ª ed. Madrid, Ediciones HOAC, 1997.

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

idees religioses entre els joves i treballadors, la JOC a Espanya es convertirà en Joventuts Obreres d'Acció Catòlica. Anys després, al Congrés de Valladolid (1956) es constituïran amb el nom de Germandats Obreres d'Acció Catòlica (HOAC) actuant com un embrió de sindicat tipus democristià, independent del règim franquista. A través dels seus òrgans de premsa, com el setmanari «Tu», criticaven diversos aspectes de la política social de la dictadura i adoptaven postures «liberals». Així, l'apostolat inicial van girar a l'esquerra, assumint la idea del Socialisme com l'autèntic ideal cristià. A través dels seus òrgans de premsa, com el setmanari «Tu», criticaven diversos aspectes de la política social de la dictadura i adoptaven postures liberals. Amb tot això pretenien assentar les bases d'un moviment catòlic d'oposició que pogués reclamar el dret a exercir un paper dirigent en la vida política espanyola, en cas de caiguda del franquisme, possibilitat que l'Església no exclouia. A més dels canvis econòmics i polítics, també la consciència dels obrers estava canviant, gràcies a la seva pròpia experiència, i les masses començaven a fer acte de presència en la vida política espanyola. A la primavera de 1951 es van llançar al carrer per protestar contra la carestia, però també contra el règim de tirania i terror. Aquest seria el factor fonamental que hauria trencat la relativa estabilitat i provocat el començament de la crisi política de la dictadura.

La conflictivitat laboral, es va veure afavorida per la nova estructura d'oportunitats polítiques que oferia la Llei de Convenis Col·lectius de 1958. Aquesta potenciava els jurats d'empresa i el paper dels enllaços sindicals, el que va portar al fet que els salaris i condicions laborals es fixessin en convenis directes entre els representants dels empresaris i els treballadors. Amb això, es van multiplicar els conflictes laborals. La mobilització laboral va afavorir el creixement d'una organització sindical clandestina: les Comissions Obreres (CCOO), sobretot des de 1962. Les CCOO havien sorgit com a comitè, per negociar els convenis col·lectius al marge del sindicalisme oficial, i van ser dirigides majorment per activistes vinculats al PCE. També van sorgir a l'abric de la nova estructura de relacions laborals altres sindicats clandestins, com la Unió Sindical Obrera, (USO) formada el 1960 a Astúries i al País Basc a partir de nuclis de la JOC; a ella es va unir la supervivència de la UGT i la CNT en algunes zones, i la més feble d'ELA-STV al País Basc.

Per la seva banda, el nou moviment obrer que va sorgir en els anys seixanta tenia un caràcter fonamentalment reivindicatiu, per la qual cosa, almenys al principi, els augmentos salarials anaven abans que qualsevol altra reivindicació com conseqüència del residu de pobresa de les dues

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

primeres dècades de la dictadura. Per tant, seria correcte parlar de diferents moviments obrers, separats per ofici, indústria, i geografia, cada un amb el seu propi estil de lluita i la seva pròpia subcultura. Les diferències naturals entre indústries i localitats es van intensificar sota el franquisme per la repressió i per la gran fragmentació de la negociació col·lectiva. La repressió va obstaculitzar la disseminació d'experiències de lluita reivindicativa i el desenvolupament d'accions conjuntes. Fins els militants de les organitzacions clandestines, amb tota la xarxa d'informacions de què disposaven, ignoraven moltes vegades el que passava a la ciutat veïna. La negociació col·lectiva, per altra banda, s'organitzava de formes variadíssimes per ofici i indústria, per empresa o conjunt de plantes, per localitat, comarca, província i nació. Les formes organitzatives amb què el nou moviment obrer començava a articular-s'estructuraven moltes vegades al voltant de la negociació col·lectiva

4.6 Transició i democràcia

El 28 d'abril de 1977 s'inicia el període democràtic de les organitzacions sindicals a Espanya. Amb això, s'obre una nova etapa en la realitat sindical espanyola, Enrique de la Mata Gorostizaga, llavors ministre de Relacions Sindicals, va obrir la porta al pluralisme sindical amb el reconeixement d'UGT, CCOO, USO, ELA-STV, SOC i CNT. Malgrat això, es demostraria que molts dels que havien format part de les associacions sindicals clandestines durant el franquisme no s'afiliarien als nous sindicats, o no hi tindrien la confiança amb que havien comptat les anteriors organitzacions. Aquesta contradicció s'ha explicat en funció de la crisi econòmica que es va desencadenar en la segona meitat dels anys setanta i com els compromisos aparentment necessaris per aconseguir un consens polític per a la transició a la democràcia, compromisos no afavorien el desenvolupament del nou sindicalisme.¹²

Durant anys posteriors s'inicia un període de confrontació que dura tres o quatre anys, entorn al que es va anomenar "models sindicals", que reflectien, sens dubte, qüestions de fons, però que així mateix responien a interessos tàctics tan evidents com conjunturals. CCOO volia perllongar, i sobretot capitalitzar, hàbits i inèrcies de la clandestinitat, i UGT, estava interessada a defensar les pràctiques i estructures habituals d'un sindicalisme en la legalitat, comú a la resta d'Europa. El retorn de la UGT a l'àrea sindical, després del parèntesi de la dictadura franquista, va imposar a la

12: Bilbao, A.: *La transición política y los sindicatos*, Cuadernos de Relaciones Laborales [revista] Universidad Computense de Madrid. Madrid: Editorial Computense.

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

praxi sindical democràtica el tradicional model de coexistència d'una pluralitat d'organitzacions sindicals en representació de diferents tendències ideològic-polítiques, frustrant el projecte de CCOO de construir un únic sindicat sobre la base del model unitari de representació assembleària que s'havia practicat durant la dictadura.

UGT va defensar una lògica sindical, mentre que CCOO seguia unes tesis que advocaven per el moviment. En realitat, els comunistes van descobrir durant la clandestinitat que per a ells era infinitament més operativa una plataforma, un moviment, que un sindicat, per això eliminarien el que tenien, la OSO, (Oposició Sindical Obrera, organització impulsada pel PCE)), i van passar a formar part de CCOO Però ara, en la legalitat, se'ls imposava de manera inevitable la necessitat de fer de les mateixes un sindicat. Això implicava temps, canvi de mentalitat i, sobretot, tractar de capitalitzar la inèrcia anterior en el nou sistema de mesurar: les eleccions sindicals de 1978.

Aquestes lluites ideològiques no només van afectar a les organitzacions implicades sinó que com a resultat d'elles gran part de la militància de la USO es va incorporar l'any 1977 a la UGT i l'any 1980 a CCOO, debilitant les seves identitats pròpies. Per la seva banda, La Confederació Nacional del Treball (CNT-AIT) que va entrar al postfranquisme amb un creixement espectacular, es va veure embolicada en unes lluites internes en què es distingien dos sectors, el primer i majoritari en el qual s'incorporava el sector més fidel als mínims plantejaments anarcosindicalistes i un altre sector minoritari que optava per participar en les eleccions sindicals i comitès d'empresa, acceptant així el model sindical imposat des de l'estat. Aquest enfrontament va provocar una escissió en el seu si creant-se la que avui es coneix com CGT (Confederació General del Treball). Significatiu també va ser el muntatge policial del Cas Scala (un procés judicial arran d'un incendi provocat per el llançament de còctels Molotov per part de quatre joves no identificats a la sala de festes Scala de Barcelona el 15 de gener de 1978 que va resultar amb la mort de quatre persones) culpant a la CNT del que havia passat, provocant una onada de repressió i persecució que va espantar a gran part de la militància anarcosindicalista¹³. La CNT segueix sent fidel als principis de lluita amb acció directa i ara, malgrat la seva escassa presència social, manté no només els seus principis i finalitats impecables sinó que preserva la seva estructura anarcosindical llesta per a moments de crisi en què la classe treballadora pogués veure'ls com una alternativa.

13: Cañadas, X.: *El Caso Scala. Terrorismo de Estado y algo más*, 1ª ed. Barcelona, Virus Editorial, 2008.

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

En l'actualitat, els dos sindicats amb major representació electoral són Comissions Obreres (CCOO) i la Unió General de Treballadors (UGT). Les CCOO van sorgir arran de les vagues mineres asturianes de 1962 i 1963 (el seu primer antecedent el conformarien les comissions de fàbrica del País Basc de 1956 i la comissió obrera de 1958 a Gijón). Recolzades pel PCE van aconseguir una ràpida difusió i es van caracteritzar per lluitar, des del seu interior, contra el sindicalisme vertical de la Central Nacional de Sindicats. Declarades il·legals al desembre de 1966, van perdre part de la seva influència durant el període de clandestinitat, encara que van tornar a ser el principal sindicat després de ser declarades legals en 1977.

En les eleccions sindicals de 1978, CCOO tenien una posició superior a la d'UGT, predomini que van perdre en les eleccions sindicals de 1986, recuperant-lo posteriorment. El 1987, Antonio Gutiérrez Vergara va substituir en la presidència al seu líder històric, Marcelino Camacho. Antonio Gutiérrez va deixar pas a José María Fidalgo, que va ser secretari general de CCOO fins al desembre del 2008 on en el marc del novè congrés de CCOO es va triar a l'actual secretari general, Ignacio Fernández Toxo.

5. Història de Cornellà de Llobregat (Des del segle XVII)

5.1 Canvi de model: el Canal de la Infanta i el maquinisme

Catalunya passa entre 1787 i 1910 de 80.000 a 2.085.000 habitants, tant per un alt índex de natalitat com una baixada de la mortalitat, a més d'un fort moviment migratori degut a l'aparició de la indústria. Comença una tendència ininterrompuda de concentració als nuclis urbans, majoritàriament costaners. Sorgiria des de finals del segle XVIII una indústria primerenca, l'evolució de la qual restaria alentida tant per la inestabilitat política com per la manca de matèries primeres. La indústria tèxtil (bàsicament llanera i cotonera) i la de productes de consum van ser les locomotores del procés. El 1831 es va instal·lar a Barcelona la primera màquina de vapor, el 1832

van aparèixer els primers telers mecànics i dotze anys més tard van ser introduïdes les selfactines, les primeres màquines de filar mecanitzades que, amb la intervenció d'un sol operador permetia filar molts fils simultàniament). En pocs anys Catalunya es situaria al quart lloc

mundial en productes manufacturats de cotó, gràcies a les fàbriques barcelonines mogudes pel carbó importat i a les instal·lades a diferents poblacions i colònies de les riberes dels rius Llobregat i Ter, les aigües dels quals generaven la força hidràulica imprescindible per a l'obtenció d'energia.

A la població que ens ocupa, Cornellà de Llobregat, la infraestructura que va permetre iniciar el procés d'industrialització havia estat la inauguració, l'any 1819, del Reial Canal de la Infanta Carlota. Aquest canal, de disset quilòmetres de llargada, recull aigües del Llobregat a l'alçada d' El Papiol i Molins de Rei, discorre fins al mar pel marge esquerre i travessa els termes municipals de

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

Sant Feliu, Sant Joan, Cornellà i L'Hospitalet. Els terratinents de la comarca, promotors del projecte, finançarien l'obra perquè pretenien beneficiar-se dels nous cultius que inevitablement havia de comportar l'arribada del regadiu als camps fins aleshores inaccessibles a les aigües del rec. A més, l'aprofitament de la força hidràulica mitjançant la construcció de salts d'aigua atrauria capitals forans i permetria l'establiment de les primeres instal·lacions industrials, apareixent la primera al 1826, que consistiria en un molí fariner l'ús del qual estalviaria esforços i diners als pagesos de la població en no haver de traslladar la producció fins al Prat.

Al cap d'uns anys, a meitat de la centúria, es construirien dues fàbriques tèxtils dedicades a la fabricació d'indianes (uns teixits de cotó estampat per una sola cara que rebien aquest nom pels estampats que procedien de l'Índia i que representarien una de les majors exportacions catalanes a Cuba), filats i teixits de cotó. El Canal de la Infanta s'havia convertit, doncs, en l'eix vertebrador de la introducció del maquinisme a Cornellà. En el còmput industrial de la comarca l'any 1861, Cornellà era la població amb un major cens de telers-mecànics i manuals del Baix Llobregat. La plataforma que havia d'assegurar la intensificació de la industrialització local va ser la inauguració del ferrocarril Barcelona-Molins de Rei-Martorell (1852-1856) pocs anys després del desplegament de la línia Barcelona-Mataró, primera existent a l'Estat Espanyol (construïda el 1856, i ampliada fins a Cornellà de Llobregat el 1859). L'arribada del tren va possibilitar la configuració d'un segon eix industrial a les primeries del segle XX, caracteritzat per l'ús de l'electricitat en substitució de la força hidràulica. Amb la construcció de les primeres indústries i la consegüent introducció del mode de producció capitalista van aparèixer les primeres formes de producció modernes basades en la socialització del treball.¹⁴

Amb la instal·lació de les fàbriques tèxtils, l'obrer industrial naixent treballava conjuntament amb d'altres companys de feina dins d'un mateix recinte i generalment participava en tan sols una de les fases del procés productiu. A canvi rebia de l'industrial, inversor de capitals en concepte de maquinària i instal·lacions, un salari en pagament de la força de treball esmerçada en l'elaboració del producte manufacturat. Les xifres dels censos demogràfics mostren la creixent importància numèrica dels obrers industrials; al 1862 de les 602 persones que constituïen el sector de població activa d'un total de 1642 habitants 258 eren jornalers del camp i 157 obrers industrials. Tot i el predomini del sector primari quant el nombre de persones ocupades, des del 1854 s'insinuava una

14: Tardà, J.; Carrión, P.; Fernández, J.; Tomás, A.: *Pagesos, obrers, ciutadans (Història de Cornellà de Llobregat)*, 1ª ed. Cornellà de Llobregat, Edicions Expres Serveis, 1993.

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

tendència de disminució del paper de l'agricultura, en aquell any un 75% dels habitants havien nascut a Cornellà, i el 25% restant provenien de Catalunya essent només tres persones de fora del país. Aquesta capacitat d'atracció de població ja s'havia posat de manifest en iniciar-se la construcció del canal, perquè les obres havien exigint un tipus de mà d'obra especialitzada inexistent a la colònia tèxtil. De fet, a la nova plantilla de la primera indústria tèxtil hi figurarien antics jornalers agrícoles i obrers de la construcció, motivats sens dubte per la possibilitat de gaudir d'un salari més estable en contraposició amb la temporalitat de les feines agrícoles i del treball de la construcció.

L'agricultura dels termes travessats pel canal va transformar ràpidament les produccions, passant a una intensiva, diversificada i d'alts rendiments. A Cornellà els cereals, la vinya i els garrofers restarien apartats a la zona nord del terme municipal, fins a les dècades cinquanta i seixanta del segle XX. La construcció de séquies per sota del canal possibilitaria que s'escampessin les aigües i dur a terme en les terres baixes d'al·luvió la plantació de fruiters, cereals de regadiu, hortalisses i llegums diversos, productes tots aquests amb alts índexs de rendiment. Al 1860 un 60% de les terres conreables de Cornellà eren regades pel canal, el que permetria la modernització de les tècniques agrícoles, la desaparició total del guaret i la diversificació de les espècies conreades. L'atracció del mercat barceloní juntament amb la millora de les vies de la comunicació tindria un paper fonamental en el conreu d'aquests productes destinats a la comercialització; el delta del Llobregat s'havia convertit en el rebost agrícola de Barcelona, el que possibilitaria als primers decennis del segle XX, una nova època d'or per a l'agricultura dèltica. Les creixents demandes del mercat interior i l'exportació als estats europeus va fer desenvolupar de nou l'activitat agrícola, va permetre mantenir una constant modernització de les tècniques agrícoles, impulsada pel Sindicat de Pagesos local creat l'any 1907 i va fer que petits arrendataris accedissin a la propietat de les reduïdes parcel·les de terra que conreaven.

En l'aspecte social, els masovers van consolidar la seva posició econòmica i d'una forma molt lenta van iniciar un procés de recuperació de la propietat. Malgrat això, la manera com es va realitzar la desamortització dels béns eclesiàstics, durant l'amortització de Pascual Madoz (seguint les directrius d'Espartero, l'any 1855) afavorint l'especulació dels grups burgesos, impediria que aquest procés de revertiment de la propietat no fos de més abast. En definitiva, la major part del sòl conreable, i el més fèrtil, va seguir a mans de persones foranes, conseqüència del secular interès

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

dels burgesos barcelonins a comprar les explotacions als propietaris rurals cornellanencs endeutats els quals l'any 1851 tan sols gaudien en règim de propietat del 14% de les terres cultivades al terme. Aquesta desigual distribució de la propietat explica que la major part dels beneficis agraris no fossin reinvertits en el mateix Cornellà i que, a diferència d'allò ocorregut a d'altres poblacions catalanes, no aparegués un sector de la població local suficientment capitalitzat, capital que hauria possibilitat el naixement d'uns quants industrials. La industrialització del terme municipal no seria controlada, per tant, en cap moment des de l'interior de la comunitat cornellanenca.

A Cornellà, la Guerra del Francès (1808-1814) va repercutir en el fet d'haver de suportar les estades dels exèrcits i les successives ofensives militars per ocupar la ciutat de Barcelona. La tradició inaugurada durant aquest conflicte de participació de la població civil en les partides armades de miquelets (milícies irregulars aixecades per una autoritat local o militar) i sometent (una força armada civil existent a moltes poblacions catalanes, encarregada de mantenir l'ordre públic i protegir les propietats), explica la influència que tindrien al delta les diferents revoltes i conflictes armats esdevinguts al llarg de la primera meitat del segle. Tot i que Cornellà en tot moment va mantenir-se a l'àrea liberal, la presència d'escamots carlins a les muntanyes de Begues i a la serra de Collserola, va obligar el municipi a realitzar un gran esforç fiscal per tal de subvenir les necessitats defensives del municipi durant 1837. Els cornellanencs restarien enquadrats dins el VII Batalló de la Milícia Nacional i obligats a realitzar serveis de vigilància tant a la vila com al pont de Molins de Rei. La inseguretat provocada per la llarga duració del conflicte carlí explica els anys transcorreguts entre la inauguració del Canal de la Infanta Carlota i la instal·lació de la primera indústria tèxtil. Les despeses de la guerra provocarien l'endeutament endèmic de les finances municipals, i un conseqüent augment de la pressió fiscal. Restaurada la monarquia l'any 1874, el vot censatari va assegurar el funcionament de l'alternança en el poder dels grans grups polítics que sostenien el sistema-partits liberal i conservador mitjançant el filtre social que representava el fet que tan sols podien accedir a les urnes els qui pagaven una determinada quantitat d'impostos. Això canviaria a partir de 1890, amb l'establiment del sufragi universal masculí que permetria en les ciutats més industrialitzades de la comarca, que el partit federal ocupés el govern municipal.

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

5.2 El naixement de la Cornellà que coneixem

Cornellà entrava a la nova centúria amb modernitat, com demostrava la diversitat industrial que s'havia establert al terme municipal. Des de 1871, una empresa es dedicava a l'extracció i captació d'aigua de la conca del riu l'actual Societat General d'Aigües de Barcelona- per al subministrament de la creixent capital catalana; l'any 1898 s'hi havia instal·lat la primera indústria vidriera i l'any 1910 s'hi havia inaugurat la fàbrica Siemens, paral·lelament amb la presència de diferents societats anònimes del ram químic i d'altres sectors diversos. L'apreciació de la tipologia dels centres industrials cornellanencs durant el període 1900-1930 permet comprovar la desaparició de l'exclusivitat del tèxtil. De 53 indústries de nova planta tan sols 12 pertanyien a processos industrials de filats i teixits, mentre que la resta es repartia en ordre d'importància entre els sectors del vidre, metall-electricitat i química. Aquests canvis també afectarien a l'estructura de la població: l'any 1923 el 73% de la població activa era dedicada a l'activitat industrial i l'any 1932 la xifra arribava al 83% amb el que es constata el fet que Cornellà s'havia convertit en una població industrial, on un terç de la població hi treballava sense residir-hi. En quant a la distribució territorial de la població, els 2496 habitants de Cornellà l'any 1910 es repartien entre tres nuclis de població: el Casc Antic (1924 veïns) i les petites agrupacions de Millàs i Famades (129 i 81 veïns respectivament). La resta dels habitants vivia en masies disseminades pel terme.

Començaria a urbanitzar-se al 1922 l'actual barri Riera, en la confluència dels carrers Sant Lluís-Francesc Layret i tres anys més tard es projectaria el carrer Sant Jeroni. Per tant, des d'aleshores quedarien configurats els límits del perímetre del «Cornellà de baix»: terraplè de defensa del riu, carretera de Sant Boi, Canal

de la Infanta, via del ferrocarril (Renfe) i Rambla Anselm Clavé. Aquests van ser també els anys de naixement dels actuals barris de la ciutat . En primer lloc tenim a l'actual barri Pedró, que comptava

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

amb la funció de ser la segona residència de barcelonins que hi estiuejaven, tenint com a eix la carretera d'Esplugues. Al marge dret d'aquesta carretera sorgiria una petita urbanització sobre el que seria més tard els «pisos de la Siemens» i al voltant de la plaça Cortada.

A més del mencionat Pedró, es desenvoluparien dos altres nuclis d'habitatges, d'escassa població i completament separats del casc: Almeda, que a partir de 1927 començaria a vendre's en petits solars que atraurien a les persones desnonades dels enderrocaments efectuats arran de les obres de l'Exposició Mundial i d'altres que hi van cercar un espai residencial d'esbarjo¹⁵. En quant al barri Fatjó-Camprociós situat en el límit amb el terme de Sant Joan Despí, l'origen data de 1921, any en què va començar a edificar-se en terrenys propietat de la masia que dóna nom a la barriada, tot establint-s'hi una petita comunitat completament integrada al poble veí. No obstant aquestes grans transformacions urbanes, que venien donades gràcies als canvis econòmics i demogràfics, la manca d'un pla general urbanístic per al conjunt del terme municipal va fer que aquest creixement es traduís en la dispersió geogràfica de les iniciatives urbanitzadores.

5.3 La Segona República i la Guerra Civil: la destrucció de l'església de Santa Maria com a símbol del conflicte

La deposició del dictador Primo de Rivera va permetre l'inici de la transició cap a un règim democràtic indefectiblement republicà, ja que la monarquia havia donat suport a la dictadura.

Les eleccions del 12 d'abril de 1931 donarien la victòria als partits republicans arreu de l'Estat Espanyol. Aquesta triomf aclaparador comportaria l'exili d'Alfons XIII, i la proclamació de la República. El futur president de la Generalitat, Francesc Macià, renunciaria a la República Catalana que havia proclamat a canvi de l'aprovació d'un estatut d'autonomia en el futur parlament espanyol. Els nous drets conquerits, les llibertats de pensament, creença i associació, van fer possible afrontar l'assoliment de l'autonomia, la normalització de la vida sindical que tan perseguida havia estat, i la millora de nivell de vida de les classes populars. A nivell local els resultats d'aquesta convocatòria electoral van tenir el mateix caràcter antimonàrquic. El Partit Republicà Radical va ocupar el govern de Cornellà, perquè Esquerra Republicana de Catalunya, que havia vençut en la major part dels municipis catalans, era encara en vies de formació al municipi cornellanenc.

15: Bellavista, O.: *Evolució d'un barri obrer Almeda – Cornellà*, 1^a ed. Barcelona, Editorial Claret, 1977.

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

El 2 d'agost de 1932, data en què es celebraria el referèndum sobre l'Estatut d'Autonomia a Catalunya, amb una altíssima participació ciutadana, el 99% dels vots emesos pel conjunt de ciutadans a Catalunya i el 99,36% dels emesos pels cornellanencs donarien suport al projecte, que les Corts Espanyoles ratificarien (prèvia negociació de l'estat federal, el govern compartit pel conjunt dels Països Catalans, i refusant-s'hi també l'exclusivitat de la majoria de competència). Malgrat tot, l'Estatut reconeixia l'existència del Parlament, de la Generalitat i del Tribunal de Cassació, institucions dipositàries dels poders legislatiu, executiu i judicial catalans.

A Catalunya el descontentament social i els atemptats contra l'autonomia van provocar que el 6 d'octubre de 1934 el president de Catalunya Lluís Companys proclamés l'Estat Català. La intervenció de l'exèrcit va comportar la derrota, destitució i empresonament del govern de la Generalitat i la suspensió de l'Estatut d'Autonomia, el que significaria el trencament de la pau social que hauria caracteritzat els primers anys de govern republicà a Catalunya. A nivell local, ERC vencedor en les convocatòries electorals a partir de 1932, va ser separat de la institució en ser destituïts els regidors i empresonat l'alcalde Isidor Coma pel fet d'haver secundat la decisió del president de la Generalitat. En conseqüència, republicans d'esquerra, sindicats obrers i els tot just presents a Cornellà partits marxistes van centrar els objectius en una amnistia que contribuís a barrar el pas a les idees nazis i feixistes, en ple apogeu a Europa i bona part de l'Estat Espanyol.

La victòria electoral de la coalició de partits d'esquerra el febrer del 1936 (a Cornellà els resultats també van ser favorables al Front d'Esquerres, 2.247 vots, contra 1.115 del Front d'Ordre) va accelerar el cop d'estat que havia de provocar tres anys de guerra civil i un milió de morts.

L'acció armada al carrer dels treballadors en defensa del govern legítim de la Generalitat frustraria l'aixecament militar arreu de Catalunya, però el buit de poder que generaria l'enfrontament provocaria una veritable revolució social que va desbordar les institucions, essent substituïda l'autoritat d'aquestes pel protagonisme dels Comitès Revolucionaris creats a cada població. Durant aquells primers dies

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

es va destruir parcialment l'església de Santa Maria i es van confiscar els béns de les entitats relacionades amb el clergat (com el Patronat Obrer, controlat des d'aleshores pel Partit Socialista Unificat de Catalunya) i l'expropiació d'edificis propietat de partits polítics aliens al Front Popular (cas del Centre Radical, convertit en seu de la CNT municipal). Així transcorreria el que seria anomenat «L'estiu de l'anarquia» a Cornellà.

A partir de la tardor de 1936, en el que passaria a anomenar-se «El primer Govern de la Victòria» Cornellà va recuperar una certa normalitat. Els representants de l'organització anarquista Federació Anarquista Ibèrica (FAI) majoritaris fins aleshores dins del Comitè Revolucionari, constituïrien un nou Ajuntament (conjuntament amb altres forces republicanes i marxistes) l'objectiu principal del qual seria l'organització de la societat nascuda arran dels fets del 18 de juliol. Amb aquesta meta, es duria a terme una reducció dels arrendaments urbans, l'ocupació d'habitatges buits, una col·lectivització de part de les terres de conreu del municipi expropiades als propietaris i lliurades als jornalers (de la qual naixeria la Col·lectivitat de Pagesos) i la intervenció dels treballadors en el control i gestió de les indústries locals, algunes de les quals com ara Siemens, reconvertides amb el propòsit de produir material bèl·lic i equipaments diversos per contribuir al subministrament de l'exèrcit republicà. Les organitzacions obreres armades servirien ara a dos processos, la configuració d'un nou ordre social i la creació d'una organització productiva que donés resposta a les necessitats de la guerra. En quant a la contribució humana a la guerra, els joves de Cornellà constituïrien el gruix d'un batalló de militants comunistes anomenat Guerrillers del Baix Llobregat, que com tants altres batallons de milicians liberals, es dirigirien a Aragó seguint les directives proposades a Madrid pel Ple Nacional de Regionals de la CNT, d'instar a tots els sectors polítics i sindicals a la formació de Consells Regionals de Defensa vinculats federativament a un Consell Nacional de Defensa que faria les funcions del govern central, creant el Consell Regional de Defensa d'Aragó. Menció apart per altres voluntaris, que s'allistarien en les milícies independentistes.

Al mateix temps, la població s'hauria de sotmetre a unes dures condicions de vida, degut a l'aparició del racionament de queviures, agreujades per la rebuda de refugiats procedents de les zones de l'Estat Espanyol que anaven caient en poder dels rebels, i pel bombardeig de l'aviació enemiga. Conjuntament, es produïrien enfrontaments continus entre les mateixes forces antifeixistes, el que minaria la moral de la resistència ciutadana davant l'avenç de l'exèrcit franquista. Des de l'àmbit polític sota el control de les forces d'esquerra s'havien polaritzat dues estratègies: la defensada per

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

la Generalitat i els partits que la sustentaven (ERC i PSUC) que advocava per una política moderada que prioritzava l'assoliment de la unitat antifeixista per tal d'acumular forces i guanyar la guerra, de l'altra, la defensada pels anarquistes (CNT i FAI) que hi prioritzaven la intensificació de la revolució social. Aquesta pugna entre estratègies duraria els tres anys de guerra a Catalunya, fins a l'extrem que el maig de 1937 a la rereguarda van enfrontar-se els partidaris d'una i altra tendències, el que, a més de provocar nombroses víctimes, acceleraria la descomposició de la capacitat de resistència catalana. Derrotat l'exèrcit republicà a la batalla de l'Ebre, els mesos de juliol i agost de 1938, Catalunya restaria desguarnida. El 26 de gener de 1939 una columna de l'exèrcit franquista va ocupar Cornellà camí de Barcelona. Poques hores abans, un bon nombre de ciutadans fugien camí de l'exili a França.

5.4 Franquisme: anys de gana i repressió

-La postguerra

Els avenços que s'aconseguien durant els primers anys 30 s'esvanirien com a conseqüència de l'aixecament militar encapçalat pel general Francisco Franco. A partir de l'ocupació militar de Cornellà per part de l'exèrcit franquista, la vida local va restar determinada per la repressió envers tots aquells ciutadans que havien estat fidels a la República i per la lluita per subsistir en uns anys de fam i d'escassetat de tota mena. Les noves autoritats, agrupades al voltant de l'únic partit polític (Falange Espanyola i les JONS) i de l'únic sindicat (la Central Nacional Sindicalista, CNS) van anar construint un nou estat d'inspiració feixista mitjançant el manteniment de la repressió i l'aïllament internacional a partir de la victòria aliada, un cop acabada la 2ª Guerra Mundial. El nacional-catolicisme que pretenia la recristianització d'una societat molt influïda pel laïcisme republicà, va impulsar la construcció de la nova església com a símbol d'aquest projecte.¹⁶ Aconseguir la desaparició de la llengua i cultura catalanes a fi de substituir la consciència nacional catalana dels ciutadans per la d'una Espanya imperial (molt propiciada per part dels mecanismes de propaganda) va convertir-se en un dels dos objectius prioritaris. L'altre seria el d'acabar amb els drets aconseguits per la classe treballadora a través de l'anihilament dels sindicats, mentre la vida quotidiana dels obrers es limitava a treballar, realitzant llargues jornades laborals per tal d'aconseguir sous de subsistència.

16: Tardà, J.; Carrión, P.: *Cornellà de Llobregat sota el franquisme*, 1^a ed. Cornellà de Llobregat, Edicions Expres Serveis, 1992.

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

Moltes entitats desapareixerien immediatament després de la guerra (no abans de ser espoliades). Això va ocórrer amb els patrimonis dels partits polítics i centres sindicals. Les entitats que van sobreviure van haver de sotmetre's a la depuració corresponent. El Patronat Obrer va aconseguir aviat reprendre la vida associativa (probablement per la seva afinitat amb l'Església). La Unió Social, unificada des de 1936 amb la Societat Coral La Unió, va passar a ser d'una organització oficial. El patrimoni del Centre Republicà Radical Instructiu va ser confiscat en benefici de l'Estat, el mateix que va passar amb l'Orfeó Catalònia, essent clausurat i embargat, acusat de ser una entitat guiada pel catalanisme (acusació falsa, ja que com s'ha dit abans, La Unió Social, encara havia estat fundada per catalanistes, agrupava a veïns diversos, sense importar el seu ideari polític). L'associacionisme d'aquells anys va caracteritzar-se per restar totalment en mans dels vencedors, organitzadors i destinataris alhora de la pobra vida social, atesa la manca de participació de la població vençuda, la vida de la qual consistia en treballar i anar a casa a descansar.

-Construcció de la nova església i moviment nacional-catòlic

Acabada la guerra les noves autoritats van finalitzar l'enderroc de l'antiga església i l'inici de l'edificació d'una nova. El gener de 1940, amb l'assistència del bisbe de la diòcesi, es procedia a la col·locació de la primera pedra d'un projecte ple de misticisme. Fets anteriors com l'ocupació, enderroc i ús com a magatzem de proveïments del temple per part del Comitè Revolucionari i l'execució del rector van plantar les bases que haurien de desenvolupar el nacional-catolicisme local, projecte ideològic que integrava la religió a la concepció falangista de l'Estat, fent entendre que la redempció dels vençuts només era possible a partir de la seva recristianització, el símbol de la qual hauria de ser la església. També arrelaria un model moral basat en la decència i castedat a l'actitud social i la dedicació i l'amor al treball al comportament laboral. L'última pedra del campanar de l'església es posaria al 1953. Mentrestant, la vida parroquial s'havia anat reconstruint entorn a les activitats de la «Junta de Obras», desplegant l'àmbit d'influència entre els comerciants, pagesos i treballadors qualificats. Els fons per a finançar aquesta gran obra van sortir en part de donacions particulars, però sobretot van beure de les aportacions ordinàries del pressupost municipal.

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

-Primers Ajuntaments franquistes

La presidència del primer Consistori va ser ocupada per Llorenç Marigó i Poblet, ex-militant del Partit Republicà Radical, que havia estat batlle del primer Ajuntament republicà i posteriorment de manera interina degut als fets de l'octubre de 1934, substituint l'alcalde d'ERC empresonat per haver encapçalat a nivell local la proclamació de l'Estat Català. La resta de membres de l'equip gestor va ser format per ex-militants de la Lliga Catalana, pagesos propietaris, i petits industrials de pensament conservador, carlins i falangistes. El primer any del nou Ajuntament va acabar amb una crisi política que va significar la destitució de l'alcalde Marigó com a conseqüència d'una denúncia a causa d'uns fets relacionats amb la negativa de la primera autoritat municipal a assistir a uns actes religiosos. Ni la relació de Marigó amb els sectors dretans de la població l'ajudaria prou (no responent la seva trajectòria política i cultural a les essències catòlics i feixistes en ascensió durant els temps del nou Règim) essent destituït i detingut el 28 de febrer de 1940, i empresonat, jutjat i condemnat a dotze anys i un dia a la presó Model de Barcelona, on restaria quatre anys fins que aconseguí la llibertat condicional.

Després d'un breu període de presidència de Francesc Felip i Cuixart, va remodelar-se el govern municipal i va ser nomenat nou alcalde Manuel Medina Clavero, capità retirat de la Guàrdia Civil i pare d'un alt càrrec de la Falange local. El mandat de Medina s'emmarca en l'etapa més repressiva del nou sistema, l'Estat de Guerra espanyol, que no seria revocat fins a 1948. La realitat política internacional de l'any 1945, amb la derrota dels feixismes europeus aliats naturals de Franco, van deixar veure que les democràcies vencedores no intervindrien contra la Dictadura. En aquest context es produiria un notable canvi a l'Ajuntament, designant-se com a alcalde Ramón Gaya i Massot, industrial i intel·lectual, d'ideologia liberal, ex-membre de la Lliga Catalana i no afiliat a la Falange, l'etapa de presidència del qual es caracteritzaria per una nova dinàmica cultural i associativa fruit de l'empenta de l'alcaldia i de les relacions establertes amb els cercles d'Acció Catòlica de la parròquia de Santa Maria (l'església local). Tot l'anterior es realitzaria al marge de l'estructura del «Movimiento Nacional» local, (el conjunt de forces polítiques participants en l'aixecament del 1936, integrades posteriorment com a partit únic de l'estat franquista i articulades dins d'una ideologia unitària), en paraules de Torcuato Fernández-Miranda, que seria el president interí del Govern Espanyol a la mort de Carrero Blanco: «El Movimiento Nacional es la comunión de los españoles en los ideales que dieron vida a la Cruzada y constituyen el Movimiento social y

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

político de esa integración».¹⁷

Va iniciar-se la publicació d'«El Pensamiento» com a portaveu dels cercles eclesiàstics. Al barri del Pedró, una comissió de veïns va aconseguir l'autorització per celebrar les festes de Sant Miquel amb l'objectiu d'aconseguir la reobertura de l'Orfeó Catalònia. El 1947 grups de persones addictes al Règim i altres d'ideologia catalanista i republicana van fundar una agrupació excursionista que esdevindria la secció cornellanenca de la Unió Excursionista de Catalunya, (UEC). Un any després a la barriada Almeda es va crear la Societat Recreativa Almeda, força membres fundacionals de la qual tenien un passat de militància republicana i sindicalista. Trobem certa correlació entre la política de l'alcaldia i els quatre projectes esmentats, que van suposar l'inici d'un període de reconciliació per a un sector de la població vençuda, tal vegada per als menys compromesos en la lluita anti-franquista. Altres havien optat prèviament a crear una oposició activa contra la Dictadura, setze cornellanencs l'any 1948 van ser detinguts per la distribució clandestina d'un full volant, el que comportà la desaparició completa de l'organització clandestina del PSUC local.

L'any 1948 la institució municipal va afrontar una primera reforma de caràcter polític. Independentment de la figura de l'Alcalde, que era nomenat directament pel Governador Civil, la resta dels membres eren elegits a parts iguals d'entre afiliats a la CNS (terç sindical) d'entre les juntes directives de les associacions i entitats (terç corporatiu) i finalment entre els caps de família (terç familiar). L'organització local de Falange valorava que el partit havia anat perdent protagonisme durant aquests anys de mandat de l'alcalde Gaya al qual definien com a conservador «con apego al regionalismo», i acusaven d'actuar al marge del Movimiento i de governar sota la influència d'Acció Catòlica. Ramón Gaya va ser víctima d'una planificada estratègia que va implicar-lo, juntament amb d'altres membres del Consistori, en un afer d'apropiació i venda d'articles racionats a preus superiors als legals. Tot això va acabar a les darreries de 1951 amb la seva destitució. Prèviament a aquesta ja hauria aparegut la figura política, desconeguda fins al 1950, de Josep Riu i Carreras, nomenat en aquell any Jefe de Falange, familiar d'Eduard Gelabert i Fiet, prohoms local que havia topat amb la figura de l'alcalde Gaya en intentar mantenir el control de la política municipal.

17: Fernández, T.: *El hombre y la sociedad*, 2ª ed. Madrid, Editorial Doncel [pàgina 162], 1963.

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

-Els anys de la gana

La característica principal del període de la postguerra va ser la precarietat econòmica, essent els anys més difícils fins al 1946, però quedant racionats els aliments bàsics fins ben entrats els anys cinquanta. Per damunt de les escassetats de tota mena que dificultaven la vida quotidiana (restriccions elèctriques, interrupcions del servei d'autobusos amb la capital per manca de benzina i pneumàtics) hi imperava l'obsessió pel menjar. L'any 1943 els preus doblaven els del 1936, el que provocaria una enorme davallada del poder adquisitiu dels sous i una veritable fam col·lectiva. La població s'abastia a través de targetes de racionament amb les quals podien adquirir el pa, l'arròs, l'oli, el sucre... a preus taxats, sempre que n'hi hagués existència a les botigues i que es pogués donar la quantitat estipulada oficialment, la qual cosa no solia passar. En quant als productes no considerats suficientment bàsics com per incloure-se al racionament, però necessaris per una alimentació correcta, el dèficit i el preu conseqüent d'aquest, els feien prohibitius. Per exemple, les deu pessetes que costava un quilo de carn quasi igualaven al 1942 el salari mitjà d'un peó agrícola. Malgrat alguns intents duts a terme per les indústries locals per millorar el proveïment dels seus treballadors mitjançant l'organització d'economats, la majoria de la població va haver de patir tota mena d'indefensions sanitàries fruit d'una alimentació i unes condicions de treball molt deficitàries. La fixació dels preus, la corrupció i la incapacitat dels organismes oficials de distribuir correctament les produccions sota racionament generaria un mercat negre i la pràctica de l'estraperlo. Fora de la xarxa distribuïdora legal, els preus arribaven a cotes altíssimes, i aquests mercats il·legals proporcionaven grans beneficis als especuladors. Paral·lelament va sorgir una cultura pròpia de la supervivència: falsificació de targetes de racionament, robatoris en camps, horts i galliners i obligats canvis dels hàbits culinaris, adaptats als productes de més fàcil accés. Fins passada la dècada dels cinquanta eren freqüents les actuacions de la Guàrdia Civil.

-Anys cinquanta i seixanta

En els anys de la postguerra el règim franquista havia desenvolupat una política econòmica autàrquica, determinada en part per la situació d'aïllament internacional en què es va trobar. Un intervencionisme estatal juntament amb la escassetat de molts productes i restriccions de tot tipus de serveis, van fer, com hem observat, uns anys de supervivència econòmica de la dècada dels quaranta. L'ocupació massiva de la mà d'obra i els salaris ridículs substituïrien les mancances

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

tecnològiques de l'estructura productiva. A Cornellà, malgrat l'escassetat d'inversions de capital, el nombre d'empreses va tendir a créixer. De 53 indústries existents al 1946, 12 tenien més de 100 treballadors, 5 eren de volum mitjà i 36 tenien menys de 50 assalariats. L'activitat industrial d'aquests anys no comportaria canvis estructurals respecte a la situació del període anterior a la guerra. El sector tèxtil (amb 5 empreses amb més de 100 treballadors que arribaven a ocupar un total de 1.521, la majoria, dones) seguia essent el més important, conjuntament amb el metal·lúrgic, amb 1.189 persones ocupades però encara era poc diversificat, ja que es concentrava bàsicament en la fàbrica de material electrònic-mecànic Siemens. El tercer sector industrial en ordre d'importància va ser el ram del vidre, que ocupava 668 treballadors, mentre que anaven apareixent les primeres empreses químiques (555 treballadors) i les del món de la construcció, amb 365 persones.

A partir dels anys cinquanta, tot coincidint amb el fort desenvolupament econòmic estatal que va influir positivament en una Catalunya d'intensa tradició industrial, es van produir importants inversions a tota l'àrea de Barcelona. A Cornellà, la nova companyia Elsa va reemprendre les activitats de l'antiga Unió Vidriera d'Espanya i la multinacional Pirelli va obrir la seva primera planta Pirelli-Wamba. Diverses empreses tèxtils van ampliar les naus de producció i s'hi va instal·lar Plàsmica S.A. Aquest impuls productiu va consolidar la zona urbana-industrial al voltant de la Siemens i el barri del Pedró, que tenia com a eixos la carretera d'Esplugues i la via fèrria de la Renfe. D'altra banda, la contínua instal·lació de petites empreses al llarg de la carretera de l'Hospitalet i la construcció de la factoria Pirelli-Mòltex, destinada a fabricar productes de cautxú per als automòbils va conformar la urbanització creixent d'un nou polígon industrial en el sector Almeda (que s'hauria anat poblant per immigrants antics des de la seva creació, com hem vist, al 1927).

Durant els anys seixanta tots els símptomes de l'anterior reactivació econòmica es van multiplicar i es va produir un important augment de les inversions, responent a l'expansió de l'economia espanyola que rendibilitzava la important entrada de divises procedents del turisme. Va consolidar-se, per tant, una important zona industrial en les poblacions del delta del Llobregat, de les quals Cornellà i L'Hospitalet eren el nucli central, concentrant més de la meitat de l'ocupació industrial. El Baix Llobregat s'havia constituït en la tercera comarca industrial catalana. A finals de la dècada més del 70% dels treballadors en la comarca estaven ocupats en la indústria. Entre 1964 i 1974 es van instal·lar sobretot en el polígon Almeda, més de dues-centes indústries noves provinents de

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

Barcelona. Aquest procés de creixement industrial, realitzat sense una planificació urbanística adequada, provocaria que el paisatge urbà es transformés de manera caòtica, afectant negativament la qualitat de vida.

Tot l'anteriorment mencionat, ajudaria a definir a Cornellà i els seus habitants com a una societat marcadament industrial, dependent totalment de les conjuntures econòmiques empresarials, i de les situacions que vivien els seus treballadors. Aquesta consolidació afectaria directament la pèrdua d'importància i desaparició del sector agrícola, quedant només a partir del 1965 el cultiu de regadiu especialitzat en producció hortícola i fruitera, ja que la dispersió dins del terme de les finques conreades, sumada a una concepció familiar de les explotacions agrícoles, i una incapacitat per part dels pagesos de cooperar entre si per millorar tècnicament i reduir costos, el que impediria la

competència dels productes contra els d'altres comarques. La pèrdua del protagonisme de l'agricultura de cara a l'evolució de les activitats econòmiques de Cornellà va ser imparabile.

El 1965, d'una població activa de 28.186 persones, només 166 es dedicaven a l'agricultura, la meitat dels quals tenien

més de 54 anys, sense que existís relleu generacional, ja que els joves de les famílies pageses es mostraven més interessats de cara a les ocupacions industrials i els serveis.

-Immigració i el creixement vertical

El desenvolupament econòmic va afavorir un creixement explosiu motivat per l'arribada massiva de persones emigrades d'altres zones de l'Estat Espanyol, (sobretot d'Andalusia), i el rejuveniment de la població degut a l'arribada de grans quantitats de joves, que cercaven millors perspectives

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

econòmiques a la indústria, i la voluntat de donar millors oportunitats als seus fills. Paral·lelament al procés d'industrialització del territori configurat al voltant de Barcelona, s'assolirien en aquests els índex més alts d'augment de nombre d'habitants joves i plens d'expectatives de promoció social, que dispararien la natalitat de manera considerable. Per primera vegada, la suma d'habitants de les diferents barriades superava la dels barris Centre-Riera, i el nombre de veïns del Casc Antic era inferior al dels barris Pedró-Gavarra.

Aquesta explosió demogràfica, però, tornaria a posar sota el punt de mira el problema del dèficit d'habitatges, que desembocaria en l'adopció d'un model constructor vertical, de blocs de pisos, que desbordaria tota capacitat de control i planificació urbanístiques. Cap als cinquanta sorgiria el barraquisme en els terrenys inundables del riu i el condicionament de coves excavades en els terraplens de la torre de la Miranda. El 1951 n'existien un centenar d'habitades, i molts nou-vinguts van haver de compartir habitatge amb altres famílies, o viure rellogats. Els immigrants s'incorporarien amb rapidesa al món del treball i combinarien les llargues jornades laborals amb l'autoconstrucció de senzilles cases com les que es van ubicar al sud del cementiri. Aquesta pràctica desenvoluparia un creixement desordenat però tolerat per un Ajuntament infradotat quant a ordenances municipals i incapaç de controlar les llicències de construcció.

El nom de Cornellà ja seria present a la Comissió Provincial d'Urbanisme el 1955, com a territori en el qual ubicar una moderna ciutat satèl·lit. Quatre anys més tard, el 1959 s'iniciaria la construcció d'un polígon de catorze mil habitatges que acabaria sent conegut amb el nom de Ciutat Satèl·lit Sant Ildefons- Es construirien milers de pisos, molts dels quals de menys de 50 metres quadrats, mal acabats, amb instal·lacions de baixa qualitat, sense complir els promotors la construcció de vials i serveis públics. Malgrat això, la nova barriada seria el somni de molts emigrants que per fi tenien accés a un habitatge, (encara havent de pagar a molts anys vista). Altres promocions urbanes importants serien la de 1955, any en el que es construirien els cinc-cents habitatges que constituïrien la barriada Linda Vista, (amb importants ajuts financers públics en el finançament de la construcció), i la dels coneguts com a «pisos de la Siemens, a un solar que afrontava amb el carrer República Argentina, l'any 1956. En aquesta última, diverses indústries locals adjudicarien molts d'aquests habitatges als seus treballadors en règim de lloguer. La construcció dels blocs de la Cooperativa La Encarnación, molts anys més tard, i la urbanització de l'actual plaça Catalunya acabaria configurant urbanísticament la zona est del barri de La Gavarra.

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

-Una Cornellà de dues comunitats

La ciutat apareixeria dividida durant aquesta època entre l'anomenat «Cornellà de dalt», que incloïa els nous barris habitats per població d'origen immigrant, i el «Cornellà de baix» on vivia majoritàriament la població autòctona.

La dècada dels seixanta possibilitaria la introducció de la població autòctona i dels immigrants antics en la societat de consum (essent el sector amb major estabilitat econòmica), el que es concretaria en la progressiva adquisició d'electrodomèstics, l'augment del parc automobilístic, i anys més tard, en la compra d'una parcel·la on s'auto-construirien una segona residència, tot l'anterior mitjançant la generalització dels pagaments a terminis i els crèdits bancaris. Per una altra part, la ràpida i intensiva ocupació del nou barri de Sant Ildefons va desbordar la dinàmica anterior d'assimilació d'una immigració progressiva a causa de l'elevat nombre de nous habitants, fent la integració impossible i causant que la població autòctona cornellanenca adquirís consciència de feblesa davant aquell fenomen sociològic en una Cornellà que havia estat elevada al 1966, al rang de ciutat. Moltes de les celebracions populars organitzades pels veïns, com les festes de barri, van anar desapareixent. La Festa Major va perdre el caràcter de festa gran anual i moltes de les entitats tradicionals van perdre vitalitat. Per a la població catalano-parlant, tota aquesta realitat va accentuar la greu situació de marginació de la llengua, quedant reduït el català, més que mai, a un ús quasi exclusivament familiar.

Un altre aspecte característic d'aquesta època va ser la conflictivitat juvenil derivada d'una infantesa plena de dèficits. La desescolarització era gairebé general per als fills de les famílies procedents de l'emigració. L'any 1968 hi havia a la ciutat més de 5.000 nens sense escola (la majoria fills dels nous immigrants, que no tenien medis per escolaritzar als seus fills) i només aleshores s'iniciarien les construccions de les primeres institucions d'ensenyament públic, havent proliferat moltes acadèmies privades que suplien la manca d'inversions públiques. La majoria dels joves, encara adolescents, s'incorporaven al mercat de treball a causa de les necessitats de supervivència econòmica de la família. Les dites populars consideraven Sant Ildefons «la ciudad sin madre», degut a la resposta que donaven els nens als cobradors quan aquests trucaven a les cases, i «la ciudad sin ley», al·ludint a la conflictivitat social que generaven sobretot les anomenades «bandes juvenils». El procés de suburbialització, per tant, s'havia consolidat. L'any 1970 la totalitat dels caps

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

de família del barri de Sant Ildefons havien nascut fora de Catalunya i majoritàriament eren obrers no especialitzats que ocupaven una mitjana de dotze a quinze hores entre jornada laboral i desplaçaments.

I encara amb totes les circumstàncies anteriorment esmentades, sorgirà entre els anys 1960 i 1970 un procés reflexiu viscut per part dels obrers industrials del Baix Llobregat des que s'incorpora a la vida laboral fins que adquireix la noció de pertinença que viu sota unes condicions de vida injustes. Aquesta conscienciació, pública i íntima a la vegada, té lloc en un context de manca de llibertats polítiques, drets laborals o prestacions socials bàsiques, factors aguditzats pel coneixement proper de les reivindicacions del moviment obrer i camperol anterior a la Guerra Civil, perquè els seus familiars en formaven part, o ells mateixos hi estaven implicats. Això els predisposaria a mantenir la seva lluita en favor d'una societat més justa en el context industrial del Baix Llobregat entre els anys 1960 i 1970. La suma dels individus que experimenten una presa de consciència similar condueix a la formació de sectors de població sensibilitzats en la seva problemàtica i disposats a lluitar per canviar la seva situació.

-L'evolució dels Ajuntaments franquistes

L'any 1951 es va procedir al nomenament de Josep Riu i Carreras, cap de Falange i industrial. El nou alcalde va exercir el càrrec durant divuit anys consecutius. El règim franquista l'havia negat qualsevol tipus d'autonomia política i econòmica, per la qual cosa els alcaldes depenien de forma absoluta del governador civil, a qui devien el càrrec.

En el seu primer període de mandat, entre 1951 i 1964, un sector d'agricultors, comerciants i industrials, persones vinculades a Falange i directius de les entitats locals més representatives es van succeir en els diferents Consistoris. A partir dels anys seixanta es viuria una etapa més dinàmica i amb alguns intents de reformistes, com a conseqüència de l'entrada d'alguns nous consellers més oberts i liberals, la progressiva pèrdua d'influència de Falange en la vida política, el desenvolupament econòmic i la tímida obertura del sistema franquista que es plasmava en la «Ley Orgánica del Estado» (que tractaria d'homologar el franquisme a la resta d'estats europeus mitjançant una reforma institucional, malgrat no reconèixer els principis bàsics de la democràcia). Però la voluntat del Consistori de resoldre els dèficits escolars i d'instal·lacions esportives, va ser

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

impossibilitada degut al context d'aquells anys, presidit per les grans empreses constructores, que introduirien els interessos dels promotors immobiliaris en el poder polític local i el controlarien, tenint com a exemples l'incompliment a Sant Ildefons en la construcció de serveis i equipaments públics, o les nombroses indústries al polígon Almeda sense llicència municipal.

L'any 1969, el nomenament de Josep M. Ferrer significaria un intent per posar al capdavant de l'Ajuntament una persona preparada tècnicament i coneixedora de la realitat de Cornellà, capaç de posar ordre al descontrolat creixement que s'hi havia produït. Es va plantejar al 1970, la redacció d'unes ordenances urbanístiques municipals per regular les construccions, i es va projectar un «Plan de Urgencia para la comarca de Cornellà», que pretenia aconseguir ajuts extraordinaris per part de l'administració de l'Estat. La ciutat havia iniciat la dècada dels setanta arrossegant una situació molt deficitària en el que respecta a infraestructures bàsiques i serveis públics, (caos urbanístic, inundacions del riu, manca de zones verdes, d'equipaments escolars i sanitaris i buit cultural). Aquesta situació s'havia agreujat arran del boom demogràfic, del gran creixement urbanístics vertical, i de la manca de planificació per part d'un Ajuntament sense credibilitat democràtica.¹⁸

Tanmateix la riuada del Llobregat el setembre de 1971 va marcar la vida de la ciutat i va determinar la política municipal dels últims anys de la dictadura. En aquesta avinguda del riu, les famílies que ho van perdre tot van ser més de mil sis-centes, duplicant el número d'aquestes que havia provocat la riuada del 1962. A més, en van resultar afectades un gran nombre d'indústries i van restar desolat

Carrers de Cornellà després de la riuada del 1971. Font: Ajuntament de Cornellà de Llobregat

instal·lats nous barracons per acollir els damnificats, els quals posteriorment serien situats en els habitatges que van constituir el nucli originari de l'actual barri Fontsanta. El llarg retard en l'inici de la canalització del riu comportaria continus enfrontaments entre l'Ajuntament i els habitants de les zones afectades, problemàtica agreujada per l'augment de les pressions exercides per una població

¹⁸: Riera, I.: *Los catalanes de Franco*, 2ª ed. Barcelona, Editorial Plaza y Janés, 1999.

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

que patia els efectes de la crisi econòmica i carències tan importants com la inexistència, fins l'any 1973, d'un primer ambulatori malgrat la presència de trenta mil afiliats a la Seguretat Social.

5.5 Primera dècada democràtica: crisi econòmica, atur, i desencís polític

Entre 1974 i 1981 la indústria, sector bàsic de l'economia local, va perdre pes d'una manera continuada sobre el conjunt de les activitats econòmiques i aquest fet va implicar un fort descens de l'ocupació obrera. Cornellà va ser un dels municipis del Baix Llobregat que va perdre un major nombre de llocs de treball. Gairebé la meitat de les plantilles de les indústries locals se'n van veure afectades. La crisi va castigar amb intensitat el tèxtil, la metal·lúrgia, la química, el vidre i les arts gràfiques, amb el sector de la construcció també força afectat. Superada la crisi, el 1985, Cornellà seguia mantenint-se al capdavant de la comarca com a ciutat industrial, però el tancament d'indústries, els expedients de regulació d'ocupació, la suspensió de pagaments i els milers d'acomiadament individuals van ser la tònica dominant d'aquells anys. La pèrdua continuada de llocs de treball no seria compensada amb la nova ocupació. La consolidació de la manca de feina com a fenomen estructural va ser la seqüela social més important de la crisi econòmica; els índexs de desocupació van créixer any darrere any fins a 1983, data en què van estabilitzar-se en un 30% de població activa, resultat de la destrucció de llocs de treball durant els anys durs de la crisi, però també de l'atur juvenil acumulat pel boom de naixements dels anys seixanta i pel creixent interès de les dones en quant a integració laboral. Tantes dificultats per accedir al món laboral van generar el desenvolupament de l'economia submergida, que va passar a ser l'única activitat que permetia la supervivència de moltes famílies. Treballs sense contracte i en condicions insalubres o perilloses, feines fetes a casa mateix, dones l'única opció laboral de les quals eren els treballs domèstics de neteja i treballs autònoms són alguns exemples de la precarització del món laboral, afegint-hi també una cobertura social de la desocupació insuficient er part de l'Estat, que l'any 1984 no arribava al 25% del total dels aturats reals.

L'any 1976 va celebrar-se el Congrés d'Entitats. Aquest congrés va promoure un procés de discussió per part de les diferents associacions ciutadanes que va acabar en unes jornades sota el lema «Salvem Cornellà», on es criticava amb duresa l'Ajuntament i s'exigia la seva democratització. L'Ajuntament, amb l'aprovació definitiva del Pla Comarcal al mateix any, seguia segrestat als interessos de les constructores que van pretendre en aquells darrers anys, amb el franquisme en descomposició, realitzar projectes que haurien estat impossibles en una administració democràtica.

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

Així es va destruir una de les joies del patrimoni arquitectònic local, la masia Can Pi, per tal que una immobiliària local construís un centenar de pisos. El mateix destí tindrien altres masies, com la que s'alçava en el conjunt format per l'església de Santa Maria i la Rectoria, en el solar de la qual va edificar-se un bloc tan alt com el campanar. L'any 1978 l'Alcaldia passava a mans de Joan Seijo i Viñas fins a la convocatòria d'eleccions democràtiques, qui abans d'abandonar el càrrec, deixaria signada la llicència d'enderrocament de la finca Can Gaya, acció aturada amb l'arribada del primer Ajuntament democràtic l'any 1979.

La hegemonia política i social del PSUC a Cornellà va quedar clarament reflectida durant el desenvolupament de la campanya electoral per a les primeres eleccions democràtiques, celebrades el 15 de juny de 1977. L'organització local comunista, mobilitzant els seus militants, va aconseguir una forta presència propagandística als carrers i va realitzar mítings amb assistència de milers de persones. En aquell context, hi sobresortia la tasca desenvolupada de cara a introduir entre els treballadors les idees democràtiques i de defensa dels drets nacionals de Catalunya. Els resultats electorals del 15-J van reflectir dues realitats: una tradició de lluita i una nova dinàmica electoral. Els comunistes, malgrat abocar-hi tota la seva força, tan sols van assolir-hi el 28% dels vots de Cornellà, mentre que els socialistes n'obtenien el 35%. Els entrebancs que van impedir que la influència social dels comunistes es traduís en victòria electoral van ser diversos: la transició política havia estat duta a terme des del mateix aparell de l'Estat, la qual cosa va fer que la Ruptura Democràtica (una estratègia política defensada particularment pels partits i organitzacions d'esquerres que postulava el final de la dictadura a partir d'un trencament absolut del mar polític i legislatiu del règim franquista) acabés en una Reforma Pactada, un pacte polític pels governs postfranquistes i els partits polítics majoritaris per tal de transformar l'estat franquista en una democràcia parlamentària i en una monarquia constitucional.

Malgrat tot, els primers resultats electorals van situar el Partit Comunista d'Espanya a l'Estat Espanyol i el PSUC a Catalunya en una posició minoritària que no es corresponia als anys d'activitat dels militants comunistes i d'influència social. Possiblement, la idealització de la democràcia com a l'únic marc capaç de resoldre els problemes de les classes populars va desvalorar els objectius de transformació social característics de la ideologia comunista. Així, el PSUC va abandonar les reivindicacions socials per tal d'introduir-se en la gestió de l'Estat (havent de fer importants concessions i reconeixements de la monarquia, de la bandera «roja y gualda» i la

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

moderació dels moviments socials) eix bàsic de la política coneguda en aquells moments amb el nom d'eurocomunisme, basada en l'aprofundiment i progressiva transformació de la democràcia parlamentària com a estratègies per a l'assoliment del socialisme.

Aquests problemes, sumats a l'enfrontament entre dos bàndols del partit, autodefinits com eurocomunistes i leninistes agreujaria encara més l'irreversible procés que duia els segments més dinàmics de la població, una vegada passats els primers anys d'eufòria democràtica, cap a la passivitat i el desencís envers la possibilitat d'aconseguir profunds canvis de la realitat social. Les peticions de normalitat i moderació eren en boca de tots, i així tant la política com els polítics van començar a ser considerats com un «tot», molt allunyat dels problemes de la ciutadania. Es va anar perdent la sensació que amb la mobilització popular, les coses podien canviar. Això va anar quedant com a un record d'un passat en el qual havien estat necessari lluitar a causa de la manca de llibertats polítiques. La tarda-nit del 23 de febrer de 1981, després de l'intent de cop d'estat protagonitzat pels sectors més reaccionaris de l'exèrcit i la Guàrdia Civil, la normalitat política al Baix Llobregat era inqüestionable. No va haver-hi cap resposta ciutadana.

Tots aquests canvis en les actituds polítiques dels cornellanencs respecte a la dècada anterior van obeir a la consciència que la participació en el nou sistema democràtic consistia a delegar l'acció política en els diferents partits i sindicats, teòrics representants dels ciutadans. En aquest sentit, es comprensible el triomf electoral absolut del PSOE en les eleccions generals d'octubre de 1982, amb el que va desplaçar del poder la Unió del Centre Democràtic (UCD) que governava des de 1977. El discurs electorals del socialistes va demanar als ciutadans que optessin per un canvi inconcret per al qual tan sols s'exigia votar un partit moderat que segons les sigles era socialista i obrer, i va obtenir un 65,9% dels vots del cens electoral. Aquesta nova tendència electoral dels cornellanencs va consolidar-se amb el pas del temps, l'electorat comunista es va esvaïr, i per a la majoria, votar esquerra va començar a significar lliurar el vot al PSOE. El canvi en les actituds i idees polítiques dels ciutadans de Cornellà es va reflectir altra vegada a la primavera de 1985. Aquesta vegada van ser els esforços de tota l'esquerra local unida en favor del No en el referèndum sobre el manteniment de l'Estat Espanyol en l'organització militar OTAN, fracassats davant el sí defensat amb tots els mitjans per la maquinària electoral del PSOE en el govern.

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

-Els Ajuntaments democràtics

La democràcia va trigar a arribar als Ajuntaments. Van haver de passar gairebé quatre anys des de la mort del dictador, i dos de les primeres eleccions al Congrés dels Diputats perquè finalment el 3 d'abril de 1979 se celebressin eleccions municipals democràtiques. Fins aquell moment, l'últim Consistori franquista s'havia limitat a mantenir el funcionament administratiu, i alhora havia intentat frenar les reivindicacions ciutadanes. D'altra banda, l'oposició democràtica local, agrupada al voltant d'una Comissió de Control formada pels diferents partits polítics fiscalitzava les actuacions municipals mentre es preparava per a l'imminent relleu. El PSUC va obtenir tretze dels vint-i-cinc consellers elegits, fet que va portar Frederic Prieto a l'alcaldia. Els Socialistes de Catalunya (PSC-PSOE) van aconseguir-ne nou, dos la UCD i un Convergència. Els resultats generals d'aquestes eleccions municipals ja mostraven la victòria de l'esquerra a totes les ciutats importants del cinturó industrial de Barcelona. Aquesta constatació va fer que els dirigents d'ambdós partits signessin un pacte per assegurar la governabilitat del consistori, compartint la gestió municipal de Cornellà de Llobregat el partit socialista i el comunista, doncs.

El primer Ajuntament va heretar un dèficit que superava els 2.000 milions de pessetes i una legislació per a governar desfasada, tot això havent de demostrar els comunistes que des del nivell d'administració de l'Estat més proper al ciutadà eren capaços de fer canvis positius. No obstant això, davant els greus problemes als qual s'havien d'enfrontar, l'opció va ser la de reclusió sobre ells mateixos, frustrant la participació ciutadana en la presa de decisions i abandonant el foment de la mobilització popular, com va demostrar en la massiva lluita a favor de la plena escolarització, el setembre del 1979. A les noves autoritats només els quedava l'opció de prosseguir en el camí de l'endeutament per poder invertir en projectes que permetessin superar els greus dèficits d'infraestructura bàsica.

El triomf electoral socialista a les eleccions generals de 1982 va comportar un important canvi de tendència electoral a la ciutat. Les noves eleccions per renovar l'Ajuntament de maig del 1983 van confirmar aquest nou rumb: els socialistes superaven els comunistes fins i tot on aquests s'havien sentit més segurs: en el terreny de la política municipal. Una candidatura socialista renovada va obtenir onze consellers, empatant en nombre als obtinguts pel PSUC. Frederic Prieto, gràcies a una sèrie de pactes, va tornar a dirigir l'Ajuntament, però hipotecat als socialistes amb el compromís de

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

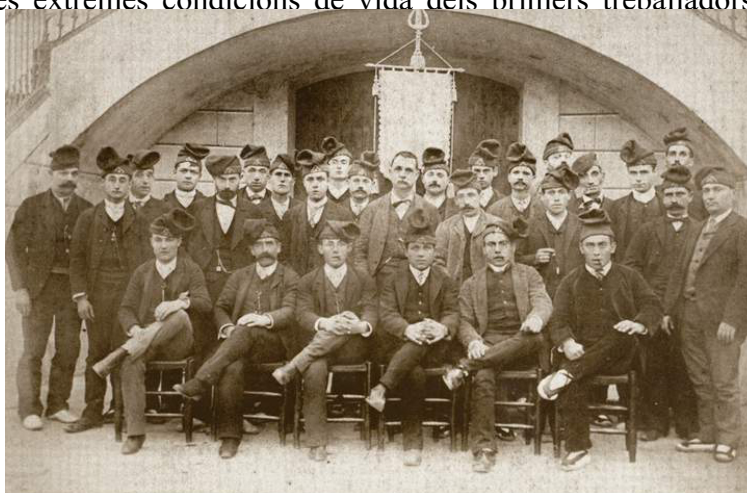
cedir el seu càrrec a meitat de mandat a José Montilla, cap de llista del PSC-PSOE. El conflicte amb gran part de la població amb motiu de l'augment de la Contribució Territorial Urbana a la tardor de 1984, va acabar d'aïllar l'aparell municipal del PSUC, la influència política del qual ja no es va recuperar. El maig del 1985, el PSUC va cedir l'alcaldia en virtut d'allò pactat feia dos anys. Els socialistes, nous governants de la ciutat, es van veure beneficiats per la reactivació econòmica i la identificació política amb el govern central, la Diputació de Barcelona i la Corporació Metropolitana. Noves maneres de fer política, desideologitzada, professionalitzada i projectada publicitàriament, connectarien amb una ciutadania cada vegada més apartada d'aquesta i socialment passiva.

6. Moviment obrer a Cornellà de Llobregat

6.1 Del segle XIX a inicis del s. XX

Podem parlar d'un moviment obrer a Cornellà de Llobregat des del moment en què, al 1907 es crea el Sindicat de Pagesos local, que fa que els petits arrendataris accedeixin a la propietat de les reduïdes parcel·les de terra que conreaven, en contra dels desitjos dels masovers i els burgesos de fora del municipi, que aspiraven a aconseguir la propietat dels terrenys (i en gran mesura, ho van aconseguir).¹⁹

L'activitat política pro-governamental de persones que eren membres de les jerarquies de les indústries, jutges, funcionaris, propietaris de terres... canviava la influència exercida davant la convocatòria d'eleccions generals o provincials en favor dels candidats que tenien el vist-i-plau del Govern Civil, deguts als càrrecs ocupats, el poder econòmic que concentraven i a la seva ascendència cultural. A canvi, rebien tota mena de serveis i favors de l'Administració a fi de poder-se constituir o perpetuar-se com a sector privilegiat. El poder polític comarcal resultaria, doncs, inalterable fins a les primeries del segle XX, ja que seguiria controlat a través d'aquests cacics. L'extensió de la consciència obrera, a més, es va veure dificultada pel paternalisme patronal, que llimava les problemàtiques socials, i també per la divisió de la solidaritat de classe, en aparèixer molt aviat una «aristocràcia obrera». Les extremes condicions de vida dels primers treballadors industrials, l'eventualitat de les feines del camp i l'absència d'un estat intervencionista que tingués cura de les necessitats bàsiques de la població van provocar el naixement de les entitats mutualistes, pel que no es un disbarat enunciar que l'associacionisme contemporani local és fill de les condicions primerenques del món del treball.. Aquestes associacions, en

alguns casos exclusives per a treballadors d'un ram d'indústria i en altres de caire territorial o

¹⁹: Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat: *El brogit de la indústria (De la manufactura a la fàbrica)*, 1ª ed. Sant Feliu de Llobregat, Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat, 2005.

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

d'inspiració religiosa, pretenien cobrir les mancances socials dels seus afiliats, els quals fora de l'agermanament solidari restaven indefensos davant una hipotètica defunció, malaltia o accident laboral del cap de família. El funcionament de les mutualitats es basava en la cotització d'unes quotes per tal de capitalitzar els ajuts i les subvencions. Algunes d'aquestes entitats com ara El Porvenir, fundada el 1878 van evolucionar cap a associacions polivalents: fundació d'una massa coral i creació d'una cooperativa de consum de productes alimentaris.

Des de 1872 a Cornellà era present una delegació del sindicat de la Federació de les Tres Classes del Vapor, al voltant del qual els preparadors, filadors i teixidors cornellanencs del ram tèxtil cotoner participarien per primera vegada en una vaga general en solidaritat amb els treballadors tèxtils de Manresa que lluitaven per la jornada laboral de vuit hores. La maduració de les experiències de les germandats permetria al 1882, la fundació de l'Ateneu Instructiu a Sant Joan Despí (una associació cultural d'iniciativa privada que organitzava xerrades, conferències, cursos o altres activitats d'interès per als seus associats amb l'objectiu de difondre la ciència i la cultura modernes) per la necessitat per part d'un sector de pares de crear una escola per educar a els seus fills. amb la pretensió de superar l'analfabetisme provocat per la inhibició estatal. La població va poder comptar, doncs, amb una institució d'ensenyament fins l'any 1939, en què va ser clausurada per les autoritats franquistes, per causa de la seva trajectòria catalana i progressista.

L'activitat social al Baix Llobregat era determinada per la immediatesa geogràfica de Barcelona. El comportament social dels cornellanencs no va mostrar actituds genuïnes per l'anteriorment mencionada manca d'una burgesia industrial autòctona creadora d'iniciatives polítiques i culturals peculiars de la comarca, degut en part, a aquesta part de l'identitat que era el ser un dels pobles industrials satèl·lit de Barcelona. El republicanisme majorment federal havia malviscut durant anys arran del fracàs de la 1ª República i havia estat incapaç de frenar el funcionament de la maquinària caciquista i la influència política de l'Església. Malgrat això, a partir de 1901 es constata una recuperació del pensament polític republicà al Baix Llobregat. L'any 1903 el districte electoral de Sant Feliu (al qual Cornellà pertanyia) va elegir un diputat a Corts republicà i el republicanisme federal cornellanenc obtenia una rotunda victòria en les eleccions locals, assolint el govern municipal. S'organitzaria també el Partit Republicà Radical, fundat per Alejandro Lerroux, que basava els seus ideals en un intens anticlericalisme de caràcter obrerista. Els lerrouxistes cornellanencs van fer néixer el Centre Instructiu Republicà Radical, associació divulgadora de la

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

cultura lliurepensadora.

Però el republicanisme local va restar dividit, degut a l'enfrontament entre el caràcter espanyolista del creixent lerrouxisme i el federalisme autonomista, lligat culturalment a l'herència del moviment cultural de la Renaixença. El catalanisme, importat dels cercles culturals barcelonins, aspirava, com a moviment cultural, a desvetllar el sentiment nacional català a partir de la popularització de la història del país i la difusió de la llengua. El component culturalista del catalanisme va fer que la propagació del seu ideari no fos exclusiu dels republicans federals, tot i que aquests van contribuir-hi de forma majoritària (com prova la participació en la fundació l'any 1905 del Centre Catalanista L'Avenç, entitat organitzadora dels primers Jocs Florals locals).

La traducció política d'aquest moviment és més complexa. La influència cultural que hi exercia l'Església a través de les entitats que naixien sota la seva inspiració (com el Patronat Cultural Recreatiu, fundat l'any 1910) la participació econòmica de sectors industrials i la intervenció d'alguns antics dirigents de partits monàrquics reconvertits al regionalisme no van permetre fer possible la unitat política. A partir de 1905, sorgiria una aliança tàctica del conjunt del catalanisme polític arran dels assalts protagonitzats per oficials de l'exèrcit espanyol a les redaccions de les publicacions catalanistes «La Veu de Catalunya» i «Cu-Cut!», de l'agressivitat legislativa anticatalana dels partits monàrquics espanyols i de la violència lerrouxista (es consolidaria per tant el divorci republicà, ja que els autonomistes s'havien arreglerat, mentre que els lerrouxistes es van identificar amb el corrent anti-solidari). Aquesta aliança, de caràcter bàsicament electoral, s'anomenaria Solidaritat Catalana.

Malgrat els triomfs en les urnes de Solidaritat (tant en les eleccions municipals, com en les de caràcter provincial i general) a més de posar fre als atacs polítics al catalanisme, van servir per intensificar la consciència nacional catalana i per foragitar en molts dels municipis catalans els polítics dels vells partits dinàstics. En contraposició amb els èxits electorals, les conseqüències de la Setmana Tràgica van accelerar la descomposició de Solidaritat Catalana. Així, mentre el catalanisme conservador aprovava i estimulava la repressió policial, els republicans autonomistes condemnaven les posicions reaccionàries de la Lliga Regionalista. A partir de 1909, per tant, la vida associativa local quedaria polaritzada al voltant dels lerrouxisme i el regionalisme catolicista reflex de l'agudització de la conflictivitat social general a Catalunya. El Centre Radical i el Patronat Obrer

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

(Patronat Cultural i Recreatiu) denotarien aquesta polarització, intrínseca a la intransigència religiosa, a l'anticlericalisme i a les manifestacions de força protagonitzades pels dos bàndols. La desaparició del Centre Catalanista L'Avenç havia estat una de les conseqüències d'aquesta nova realitat antagònica i fins a l'any 1913 no apareixeria La Unió Social²⁰, una nova entitat amb l'objectiu d'arribar al conjunt del veïnat, en no estar vinculada a cap opció política.

A mesura que anava accentuant-se la identificació entre els sectors més benestants i el regionalisme, als republicans els va caldre competir contra la pròpia divisió entre federals-autonomistes i lerrouxistes, a més de la creixent influència del sindicat anarcosindicalista Confederació Nacional del Treball (CNT) alhora que lluitaven contra el desgast polític que produïa el fet de ser majoritaris en molts ajuntaments de la comarca. A Cornellà, com a altres poblacions industrialitzades del Baix Llobregat, el cens obrer havia possibilitat la formació de governs municipals de majoria republicana, de caràcter federal-autonomista (UFNR) fins a 1914 i d'inspiració lerrouxista (PRR) a partir d'aquell any. A mitjans de dècada va ser evident la incapacitat del republicanisme d'integrar la reivindicació de la lluita per l'assoliment de les llibertats nacionals catalanes i els anhels revolucionaris d'un important sector de la classe treballadora, decantant-se la tendència política en benefici de la Lliga Regionalista.

Les tesis apoliticistes de caràcter anarquista tendien a estendre's entre la classe treballadora, les organitzacions sindicals de la qual havien deixat enrere les antigues germanats i societats d'ofici (en aquest sentit, cal fer menció de la participació dels fusters locals en el Congrés de Sants de 1918 on la CNT va aprovar la creació dels sindicats únics de ram i indústria). L'abstencionisme electoral, lògica conseqüència de l'apoliticisme i l'acció directa, reduiria el potencial del republicanisme, sobretot a partir de 1918, moment en què s'estendria la repressió policial. Cal relacionar l'increment de la conflictivitat a les indústries cornellanenques i la incapacitat dels republicans de mantenir el govern municipal a l'inici dels anys vint. A nivell comarcal, això es reflectiria en la victòria dels candidats de la Lliga Regionalista en totes les convocatòries d'eleccions a Corts celebrades des de 1915 fins a la dictadura del General Primo de Rivera.

20: Sánchez, F.: *La Unió Social* [en línia]. Cornellà de Llobregat: ERC.
<<http://locals.esquerra.cat/cornella/opinio/21562/la-unio-social>>. [Consulta: 27 d'agost de 2015]

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

6.2 La Segona República: Canvi de valors i iniciatives populars, i Guerra Civil

El règim polític democràtic faria possible el sorgiment d'un seguit d'iniciatives populars que tendien a la millora de les condicions culturals de la població i el desplegament d'una política encaminada a la superació dels dèficits escolars a través de la creació d'escoles municipals als diferents barris, (tan necessàries degut a l'increment de població que es venia donant), i a aconseguir la fita de què l'ensenyament fos laic i català. En aquest sentit, cal constatar l'activitat cultural desenvolupada a les seus dels partits polítics i sindicats, la revitalització de les entitats tradicionals gràcies a la recuperació de la vida política (Unió Social, Unió Coral, Patronat Obrer) el naixement de l'Orfeo Catalunya i la creació de cooperatives de consum a diferents barris. Per tant, es passava d'una societat on encara dominaven valors culturals agraris a una de caràcter industrial, que comptava amb un cens de 8.500 habitants, la major part dels quals eren treballadors industrials.

6.3 El segon problema de l' Espanya franquista

-La repressió

El comandament militar de les tropes nacionals que va prendre possessió de la població va nomenar un Consistori Gestor. Aquest nou Consistori va procedir de forma immediata a canviar la retolació dels carrers, castellanitzant-ne i modificant-ne els noms. Una de les primeres feines va consistir a desmuntar l'administració republicana. Tots els funcionaris van ser obligats a declarar la seva ideologia i el seu comportament polític durant el període 1936-1939 sota jurament i en presència de testimonis. Del resultat d'aquesta confessió se'n derivava la possible readmissió laboral, mentre que tots els funcionaris contractats amb posterioritat al 18 de juliol de 1936 van ser acomiadats. Els membres del nou Ajuntament i de Falange Espanyola (únic encarregat d'edificar i controlar l'estructura del nou Règim) van dur a terme la repressió contra tot allò que fos susceptible d'haver estat influït per «elementos rojo-separatistas». Diverses van ser les circumstàncies que van afectar la població represaliada. D'una banda, el conjunt d'exiliats i internats en camps de refugiats francesos. De l'altra banda, aquells que van optar per romandre a Cornellà, i que van sofrir diferents graus de repressió en resposta a les denúncies (sovint anònimes) amb que es canalitzaven odis i revenges. A més, els joves militaritzats a l'Exèrcit Popular van patir situacions diverses, havent de travessar la frontera alguns, fets presoners altres, i uns tercers que van optar pel retorn a casa i la presentació

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

davant les noves autoritats.

En termes generals les persones relacionades amb els fets bèl·lics van ser internades en camps de concentració i segons els informes rebuts de les poblacions originàries es decidia el seu futur immediat: l'alliberament i l'exigència de fer el servei militar de tres anys sota la nova bandera, l'empresonament i obertura d'un expedient judicial que es cloïa amb un Consell de Guerra o l'adscripció a unitats de treballs formades per ex-soldats o penats polítics (és a dir, mà d'obra gratuïta molt convenient). Aproximadament uns dos centenars de cornellanencs van ser processats i empresonats o integrats a unitats de càstig. Cinc van ser afusellats, tres dels quals membres de la CNT, un d'ERC i un militant comunista del PSUC. Tot això sense oblidar els més de cent-cinquanta morts i desapareguts en combat o víctimes de malalties en els fronts militars.

La situació d'indefensió era total, moltes vegades la sort dels inculpats acabava depenent de l'ajut de «personas de orden» o «de bien» (afiliades al Règim o vinculades a l'Església Catòlica) que els avalaven per poder refer les seves vides. Les concessions de llibertat condicional per als presos que havien complert les tres quartes parts de la condemna depenien dels informes d'aquestes persones i de la possibilitat de demostrar que es tenia feina assegurada. En tornar a Cornellà, aquests presoners havien de presentar-se a la «Junta Local de Libertad Vigilada», institució encarregada de controlar-los. Tot això generà, com es pot entendre, una atmosfera plena de pors, de tensions, de silencis, i de repressió violenta exercida pels falangistes contra els familiars dels polítics republicans represaliats i els votants de partits d'esquerra. Aquest ambient de revenja també es va viure a les fàbriques, on homes i dones destacats per la seva activitat sindical anterior eren despatxats o bé obligats a efectuar jornades laborals forçoses en els treballs de neteja de les runes de l'antiga església. Els vencedors van desenvolupar una mística de victòria sobre la utilització dels seus morts durant el conflicte, convertint-los en màrtirs en honor dels quals les noves autoritats enlairarien un monument al costat de l'Ajuntament en l'anomenada Plaza de los Caídos.

-Condicions de treball al nou Règim

Els treballadors cornellanencs es van veure sotmesos a unes duríssimes condicions de treball arran de la política econòmica i del marc legislatiu laboral instaurats pel nou Règim. L'obrer, qualificat per les noves autoritats de «productor», es convertiria en el generador d'una important acumulació

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

de capital gràcies a la seva transformació en mà d'obra barata. Els salaris, que van quedar-se reduïts a les cotes del 1936, només permetien sobreviure. Va perdre's la conquesta social que havia estat la reducció de la jornada laboral i va retornar-se a les 48 hores setmanals. Amb tot, la realitat econòmica duia a convertir aquesta xifra en irreal perquè era habitual treballar-ne de deu a catorze diàries, i completar-les amb d'altres feines i el treball dominical.

Una de les causes principals que havia mogut les classes altes a impulsar l'aixecament militar contra la República va ser el desig d'estroncar el desenvolupament de les organitzacions sindicals de classe. Ara, el nou Estat, fidel representant d'aquest interès, va exaltar el concepte de la superació de l'enfrontament de classes que amb el «separatismo» havien estat les causes de totes les desgràcies esdevingudes. La nova legislació de l'època articulava unes relacions laborals reglamentades estrictament des del vèrtex del poder. Certament fins l'any 1958, en què van aparèixer els convenis col·lectius (pactes col·lectius efectuats entre els representants sindicals dels treballadors i els empresaris que regulen les relacions laborals en un sector econòmic) el Ministeri de Treball tenia cura de regular la vida laboral mitjançant decrets. Tota aquesta reorganització va iniciar-se amb una pràctica de depuracions polítiques i sindicals i l'elaboració per part dels empresaris de nous reglaments de funcionament intern a les fàbriques.

La Falange i l'Organització Sindical (un sistema sindicalista vertical implantat després de la victòria franquista que reunia en un organisme unitari obrers i patrons, negant el seu antagonisme) exercien un exhaustiu control sobre els assalariats a través de les oficines de col·locació, on es podia ser classificat com a «prisionero», «desafecto al Régimen», «afecto» o «indiferente». En funció d'aquesta classificació s'obtenia un aval de Falange o del Front de Juventuts, (l'organització juvenil de la Falange Espanyola creada l'any 1940 per assegurar la formació i disciplina de la joventut), que era imprescindible per assolir un lloc de treball. Ser ex-combatent o mutilat del bàndol franquista era una garantia per a l'obtenció de feina.

El treball entre els menors va estendre's. Legalment, aquest només es podia practicar per menors a partir dels catorze anys, però en molts casos es donava abans d'aquesta edat i fins i tot desenvolupant feines perilloses. La ideologia sexista imperant assignava a les dones el paper de nucli de la cèl·lula familiar, dedicades a tenir cura de qui les envoltava. En conseqüència, el seu rol social, el propi de les tasques domèstiques, no s'avenia amb la seva incorporació al món del treball.

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

Quan aconseguien treballar, previ permís marital, era sempre en unes condicions laborals inferiors als homes. L'organització i consolidació del nou sindicalisme vertical per part d'Organització Sindical pretenia, mitjançant l'afiliació obligatòria d'empresaris i treballadors a la CNS, l'harmonització forçosa de les forces de capital i de treball. L'any 1944 van celebrar-se unes primeres eleccions sindicals amb l'objectiu de triar a les fàbriques enllaços sindicals, teòrics articuladors de la relació entre treballadors i sindicats. L'obligatorietat d'afiliació a Falange per ser-ne candidat en condicionava l'efectivitat. L'any 1947 van ser convocades unes segones eleccions, coincidint amb la construcció de l'edifici de la CNS i l'aparició dels jurats d'empresa. Que serveixi aquest testimoni com a exemple de les relacions entre empresaris i treballadors que propiciava el Sindicat Vertical:

«Vaig comentar al meu cap que hi havia uns foradets per a les peces que jo ficava a base dels transistors que estaven molt malament i que si es fessin d'una altra manera, podrien funcionar millor. I ell em va contestar (no ho oblidaré mai): vostè està aquí per a treballar, no per a pensar. Si hem de millorar o no, es una cosa que hem de decidir nosaltres, però no vostè. Per tant, quan vingui aquí la seva ment se la deixa a casa, no la necessitem, no pensi»

Concepción Sánchez Medina²¹

En quant a l'alfabetització, a Cornellà no hi arribaria l'educació pública fins al 1968, per la qual cosa l'analfabetisme seria un greu problema entre els cornellanencs, que depenien normalment, dels «señoritos y las señoras» per a col·locar als seus fills als col·legis religiosos privats. Pel que fa a els immigrants, l'educació diversa segons les possibilitats que havia tingut cada família de donar formació a la seva prole i el fet que molts infants van haver de treballar des de ben petits, va produir uns resultats inesperats d'accés a unes publicacions que no sempre estaven controlades per les autoritats, és a dir, la curiositat dels nens els duu a llegir llibres de col·leccions particulars que la censura franquista ha prohibit, novel·les clàssiques de petites biblioteques rurals, premsa clandestina com el diari «Mundo Obrero» (una publicació prohibida del PCE)... sobretot per part dels que serien considerats com els «immigrants vells». Com a mitjans de comunicació, era comú escoltar l'anomenada Pirenaica («Radio España Independiente») en secret, ja que la qualitat de les seves emissions era bona i regular, a més de què era l'únic mitjà d'informació extern a què van tenir accés els espanyols contraris al règim feixista; els seus antics oients recorden haver-se format ideològicament i haver-se pogut mantenir al dia de l'actualitat internacional gràcies a les seves

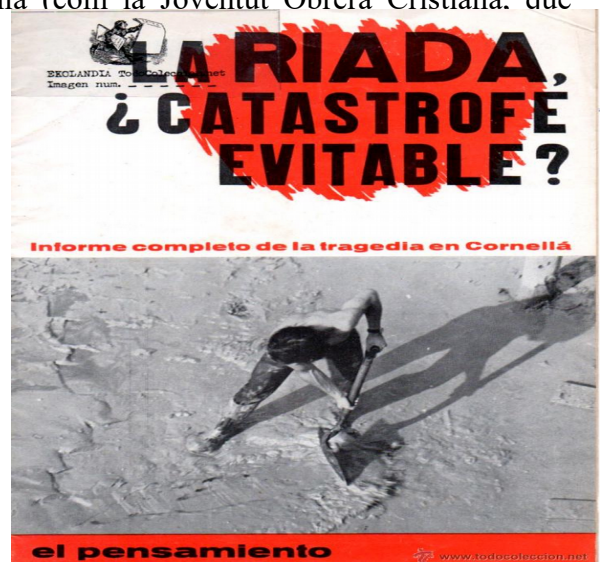
21: Burillo, L.; Grapera, I.: *Històries de vida: Fonts orals de la lluita obrera i l'antifranquisme al Baix Llobregat*, 1^a ed. Barcelona, Editorial Fundació Utopia [pàgina 70], 2008.

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

emissions (que conformaven cròniques clandestines provinents d'Espanya i informacions soviètiques oficials).

El nacional-catolicisme va potenciar la tendència a la convocatòria d'actes públics de caire religiós com ara processions, celebracions dels diferents patrons dels gremis industrials, i, més de tant en tant, de prèdiques de la «Santa Misión», prenent-se que el seu caràcter massiu influís en una població adulta que seguia les normes morals del moment perquè estava més preocupada per sobreviure que per una altra cosa. A partir de 1940 es va crear la secció de joves d'Acció Catòlica que, a més de formació religiosa, oferia la socialització d'inquietuds juvenils, allunyant-les del prohibit ball, el qual seria criticat fins i tot durant la Festa Major.

Paral·lelament, les primeres activitats de la «Junta de Beneficiencia», que pretenien donar una resposta caritativa a la precària situació econòmica viscuda per una gran part de la població, es van consolidar els «Círculos de Estudio», els quals van desenvolupar l'única activitat cultural estable durant bastants anys i van possibilitar la introducció de l'anàlisi i crítica de les difícils condicions de vida del moment. L'any 1945 Acció Catòlica va crear una assessoria econòmic-social per a l'obtenció d'ajuts i crèdits de nupcialitat i, fins i tot, va discutir projectes de caire cooperativista per posar en regadiu terres ermes o pal·liar el greu problema de l'habitatge. El conjunt de les activitats d'Acció Catòlica, i les altres agrupacions que contenia (com la Joventut Obrera Cristiana, que comptaria amb un fort grup a Cornellà) que es van complementar amb l'organització d'una secció femenina, va permetre la constitució d'un primer grup de joves que no havien estat en el front bèl·lic per raons d'edat. Aquests van ser tan dinàmics com per fer néixer la secció esportiva de l'organització, i des de l'any 1947 «El Pensamiento», publicació d'abast local molt influent entre les forces vives del poble. Altrament, cal tenir en compte els casos d'immigrants que, si no poden elevar-se a la categoria de grup, són significatius com mostra el llibre «Històries de vida Fonts orals de la lluita obrera i l'antifranquisme a Cornellà de Llobregat», aquells qui viuen el malestar de veure l'assimilació que el règim franquista

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

fa de la religió catòlica, famílies profundament cristianes que no entenen la religió sense justícia social.

Els anys cinquanta van començar ja amb una nodrida presència d'homes de la «Germandat Obrera de Acció Catòlica» (HOAC) dins del món del treball. La crítica social seria aleshores molt més intensa, fins a criticar l'ús egoista de la propietat privada, denunciar la pobresa enfront dels beneficis exagerats i demanar la correcció dels pressupostos municipals que permetés la compra de terrenys per reduir el greu dèficit d'habitatges... seguint amb la tònica mencionada en les últimes línies del paràgraf anterior. Dins l'ambient parroquial s'insinuaven ja diferents sensibilitats derivades de la posició social, idees i edats.

La majoritària població immigrada que arribaria en aquells anys d'explosió demogràfica, es va veure sotmesa durant anys a llargues jornades laborals i a un oci limitat al barri i al carrer i, en quant a relacions socials, només establides aquestes en l'àmbit d'un ampli grup familiar cohesionat gràcies a les celebracions i a l'entorn de «paisanos» d'un mateix origen. Al cap d'uns anys apareixerien els primers símptomes d'un associacionisme propi d'aquests sectors de població: la fundació de penyes flamenques a Sant Ildefons, l'inici de les activitats de l'«Asociación de Vecinos Ferroviarios» i la primera associació de veïns del barri. Un altre punt a tractar és com, malgrat la freqüent voluntat dels immigrants d'aprendre la llengua, el gran allau de persones i el seu confinament en barriades homogènies i en la indústria, els dificultarà enormement la possibilitat de relacionar-se millor amb la població autòctona. Però els sectors més avantguardistes d'aquesta immigració viuran una assimilació tal de la cultura del lloc d'acollida que ben aviat se solidaritzaran amb la lluita per les llibertats que Franco havia prohibit als catalans, entre les demandes de llibertat política, de drets laborals i de millores socials, com un factor més de cohesió entre immigrants i locals.

-Per què de la consciència social : El renaixement del moviment obrer als anys setanta

Sorgirà entre els anys 1960 i 1970 un procés reflexiu viscut per part dels obrers industrials del Baix Llobregat des que s'incorpora a la vida laboral fins que adquireix la noció de pertinença que viu sota unes condicions de vida injustes. La zona es caracteritzava per la homogeneïtat de la seva estructura social i industrial, una nova classe obrera d'origen immigrant en la seva major part, una classe

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

mitjana i una petita burgesia els interessos de la qual estaven vinculats estretament als dels treballadors, la absència d'una burgesia autòctona, una indústria multinacional i avançada tecnològicament, i una mà d'obra relativament ben qualificada. Com a resultat del perfil industrial de la zona, la negociació col·lectiva jugaria un paper més important que en les veïnes Terrassa i Manresa, i es va convertir en punt neuràlgic de l'agitació laboral. Això explica en part el desenvolupament d'una major cultura sindical a la zona, com ara la pràctica de «Clíniques sindicals» per part d'alguns enllaços que eren també militants. Aquesta conscienciació, pública i íntima a la vegada, té lloc en un context de manca de llibertats polítiques, drets laborals o prestacions socials bàsiques, factors aguditzats pel coneixement proper de les reivindicacions del moviment obrer i camperol anterior a la Guerra Civil, perquè els seus familiars en formaven part, o ells mateixos hi estaven implicats. Això predisposaria a aquestes persones a mantenir la seva lluita en favor d'una societat més justa en el context industrial del Baix Llobregat entre els anys 1960 i 1970. La suma dels individus que experimenten una presa de consciència similar condueix a la formació de sectors de població marcada per la transició de l'ambient rural a l'urbà, sensibilitzats en la seva problemàtica i disposats a lluitar per canviar la seva situació. Els protagonistes d'aquesta lluita obrera se senten tan vinculats al col·lectiu i viuen la seva militància d'una manera tan compromesa que no semblen percebre els embats publicitaris de la incipient societat de consum que està envaint la vida dels espanyols, i troben moments per posar en comú les seves preocupacions i, poc a poc, aquestes inquietuds van sortint a la llum. Les noves coneixences propicien el debat, l'intercanvi d'idees... La morfologia urbana del Baix Llobregat també va jugar un paper en el desenvolupament del moviment obrer de la zona. Sense entrar en detalls, es pot assenyalar entre altres coses la presència estratègica, davant de la seu dels sindicats, de Siemens, la plantilla era la més organitzada a la zona; l'estreta relació entre una fàbrica i una altra; la concentració d'indústria, comerç i residència en unes mateixes zones, permetent així una fertilització creuada d'idees i pràctiques.

En el procés al llarg del qual es forja una personalitat singular, combativa, sensible a la injustícia social i, en definitiva, inconformista, hi tenen un gran pes l'herència familiar i les vivències d'infantesa. Dels horrors de la guerra i les atrocitats de la postguerra se n'expliquen múltiples històries de vencedors i vençuts en les quals les conductes d'odi, revenja i per sobre d'aquestes, les d'escarni públic, que queden gravades en la ment dels que les van viure, i els predisposen a refusar l'ideologia dels qui provoquen aquests actes, i tancar files al voltant dels seus contraris. De l'anàlisi

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

de les entrevistes que els germans García-Nieto van fer, podem extreure segons el llibre ja esmentat «Històries de vida. Fonts orals de la lluita obrera i l'antifranquisme al Baix Llobregat», certs trets característics: sentiment de pertinença a un grup per part de l'individu i actuacions pensant sempre en el col·lectiu, objectius elementals pels quals lluitar (al menys en un inici) i prioritització de reclamació de drets laborals per damunt de les reivindicacions polítiques (sempre implícites ja que com totes les vagues eren il·legals, la politització d'aquestes era inevitable).

A partir de la vaga de la Siemens de l'any 1962, els sectors més combatius del moviment obrer del Baix Llobregat en sintonia amb els del Barcelonès (amb una gran presència d'integrants del PSUC) es mouran per crear una xarxa de treballadors que es constitueixi en un sindicat alternatiu al vertical i pugui fer pressió per aconseguir millores laborals i salarials. Gràcies a la esmentada Pirenaica, correrà la notícia de les vagues dels treballadors d'una mina d'Astúries anomenada La Camocha, on s'origina una estructura sindical clandestina que rebrà el nom de Comissions Obreres (CCOO). Al Baix Llobregat, alguns treballadors de la Siemens, juntament amb uns altres de Montesa, Pirelli... es reuniran en secret a l'església de Sant Miquel de Cornellà per preparar l'acte fundacional de les CCOO, el 20 de novembre de 1964 a l'església de Sant Medir, a Barcelona, on assistiran centenars de treballadors. Ben aviat va posar en marxa el règim franquista una dura campanya de repressió que acabà en la il·legalització de les CCOO l'any 1967 (fins aleshores havien estat en un buit legal), el que al seu torn desencadenarà una forta repressió policial, fent-se replantejar als associacionistes l'estratègia duta a terme fins aleshores, sobre la necessitat de clandestinitzar els sindicats o no.

La creació de les CCOO a Catalunya va obrir una dècada d'alta conflictivitat laboral que va culminar amb les aturades generals que encapçalarien ELSA i Laforsa els anys 1974 i 1976, respectivament. Durant aquests anys, el règim franquista només respondria augmentant les mesures de repressió i persecució policial que van dur a la declaració de l'estat d'excepció de l'any 1969, el que facilitaria la tasca d'imposició de l'ordre públic. La Brigada Político Social perseguia, detenia i interrogava (arribant a utilitzar la tortura) contra els que lluitaven contra la dictadura. La por de les represàlies i de la tortura paralitzava gran part de la població.

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

Com a últim apunt, no per això menys important, hem de parlar de com a finals dels anys seixanta, un grup de joves de Cornellà de Llobregat, (membres en gran part de les joventuts de CCOO, l'HOAC o la JOC), constituïts al voltant del sacerdot Joan García-Nieto, formaran les anomenades «Comisiones de Barrios y Fábricas», una xarxa il·legal que buscarà la denúncia de totes les injustícies que la dictadura franquista està cometent als carrers i a les fàbriques de les ciutats industrials del Baix Llobregat, arribant a tenir més d'un

centenar de membres actius i essent presents a les assemblees de treballadors de les principals empreses. La seva formació la podríem datar a l'any 1968, durant la celebració d'una «Setmana de la Joventut» organitzada per joves que provenien de sectors pròxims a organitzacions parroquials obreristes (HOAC i Joventut Obrera Catòlica) que començaven a expressar opinions crítiques respecte al desert cultural de la Cornellà dels anys seixanta. Així doncs, van començar a participar d'una manera renovadora en la revista local «El Pensamiento», van organitzar activitats teatrals, sessions de cine-fòrum i recitals de cantants del moviment de la «Nova Cançó», superant així la dinàmica majoritària entre els joves de limitar-se a divertir-se en el ball dominical del Pati Blau i a les discoteques dels pobles veïns. Mitjançant aquesta associació es distribuirà informació clandestina editada per ells mateixos, es cercarà l'ajut econòmic per a les famílies dels obrers acomiadats per la seva activitat sindical, s'escamparan octavetes a la universitat, es convocaran manifestacions en reivindicació de serveis bàsics per a la població, entre altres. Seran especialment actius durant les inundacions de Cornellà, la tardor del 1971, organitzant els seus membres l'ajuda als damnificats al mateix temps que denunciïn la manca de previsió i la falta que constitueix per a les autoritats el no haver canalitzat el riu. Serà aleshores quan la majoria dels seus membres, en busca d'una estructura organitzativa coordinadora, s'uniran al partit Bandera Roja, una organització comunista maoista, i s'introduiran en organitzacions legals, com les associacions de veïns i els centres socials com el Casino Cultural de Sant Ildefons, o el Patronat Cultural i Recreatiu, buscant

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

combatre al règim franquista amb accions de propaganda i desestabilització.

-Les tres vagues generals

Les tres vagues generals al Baix Llobregat en els últims anys de la Dictadura van evidenciar que en el llarg procés de lluites industrials i urbanes s'havien creat vincles entre els treballadors i entre aquests i la població local. És clar que el desenvolupament d'aquest moviment era el resultat del treball de centenars de militants. Però va influir en això també la configuració especial de la estructura social, industrial i urbana de la zona. El que unia al moviment era una sèrie de reivindicacions gairebé idèntiques elaborades per l'oposició obrera i que no entraven en els problemes puntuals de cada lloc.

Així, entre 1974 i 1976 es van dur a terme tres vagues generals amb una gran participació (en solidaritat amb la lluita d'Elsa l'any 1974 contra l'encariment de la vida a finals del mateix any i en suport dels treballadors de LaForsa el 1975). La vaga d'Elsa constitueix un gran exemple del moviment obrer pacífic que s'havia instal·lat a la ciutat, coordinat contra unes condicions de vida plasmades en els convenis que afavorien els propietaris de l'empresa, els quals s'havien tancat en banda a qualsevol proposició. El conflicte en sí va iniciar-se com a conseqüència de la voluntat dels treballadors d'aconseguir jornades de festa en els caps de setmana. La direcció va respondre amb el tancament de la factoria. Davant la disjuntiva i esgotades les poques vies de negociació permeses pel règim, els treballadors van optar per iniciar una vaga en defensa de les seves reivindicacions, recollint experiències de lluites anteriors amb l'objectiu de popularitzar-la entre tots els ciutadans. S'acordà anar tot el dia amb la roba de treball pels carrers de la ciutat per provocar el comentari sobre la lluita, com havien fet abans els treballadors de Clausor i Fama. Es va optar per fer manifestacions sense baixar de les voreres i sense ocupar el carrer, per no donar peu a la intervenció immediata de la policia franquista, el que permetia una participació més àmplia de treballadors i que molts ciutadans es sumessin a la protesta, com ja havien fet els obrers de Cargols Mata.

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

Així narren aquesta fase de la lluita en el seu llibre «El franquisme al Baix Llobregat»:

«Realment, es va produir una estètica del conflicte. Serà difícil oblidar la presència tranquil·la i constant, pels carrers de Cornellà, del gruix de la plantilla de l'empresa vidriera. Sorprenia, d'entrada, l'edat, ja avançada, de molts dels treballadors. Amb les seves jaquetes curtes blaus, on apareixien gravades unes lletres vermelles amb el nom de l'empresa, es brindaven a qualsevol tipus de diàleg amb la població. Situats durant moltes

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

hores al carrer de l'Institut Nacional d'Ensenyament Mitjà, (actual Francesc Macià), de Cornellà, al costat de la Biblioteca i Casa de Cultura, acompanyats moltes vegades per números de la policia armada amb els que van acabar conversant, s'entrevistaven amb els alumnes de l'Institut, amb els treballadors de la veïna Siemens, per als que resultava obligada una visita diària als d'ELSA, amb els treballadors de Fergat, amb els homes que anaven al sindicat a resoldre algun assumpte laboral... Quan l'horari laboral havia acabat, les jaquetes curtes de ELSA s'escampaven per la població. Hi havia bars on l'"assemblea" d'ELSA continuava fins a altes hores de la nit. Molts bars van substituir el pot Gràcies pel pot ELSA. Quan membres de la Brigada politicosocial van preguntar en algun d'aquests establiments què significava allò, molts propietaris van respondre: «recollim diners per ELSA, sense cap parpelleig». Perquè "el d'ELSA" va arribar a donar la sensació que s'inscrivía en la més perfecta normalitat, pertanyia al patrimoni col·lectiu del poble i estava molt allunyat de la clandestinitat.

Això va popularitzar, per descomptat, als homes d'ELSA: ser un treballador d'ELSA arribava a constituir un orgull ciutadà.»

Ignasi Riera i José Botella²²

Els primers dies de juliol de 1974 van convocar-se una vaga general que va ser seguida de manera majoritària, tant a Cornellà com en altres poblacions industrials de la comarca. Passat l'estiu, la crítica a l'encariment del cost de vida i l'existència d'indústries en conflicte va comportar la convocatòria el mes de desembre d'una altra vaga general que donava resposta, alhora, a la detenció de vint-i-quatre dirigents sindicals, acusats de pertànyer al PSUC. La premsa legal va ser decisiva. Gairebé no van haver octavetes durant la vaga. Entre els corresponsals locals comptàvem amb el que seria redactor de La Vanguardia, Carles Esteve, llavors corresponsal a Tele / Exprés, que es va convertir en el cronista de la vaga, i amb Jordi Viñas a El Correo Català, Jaume Funes a La Vanguardia i amb la complicitat de periodistes dels altres mitjans barcelonins. Una reunió diària al Patronat Cultural i Recreatiu donava peu al disseny de les notícies. Perquè sempre hi hagués alguna cosa que publicar, s'ingeniava al menys una novetat diària, fos una gestió amb una autoritat, una entrevista amb l'arquebisbat o una nova proposta de negociació. La Festa Major de Cornellà va ser l'element determinant de la popularització de la lluita i de la seva plena acceptació ciutadana. Així

22: Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat: *El franquisme al Baix Llobregat* 1ª ed. Barcelona, L'Abadia de Montserrat, [pàgina 220], 2001.

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

es recull en l'esmentat llibre:

"Els de ELSA van aconseguir que el temps jugués a favor seu. En aquest sentit la Festa Major va ser la identificació definitiva dels homes de ELSA amb la població de Cornellà, fins al punt que en els exercicis escolars de dos centres de Cornellà, a les redaccions i exercicis sobre la Festa Major, van abundar les jaquetes curtes blaves amb la paraula ELSA "

Els dirigents obrers de ELSA van discutir amb el delegat comarcal i el delegat provincial de sindicats; amb el governador civil de Barcelona i amb les autoritats locals, el que va suposar la consagració en la pràctica del dret de vaga i un desenvolupament de les vies i formes de negociació que van tenir conseqüències molt favorables per a la lluita obrera en general. Per tant, la unió dels esforços conjunts de les Comissions de Barris i Fàbriques, de CCOO, dels partits polítics clandestins (amb el PSUC i Bandera Roja al capdavant), de les organitzacions obreres d'Acció Catòlica, de les associacions de veïns i d'estudiants, va permetre organitzar un moviment que tindria un ressò mediàtic nacional.

El triomf en les eleccions sindicals del mes de juny de 1975 de les «Candidatures Obreres» a la majoria de les empreses més importants va consolidar l'ocupació del sindicat vertical per dirigents obrers de la comarca amb programes reivindicatius de millora de la situació dels treballadors, amb l'aspiració d'aconseguir les llibertats sindicals i la constitució d'un Sindicat Obrer unitari, democràtic i independent. La vaga de Laforsa, foneria metal·lúrgica situada al barri d'Almeda va iniciar-se com a resposta solidària de la plantilla davant de l'acomiadament d'un treballador en un ambient de tensió entre els obrers i la direcció, que intentava imposar un pla reestructural. El conflicte es va allargar cent dies i va coincidir amb la mort de Franco, el que va comportar una forta inestabilitat política i mobilització social arreu de l'Estat. La lluita de Laforsa superaria el caràcter laboral, i va conduir la comarca a la tercera vaga general, la més estesa i important de la seva història. Els treballadors de Laforsa van rebre un gran suport per part de la ciutadania en participar en l'acte de cloenda de la primera fase del Congrés de Cultura Catalana, en la cavalcada de la Nit de Reis de 1975 i en el tancament a l'església de Santa Maria el gener de 1976.

Paral·lelament, com a conseqüència de la mobilització obrera s'havia anat creant la Intersindical,

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

organisme unitari que coordinava empreses, rams d'indústria i localitats, tot agrupant els dirigents obrers del Baix Llobregat. Des de la Intersindical es va convocar una setmana de lluita en solidaritat amb els treballadors de Laforsa, contra els sostres salarials, per la defensa dels llocs de treball i l'amnistia laboral. Durant aquells dies es van convocar manifestacions massives davant la impossibilitat de reunir-se en els locals de la CNS, tancats i ocupats per les forces anti-avalots de la policia, la més important de les quals va ser una marxa de milers de treballadors de la comarca fins a la seu del Govern Civil de Barcelona. En quant a l'amnistia laboral va fer-se un lliurament massiu d'un document a l'Ajuntament per tal que fos tramès al rei Joan Carles, nou Cap d'Estat seguint la voluntat successòria del general Franco. Les protestes dels treballadors acomiadats durant anys van arribar fins a les portes de les fàbriques a fi de demanar la solidaritat dels seus antics companys i exigir-ne la readmissió. El juny de 1975 es va fer públic el «Manifest dels 22», primer text en què es reflectia un important consens pro democràtic. Signat per persones molt conegudes a la població, el document va rebre el suport dels treballadors de les indústries més importants, d'entitats i de força comerciants. S'hi exigia un govern local democràtic en el marc de l'assoliment de les llibertats polítiques. En aquest context, el mes de juny de 1976 es va convocar a Cornellà la primera manifestació legal des de 1939 sota el lema «Pels Drets de la Joventut». Però el temor de perdre el treball, accentuat per la crisi econòmica es faria notar en tots els àmbits de la vida ciutadana, alentint les reivindicacions. El mercat del treball tindria les portes tancades per a moltes persones durant la crisi econòmica, entre 1974 i 1981, i això va marcar la ciutat durant anys. Es va estendre la insolidaritat entre els qui tenien la sort de treballar i els aturats, va anar creixent una generació de joves sense expectatives clares, mentre els treballadors aturats d'edat avançada cada vegada veien pitjor la seva situació i les dones no aconseguien l'objectiu de l'autonomia a través de la seva integració en el món del treball. La por a l'atur va calar entre la població obrera. Molts valors i actituds van començar a canviar en una comarca on solament deu anys abans la consciència de ser obrer era motiu d'orgull i cohesió social.

6.4 La Transició, obertura al món i als nous valors, i democràcia

L'avantguarda obrera, també política, cada vegada es trobava més implicada en el debat sobre la Reforma Sindical (el procés emprès pels primers governs postfranquistes per assolir el reconeixement i la legalització dels diferents sindicats obrers i la desaparició de la CNS) i les incògnites que per al moviment obrer comarcal havia de tenir l'assoliment de la tan desitjada

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

llibertat sindical. Tot es duia a terme en el context general de la Reforma Política del franquisme (un projecte polític impulsat pels últims governs franquistes a la mort del general Franco, amb la fi de conduir l'estat cap a la democràcia sense necessitat de trencar amb el passat) encapçalada per Adolfo Suárez, que pretenia excloure el protagonisme obrer. A l'interior del moviment de CCOO van dur-se a terme intenses discussions sobre la conveniència de mantenir la proposta d'un model sindical unitari per a tots els treballadors, tal i com la pràctica de les lluites del Baix Llobregat semblava haver mostrar com a possible, o la necessitat de construir la seva pròpia central sindical davant de l'aparició d'altres. La divisió sindical no va trigar a aparèixer. La UGT, que havia celebrat a Madrid un primer congrés a la llum pública amb permís governatiu, s'organitzava a la comarca mentre encara alguns importants dirigents de Comissions eren a la presó. Al cap de poc temps van organitzar-se legalment USO i CNT. La decisió de CCOO de convertir-se en sindicat va fer que militants comunistes de tendències diferents al majoritari PSUC, que també militaven a CCOO, decidissin crear les seves pròpies organitzacions (Central Sindicalista Unitaria de Trabajadores i Sindicato Unitario, de curta vida) el que dividiria encara més el moviment obrer.

Les primeres eleccions sindicals democràtiques, el febrer de 1978, van ser guanyades a la comarca per CCOO, ja convertida en central sindical. La política de moderació reivindicativa i de renúncia a la mobilització de masses es va anar imposant com a nova estratègia sindical davant l'obertura de canals democràtics i la gravetat de la situació econòmica. Aquest procés va culminar amb la signatura del Pacte del Baix Llobregat amb la patronal. L'any 1979 tot havia canviat. Les conseqüències de la crisi econòmica colpejaven amb més força que mai Cornellà i les ciutats industrials de la comarca, però la reivindicació, la unitat i la mobilització obrera havien quedat en el record d'un passat de lluita contra la Dictadura. El moviment obrer entrava en una nova fase d'acord amb els nous temps democràtics.

El caràcter local i diferenciat era la força del moviment obrer durant el franquisme però va representar la seva debilitat en certa mesura en la transició. Les tasques del nou sindicalisme passaven per negociacions a nivells més alts que els de zones concretes. El cas del Baix Llobregat és il·lustratiu. Les Comissions Obreres van signar un acord de productivitat amb la patronal de la zona en un intent de protegir els llocs de treball. Però els problemes de la indústria local, sent conseqüència d'una crisi molt més estesa, no podien resoldre a un nivell comarcal. La mobilització local no era condició suficient per a la defensa dels interessos dels treballadors.

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

-Una nova manera de viure

Els canvis demogràfics, econòmics i polítics que van anar desenvolupant-se durant l'època dels vuitanta van repercutir en les formes de vida quotidianes i en la manera de pensar de la gent de Cornellà. Unes maneres d'entendre la realitat van ser substituïdes per unes altres com a conseqüència d'aquestes profundes transformacions. La «cultura del treball» va trencar-se a causa de l'assimilació per part de la població d'un gran nombre de missatges més adients a una nova realitat basada en l'imposició d'un patró de vida altament consumista. En aquest context va imposar-se l'idea de que les opcions col·lectives havien de supeditar-se a les individuals. Les pràctiques solidàries van anar quedant desfasades de la realitat i van anar obrint-se camí una manera de pensar i viure que tenia com a única meta l'assoliment de l'èxit personal. D'uns valors anteriors força arrelats que se sostenien en la consciència de pertinença a les classes populars, va passar-se al desenvolupament accelerat de la passivitat social i el desencís. Si fins aleshores ser actiu políticament havia estat necessari i fins i tot havia estat considerat un valor positiu, després aquesta activitat va deixar d'interessar i va perdre crèdit com a producte de professionalització. Les idees d'esquerra van perdre allò que els era consubstancial: el protagonisme col·lectiu de la gent.

Simultàniament, van produir-se modificacions en l'associacionisme ciutadà. L'espai que ocupava aquest va anar esvaint-se a fi de deixar pas a altres entitats més relacionades amb la cultura consumista i els esports. Les activitats culturals i de lleure organitzades a través de les entitats tradicionals, com ara les associacions de veïns i els centres culturals, van anar perdent empenta. Amb el pas del temps, tan sols va sobreviure certa activitat lúdica i cultural subvencionada des del poder municipal, l'exponent més important del qual era la Festa Major. Els nous centres cívics, com a equipaments públics destinats a facilitar el desenvolupament de l'associacionisme i l'activitat veïnal estaven des del seu inici, buits de contingut i propòsit. L'organització i la planificació de l'oci i el lleure van passar a mans de la iniciativa privada, intensificant-se la importància del consum massiu de la cultura receptiva àudio-visual. L'ampliació de l'oferta informativa que implicaria la legalització de les cadenes privades de televisió i la generalització del vídeo domèstic van fer que la majoria de la població convertís aquests mitjans en els seus generadors de consciència, opinió i model de comportament. L'estètica tenia cada vegada més valor, deixant de banda els valors ètics de la vida, que van convertir-se en antiquats en una sola dècada.

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

La intensificació dels delictes contra la propietat, popularitzats amb l'eufemisme d'«inseguretat ciutadana», i l'extensió del consum i tràfic de drogues van acabar reconvertint les maneres de pensar, desenvolupant certes actituds conservadores. La ciutadania reclamava seguretat, i l'Administració respondria amb un augment de vigilància i control policial i amb la legalització de les companyies privades de seguretat. Control i repressió van esdevenir les úniques solucions per a uns problemes que s'arrelaven en les mateixes característiques de la societat que s'havia anat configurant. La població jove s'havia tornat en el sector demogràfic majoritari i alhora en el grup social més castigat per la crisi econòmica. Entre ells va augmentar la indiferència i el rebuig cap a les alternatives polítiques i sindicals. «Passotisme» va ser l'etiqueta que va utilitzar-se per definir aquesta actitud que d'altra banda, no va ser exclusiva dels joves. Del món juvenil en va desaparèixer gairebé per complet l'associacionisme formalitzat, tot desenvolupant-se'n un altre de característiques més informals, en la majoria dels casos allunyats dels adults. L'escola, els nous llocs de diversió (cada vegada més articulats en torn a espais consumistes com ho pot ser un centre comercial) i el carrer van convertir-se en els nous punts de referència. Un lleure basat en el consum sostenia les relacions de la joventut a bars, pubs i discoteques. Adolescents i joves, més que protagonistes, van convertir-se en consumidors potencials de tota mena de serveis i articles veritablement subsidiaris. A la ciutat també apareixerien uns moviments autònoms i minoritaris que van polititzar la problemàtica social. Les actuacions generals al voltant del fenomen de l'«okupació», que feia front a la manca de locals i habitatges per als joves, i de la insubmissió contra el servei militar, van ser els únics exemples d'autorganització juvenil de la dècada.

Cornellà va anar convertint-se en una societat dual i segmentada. La majoria dels ciutadans van adquirir un nivell de consum que els permetia satisfer les seves expectatives (gaudir de feina, sous que possibilitaven un elevat consum en automòbils, aparells electrònics i segona residència) mentre una minoria en quedava exclosa, i per sota dels mínims indispensables per sentir-se'n satisfeta en uns temps en els quals ser pobre no significava no tenir res a menjar sinó no tenir mitjans per abastar els paràmetres de benestar socialment establerts. El fenomen de l'exclusió social, per tant, va consolidar-se per motius econòmics. En els diferents barris de la ciutat, darrere d'una vida aparentment normalitzada per a la majoria, hi vivien els aturats de llarga durada, els joves amb dificultats, molts d'ells drogodependents i en força casos afectats de malalties de transmissió sexual, jubilats amb pensions mínimes, ancians malalts o desatesos i minories ètniques. També es va desenvolupar una exclusió cultural, de la impossibilitat d'entendre coherentment la realitat canviant,

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

o de no gaudir de la informació necessària per a progressar en un món molt tecnificat i competitiu. L'analfabetisme tradicional va ser substituït, seguint la dinàmica exposada, per un de funcional que implicava no saber interpretar en benefici propi la multitud de nous missatges i pautes de comportament d'una societat que avançava a passes gegantines.

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

7. Estudi sobre «Sindicalisme i cultura: Oci i valors culturals dels treballadors de Siemens de Cornellà»

7.1 Anàlisi de les dades proporcionades

-Introducció i explicació sociològica de l'estudi i certes definicions

La cultura té diferents accepcions dins de l'àmbit sociològic. Per Edward B. Taylor (antropòleg anglès), la cultura en sentit ampli anava més enllà de l'art, coneixement o informació, incloent-hi els costums, creences, la moral i també els «ginys de la vida general»²³. F. Boas (antropòleg anglès representant de l'escola relativista) posa l'èmfasi cultural en la vida mental de l'individu, que és afectada per els costums del grup en que viu i el producte de les activitats humanes (en mateixa mesura que aquestes últimes es veuen igualment autodeterminades) i el particularisme de cada sistema cultural, teoria que el fa afirmar l'existència d'una relació recíproca entre hàbits culturals i productes externs.

Al cas concret de la investigació que ens ocupa, la tesis de Boas es traduiria en el fet de que l'ús del temps d'oci es condicionat pels utensilis disponibles (televisió, instal·lacions esportives, etc.) i pels hàbits compartits. Al seu torn, aquestes preferències impulsen la oferta cultural.

Kroeber (antropòleg cultural estatunidense) sosté que les facultats humanes neixen amb l'individu, però el contingut de la cultura es un producte de la civilització en que aquest es desenvolupa²⁴ la qual cosa indicaria que els patrons culturals no es deriven de la personalitat si no de la herència sociocultural, del superorgànic (tercera agrupació en la seva organització, a un nivell superior a les biològiques, ja que aquesta conté aquestes últimes, i les organitza mitjançant símbols).

Des d'una òptica funcionalista, la cultura es un tot integrat que tendeix a satisfer determinades necessitats. En aquest tot, Malinowski no dubta en reconèixer la influència de la historia i l'evolució. Leslie A. White (antropòleg nord-americà conegut per la seva defensa de les teories d'evolució sociocultural i especialment el neoevolucionisme) distingeix entre el pes de la tecnologia, l'aspecte social, i l'ideològic, considerant que la tècnica ocupa el lloc primordial ja que

23: Tylor, E.: *Cultura primitiva: Los orígenes de la cultura*, 2ª ed. Madrid, Editorial Ayuso, 1976.

24: Kroeber, A.: *Lo superorgánico*, 4ª ed. Madrid, Editorial Altaya, 1975

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

d'ella neixen les formes culturals, encara amb la ideologia i la societat decidint la manera en com utilitzar-les (1949). En aquest aspecte, Harris defensava que tecnologies similars desenvolupades en ambients similars originaven organitzacions amb productes, creences i valors semblants, i el paper de la cultura com a determinant conductual.

En síntesi, podríem dir que les diferents cultures són sistemes estructurats de normes de comportament, o orientacions normatives de les accions. A l'època de la telecomunicació, però, les analogies culturals apareixen connectades mitjançant la teoria de la difusió cultural; encara considerant que l'acció social col·lectiva és producte de moltes accions individuals, resulta indispensable matissar que la influència de cada individu està en relació directa amb el grau de poder acumulat (un exemple seria un discurs del President del Govern espanyol retransmès per via satèl·lit i el míting d'un alcalde a un poble de 60 habitants). A més, cal apreciar com l'intercanvi entre la tècnica i el comportament autòcton d'una societat com determinants d'una cultura són sobrepassades per la transmissió d'elements culturals provinents d'una cultura més forta. Per tant, la voluntat personal es veu progressivament mediatitzada per la potència d'uns mitjans de comunicació emissors, al servei del conjunt dominant, que sustenten i asseguren la supervivència d'aquest últim, existint una gran coincidència socioeconòmica diària entre el que promouen i el que el sistema posa a l'abast de la majoria. En conseqüència, per als individus estàndard la cultura es bàsicament receptiva, creant aquests en comptades ocasions les seves actituds sense normes. Les diferències en el sí de la cultura material e intel·lectual resideixen tant en els instruments com en els diferents usos i valoracions que se'n faci. Els valors socials e ideològics proporcionen, per tant, característiques culturals diferenciades (entenent valor com una qualitat positiva i negativa que es confereix a les coses, fets o persones; creences de major rang, compartides per una cultura i que sorgeixen del consens social). És a dir, el comportament està determinat tant pels objectes materials dels que es disposa com dels conceptes interioritzats. Un salt ideològic cap endavant significarà un canvi en les normes, els hàbits, l'ús dels instruments i també en la seva creació. Però la veritat és que la gent tendim a atènyer-nos a «programes» ja experimentats, a moure'ns per fórmules amb uns propòsits que esperem que siguin gratificants. El nostre comportament, les nostres diversions i els nostres plans s'atenen a unes «receptes» conegudes i aprovades majoritàriament.²⁵

Per Goodenough (antropòleg nord-americà i un dels pares de la teoria sociològica paper/Estat), en

25: Giddens, A.: *Sociología: Manual*, 3ª ed. Madrid, Alianza Editorial, 1998.

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

tota costum existeix un propòsit, aportant significat i valor al comportament. En canvi, tant per a Malinowski (fundador de l'antropologia social britànica a causa de la seva renovació metodològica basada en l'experiència personal del treball de camp i en la consideració funcional de la cultura) com per a Radcliffe-Brown (antropòleg anglès a qui es deu el desenvolupament del funcionalisme estructuralista) la intencionalitat de la conducta humana no és un axioma, per la qual cosa la seva teoria de la cultura posa l'accent en la funció dels costums, que consistiria en mantenir la cohesió del sistema.

Per tant, podem afirmar que qualsevol canvi només pot passar, com a conseqüència d'una visió crítica de la societat. En aquest cas, la força d'uns conceptes nous incidiria sobre la rutina general i sobre l'ús, valor i significació de la cultura material. Amb el trencament de les estructures institucionalitzades i les costums adoptades, els individus han de recórrer a fórmules diferents destinades a satisfer diferents fites. La cultura es transforma, doncs, en activa, per un major nombre de persones. Després d'un temps, el sistema tendeix a estabilitzar-se i amb ell, les normes, les institucions, els costums... fins que un altre canvi el llanci cap a endavant de nou. Tot trencament porta implícita una diversificació cultural que es contraposa a la cultura dominant; a major potència i més instruments materials posseïts per aquesta última, més dificultat tindran els subgrups per diferenciar-se'n i més important encara, per a aspirar al canvi o trencament.

L'oci es l'absència de treball obligatori, entenent-se aquest tant per l'activitat laboral com per la realitzada per satisfer a necessitats personals no directament implicades en el sistema productiu. El temps que resta a diari després d'haver complert totes les obligacions és cada vegada més valorat i tendeix, com a valor social, a créixer, la qual cosa es contraposa amb la moral protestant-burguesa imperant al llarg del capitalisme (on el valor treball es la suprema virtut i el suprem bé). L'oci adquireix unes derivacions hedonistes quan es constata que condiciona el valor del treball, que depèn de la qualitat i quantitat de l'oci que s'aconsegueix mitjançant el primer. Òbviament, el temps de lleure constitueix un segment essencial dins de la cultura extensa, reflectint-se en aquest tant els valors ètics com els mitjans materials que el conformen; en la cultura urbana postindustrial, el caràcter de l'oci és essencialment consumista. La seva qualitat es basa en el cost, en l'acumulació i en la possessió-precisió dels aparells receptors de la comunicació social.

En les capes socials més elevades, on l'oci abasta major espai de temps, ofereix més varietats i els

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

seus vehicles són més cars i sofisticats. Al sistema capitalista, el lleure té un alt grau d'imitació, ja que l'oci de les capes més elevades és el mirall en que es miren les capes mitjanes, que, al seu torn, serveixen d'exemple a les més baixes. Principalment en la seva vessant receptiva, no original (no crea res) ni per el seu mimetisme ascendent. Només en les seves facetes actives (pràctica d'esports, música, pintura, etc.) registra certa espontaneïtat.

Tant els costums com el caràcter de l'oci poden associar-se amb la satisfacció o frustració que proporcionen. Aquests efectes gratificants o negatius constitueixen una guia per al propi comportament, sense deixar de tenir com a referència el comportament aliè. D'aquest últim factor se'n deriva en gran part el sentit positiu o negatiu dels hàbits, el qual ens permet insistir en que, si bé no existeixen dos individus idèntics, les seves variacions són contingudes en límits estrictes. Aquests límits no venen fixats solament per les disponibilitats generals de la cultura material, si no per una selecció de normes jerarquizades, que dota a la cultura més extensa i poderosa d'un estatus al qual es difícil no sotmetre's. Només els descobriments i els invents que es succeeixen, així com les conceptualitzacions crítiques de la realitat, assumides per uns pocs, afegeixen components desestabilitzadors que afavoreixen el canvi.

A la investigació, els indicatius culturals emprats en els qüestionaris en els que s'ha basat l'estudi estan basats en factors referits a l'ús del temps d'oci per part dels treballadors de l'empresa Siemens de Cornellà de Llobregat, cercant obtenir dades significatives que posin de manifest les abstraccions en quant a aquest caràcter cultural restringit (el grau de les seves satisfaccions i frustracions, de la seva conformitat amb la societat i de les seves expectatives de canvi) i a la vegada, a través de les relacions de la cultura, inferint aquesta com un fenomen total. Els treballadors que van ser l'objecte d'aquest estudi es trobaven inserits en una cultura extensa (occidental) en la subcultura del seu propi país i en el subgrup social-laboral en què es desenvolupa la vida quotidiana. Del seu comportament i de les seves idees aspiren a extreure satisfaccions mediatitzades sempre per un entorn que els hi ve donat. Veurem si l'homogeneïtzació cultural com a fruit d'una difusió de productes i valors que abasta el conjunt social tendeix a igualar tant les preferències i la receptivitat, o bé persisteix la clàssica separació entre cultura elitista i popular.

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

-L'empresa Siemens a Cornellà

Els grups empresarials Siemens s'estenen pels cinc continents, podent-se dividir els seus camps d'activitat en energia i automatització, informàtica, infraestructura, components micro-electrònics, instal·lacions, comunicacions i tècnica mèdica. Al 1986, les seves organitzacions en l'estranger estaven presents en 124 països i els seus beneficis havien estat de 802 milions de marcs. Al 2014 ocupava 362.000 persones i va tenir uns beneficis de 71,9 bilions d'euros.

Al 1986, a Espanya, la seu central estava situada en Madrid (actualment això no s'ha modificat) existint fàbriques en Cornellà, Getafe i Màlaga, mentre que en altres punts es comptaven amb delegacions i magatzems de venda (els quals han anat desapareixent a mesura que les connexions comercials ho permetien). El personal en plantilla comprenia a 3.575 persones, i la facturació va arribar als 22.031 milions de pessetes, essent les pèrdues de 73 milions, atribuïdes a la recessió que travessava el país, i a la infrautilització de la capacitat productiva de la fàbrica cornellanenca.

La nova ampliació de la construcció, el 21 de juliol de 1910, de la societat Siemens Schuckert Indústria Elèctrica SA, a partir d'un capital social de 4,5 milions de pessetes. El valor afegit més rellevant que va aportar la companyia alemanya va ser la transmissió de la seva cultura empresarial i els coneixements per fabricar els productes Siemens amb els seus estàndards de qualitat. A causa de la neutralitat d'Espanya a la 1ª Guerra Mundial, molt aviat es va iniciar una industrialització molt variada. La demanda era extraordinària, el que va afavorir a la fabricació en sèrie. 1925 és l'any en què el rei Alfons XIII visita la fàbrica, que superava ja els 50.000m². La prometedora estela marcada per la fàbrica no es va truncar després de la guerra (que va suposar afrontar problemes a l'hora de proveir matèries primeres i la importació de béns d'equipament, especialment de maquinària) sinó que va reverdir amb intensitat a partir de la dècada dels anys 50. Seria també en aquest període quan un reduït grup d'obriers comença a intercanviar amb gran secretisme opinions sobre l'estat de les coses a la fàbrica i la seva situació laboral; es tracta d'una cèl·lula aïllada de qualsevol contacte extern i només cohesionada per algunes lectures clandestines del diari Mundo Obrero, i algunes escoltes radiofòniques de la Pirenaica.

En quant a la vaga de la Siemens a Cornellà de Llobregat a la tardor de 1962, podem classificar-la com la principal experiència de mobilització obrera al Baix Llobregat des de la fi de la guerra civil,

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

la transcendència de la qual vindria donada degut al gran nombre de treballadors que hi participaren, la mobilització social que desencadenaria, i les repercussions que tindria sobre el sindicalisme clandestí del Baix Llobregat, de Catalunya i d'Espanya en els anys següents. En aquesta època la plantilla era de 2.500 empleats, amb un capital social de 900 milions de pessetes i una producció que rondava els 4.000 milions. L'aturada del treball va venir donada per el Pla d'Estabilització de 1959, que es va traduir en una gran despesa pública que havien de pagar els treballadors per fer possible la transició des de l'autarquia a un altre model econòmic, (encara que com indica Martí Marín, aquestes mesures no aconseguirien posar l'Estat espanyol en una posició privilegiada entre les economies occidentals industrialitzades). Totes les empreses van introduir nous sistemes de producció en que obligaven a treballar més per guanyar el mateix sou, per la qual cosa el descontentament augmentaria fins que a l'any 1962, el conflicte esclataria en diversos punts de la geografia espanyola, especialment en els més industrialitzats, com ara Astúries i el País Basc. El mes de maig de 1962 els treballadors de la Siemens comencen a estar queixosos degut als sous que reben, i sabedors de que al País Basc hi havia hagut millores salarials amb el nou conveni d'empreses metal·lúrgiques, després que els obrers hagin pressionat els empresaris mitjançant estratègies vaguístiques. En aquest mes, els treballadors de Cornellà fan una aturada parcial, però els seus representants són apallissats per responsables de l'empresa amb l'ajut de policies de la Brigada Político-Social als despatxos de la mateixa fàbrica i la mobilització es dissol. La tensió, però, aniria en augment, i el 13 de setembre, les diferents comissions clandestines organitzades a cada secció de la Siemens al llarg dels darrers mesos aturen la producció. La direcció respondrà amb un acomiadament massiu, fet que encara encén més els ànims dels treballadors: els acomiadats es concentren a la porta de l'empresa i els que encara queden es manifesten a l'interior dels tallers.

Dues companyies de la Guàrdia Civil van acabar fent fora els treballadors concentrats, però per tota Cornellà havia correput la veu dels acomiadaments, i les dones i els familiars dels treballadors s'apropaven a la porta de la fàbrica per interessar-se pels seus, per dur-los menjar o per alliberar-los d'una part de la pressió per la qual devien estar passant. Però una nova brigada dissoldria la concentració sense més miraments, i molts dels manifestants haurien de córrer per la carretera d'Esplugues fins aixoplugar-se a l'església de Sant Miquel, on el mossèn Josep Bach els obriria la porta. Després d'una setmana de vaga, la protesta es va saldar amb gairebé mig centenar d'acomiadats. L'empresa i les autoritats polítiques es veurien sorpreses per la magnitud de la mobilització, com demostra el que només dotze treballadors arribessin a ser jutjats per un Consell

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

de Guerra. La resta d'obriers veurien doblat el seu sou, i en solidaritat amb els detinguts i acomiadats, van organitzar un dels denominats «pots d'ajut». Cal destacar com aquesta vaga, tot i ser promoguda per individus organitzats políticament en clandestinitat, sempre es va presentar com una reivindicació salarial, mai política, per la qual cosa no ha de sorprendre la diferència d'ideologies entre vaguistes en aquesta, i les futures vagues.

Quan la crisi econòmica es fa patent, cap al 1975, s'emprèn un conflictiu procés d'ajust i reconversió que acabarà a mitjans dels 80 amb el resultat de quedar reduïda la plantilla a 1.100 treballadors, el cessament de la fabricació d'alguns productes i la cerca de nous, fins i tot atípics, que permetin donar ocupació. Tenint en compte els plans nacionals de reestructuració i preveient l'entrada a la Comunitat Europea s'incrementa la necessitat de racionalització dels productes fabricats i del seu espectre. Es concentra la producció per a aquells productes dels quals la fàbrica està més ben equipada i es procedeix a una reducció gradual dels restants: transformadors, relés tèrmics, seccionadors i interruptors de mitja tensió ja no es fabricaran. Per altre part, la important politització dins de l'empresa dóna lloc a què durant la transició postfranquista, en surtin una dotzena de regidors, múltiples quadres polítics i sindicals i fins i tot un parlamentari. Al 1989, el comitè de l'empresa estava format per vint-i-quatre delegats de CC.OO i cinc d'UGT. A principis de 1986 es van contractar vint-i-set persones més, encara que en la seva majoria eventuals, en el que semblà ser l'inici d'un procés d'expansió basat en l'aplicació de noves tecnologies.

Després de l'entrada a la Comunitat Europea i l'adequació a les exigències del mercat, s'inicia, al 83, un Pla de Reestructuració General de la fàbrica que suposa una gran inversió en la modernització del parc de màquines i de les instal·lacions. Al 85 se segueix renovant la gamma de productes, s'amplia el centre de càlcul i es posa com objectiu assolir els nivells de competitivitat que garanteixin la permanència en el mercat més enllà de les fronteres espanyoles i europees. La fàbrica de Cornellà es converteix en una fàbrica internacional de productes ferroviaris. Les tres línies de producte són motors de tracció, convertidors i senyalització ferroviària. Des d'aquesta factoria, a més dels projectes per al mercat espanyol s'exporten equips elèctrics i electrònics de tracció i senyalització a tots els països del món, incloent els trens i les línies d'alta velocitat d'Alemanya i altres països europeus. Cornellà és a més el centre logístic per al projecte de la línia d'Alta Velocitat Madrid - Saragossa - Barcelona.

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

-Sobre Cornellà al 1986

El municipi de Cornellà està situat a 5 quilòmetres de Barcelona capital i es trobava unit a aquesta per carretera, ferrocarril, i tren metropolità, en aquell moment. Fou declarat ciutat en 1966 i comptava en la data de l'estudi amb 90.000 habitants. Algunes de les indústries catalanes més importants, principalment químiques i metal·lúrgiques, s'ubicaven en la pròpia Cornellà o el seu cinturó.

A l'enquesta es pregunta sobre el lloc de residència, citant-se les poblacions més properes a Cornellà, entre elles la capital catalana. En conjunt, formaven part del que s'ha denominat Àrea Metropolitana de Barcelona, amb zones altament industrialitzades amb una bona xarxa de comunicacions i marcada dels anys 20 fins als 80, per un altíssim percentatge d'immigrants espanyols. L'eix central el conformava Barcelona, amb una població aproximada en aquells temps de 1.800.000 persones, essent el següent municipi en quant a importància Hospitalet de Llobregat, amb una població de 300.000 persones.

La resta de localitats mencionades al qüestionari com probables llocs de residència s'ubiquen a un radi de 5-6 km al voltant de Cornellà, i van constituir l'àrea industrial barcelonesa més mobilitzada políticament i sindicalment. Les activitats culturals a nivell públic, (sense comptar Barcelona), eren relativament importants, especialment a l'Hospitalet de Llobregat, on es duïen a terme representacions teatrals i festivals musicals de renom.

7.2 Lectura:

-Estudi empíric:

El present estudi, basat en el sondeig realitzat entre febrer i març de 1986 i utilitzant un model de qüestionari marxista, que figura en l'annex, ha pretès obtenir informació en quant a l'ús del temps d'oci i els valors culturals dels treballadors de la empresa Siemens-Cornellà, factoria que forma part d'una multinacional en la que es fusionaven la tradició i l'avenç tecnològic. Ubicada a cinc quilòmetres de Barcelona, a la comarca del Baix Llobregat, la Siemens-Cornellà s'infereix en una àrea de gran mobilització política i sindical, on l'esquerra obté una important proporció dels seus votants. La plantilla de la Siemens-Cornellà es va estratificar per a realitzar el qüestionari, en vuit

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

grups definits per la seva categoria laboral dins l'empresa, des dels peons fins als directius, havent obtingut una mostra aleatòria i proporcional respecte a cada un d'aquests grups. Tractant-se d'una factoria industrial, un dels subgrups es va basar en la divisió entre treballadors directes e indirectes, constituint els primers una lleugera majoria del 56,1%. Podem observar que es tracta d'una empresa el treballadors de la qual tenen una mitjana d'edat de 40 anys i on les dones només representen un 13 per cent de la plantilla, El nivell global dels estudis es baix, ja que més de la meitat dels entrevistats no van passar dels estudis primaris, situant-se la mitjana d'antiguitat del treball en 18 anys, amb un 27,7% que porta prop de 24 anys a l'empresa; per tant, podem afirmar que l'empresa presenta un alt grau d'estabilitat laboral. Quasi el 50% dels treballadors residien en la pròpia Cornellà, essent que els enginyers/llicenciats són els únics que no ho fan en cap cas, vivint la majoria a Barcelona.

-El consum de l'oci

Després de conèixer els principals elements definidors del col·lectiu Siemens-Cornellà, s'ha inquirit sobre els seus hàbits durant el temps de lleure. Igual que generalment a la societat en que es troben immersos, el televisor sorgeix com l'aparell rei entre els medis de comunicació, amb un 99,2% de possessió entre els enquestats, i veient-lo diàriament un 82,2% dels que el posseïxen. El seu ús es inversament proporcional al grau d'instrucció, i encara així, el consum n'és massiu. Establint la comparació amb els resultats encarregats per la Generalitat de Catalunya a Line Staff (1986)²⁶ les xifres són molt similars, ja que el total de la població catalana que mira el televisor cada dia es del 83%. En quant a l'estudi de José Ignacio Casas en Pegaso-Madrid (1985) la diferència es relativament acusada, ja que només un 86% diu mirar la televisió en una base diària.

Al capítol 4 del llibre que ens ocupa, s'estableixen certes correlacions entre els diferents subgrups de la mostra i l'equipament en la llar en medis de comunicació i el seu ús. A continuació es pregunta sobre la assistència a espectacles, elements per excel·lència de l'oci, comprovant-se que els esportius són els més preferits, seguits a considerable distància per el cinema, i més encara, per el teatre. A una taula comparativa, observem un índex d'ús d'un 88,2% a la TV; un 70% a la ràdio, que suporta un interès creixent amb el nivell d'estudis ; un 59,3% a la música triada a casa; la baixada en quant als espectacles es significativa, amb un 11% per als esportius, un 3,6% al cinema, i 1,8% al

26: Ministerio de Cultura: *Encuesta Cultura y Ocio*, Madrid, 1984

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

teatre. Evidentment, els entreteniments a la pròpia casa són preferits per sobre dels que requereixen allunyar-se'n.

L'hàbit de llegir constitueix un indicatiu cultural de primer ordre, per la qual cosa es va preguntar sobre la lectura dels diaris de informació general, seguida diàriament per un 44,6% dels entrevistats, els esportius, llegits cada dia en un 14,6%, revistes, en un 15,4%, i llibres que no fossin estrictament d'estudi, situats en un 25,7%. Contrastant aquestes xifres amb les aportades per l'estudi a Pegaso-Madrid²⁷ (operació factible ja que els càlculs d'operació d'índexs han estat idèntics) podem assenyalar que l'índex que correspon a la lectura diària dels diaris d'informació general es situa en aquesta empresa en un 54,1%; als llibres, al 41,3%; a les revistes, 19,8%; i als diaris esportius, al 14,4%. El nivell general de lectura sembla, en conjunt, lleugerament més alt, resultant la diferència més notòria respecte als llibres. Si comparem les dades sobre lectura de llibres amb l'àrea estatal, obtinguts per els estudis del Ministeri de Cultura espanyol, podem notar que al 1983, llegia llibres cada dia el 35%.

-Es possible un oci més actiu?

Entre les activitats mencionades en el qüestionari, concretament a l'apartat 4.2, la lectura ocupa precisament el primer lloc, amb un 64,6% de participants, seguint en dedicació les excursions (54,2%) i la practica d'esports, amb un 40%. Aquí hauríem de matissar els tipus de lectura, però degut a la naturalesa d'aquesta especificació, molt concreta, hem de reconèixer les nostres limitacions en aquest percentatge. Ja veiem que d'entre tots els mitjans de comunicació, els que impliquen menor esforç elecció/aplicació prevalen: l'entreteniment a la llar disposa de major acceptació degut a la seva comoditat inherent. Podem establir, en conjunció amb el possible desig de dedicar més temps a alguna de les activitats citades, i també als impediments invocats pera no fer-ho. Un 21,9% lamenta no dedicar més temps a l'esport; un 21,1% a la lectura; i un 16,1% a les excursions. La falta de temps es la raó més esgrimida, seguida de la impossibilitat degut als mitjans econòmics necessaris, ambdues aplicades a tots tres ítems. Aleshores, per què ningú no al·lega falta de temps per veure la televisió? I, està realment fundada l'adducció de falta de mitjans econòmics com a justificant de la no lectura quan existeixen llibres en rústica relativament assequibles, a més de biblioteques amb servei gratuït? Com a últim punt, existeix cert rebuig a l'activitat intel·lectual

27: Ministerio de Cultura: *Estudios sobre cambio social y estructuras sociales en Catalunya*, CIS, Madrid, 1979.

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

de lleure per part dels individus que disposen d'un major grau d'instrucció i la jornada dels quals està basada en el treball no-físic, com els universitaris.

-Actituds socio-culturals

Al capítol 5, s'indaga sobre una serie de costums i rutines com a símbol d'un determinat sistema socio-cultural. Sobre les relacions durant el temps de lleure, una gran proporció dels enquestats es relaciona majoritàriament amb els seus familiars (un 63,9% davant el 21,9% que prefereix els amics). Sobre els temes més usuals de la conversació, els personals ocupen el primer lloc, amb un 34,6% dels preguntats, venint a continuació els assumptes polítics i socials, en un 29,6%, i finalment, els familiars, al voltant del 20,8%. La tendència a associar-se forma par substancial de l'esser humà com a individu social. Dins del sistema político-econòmic-social en que ens moguem, aquesta tendència pot respondre a diferents motius professionals, particulars, ideològics... Els treballadors de la Siemens-Cornellà, partint d'una tradició sindical que hem intentat il·lustrar al llarg d'aquest treball, presenten un grau elevat d'associacionisme, destacant en primer lloc l'associació professional o sindical (un 62,3% dels enquestats). Les associacions de veïns agrupen a un 38,8% de la mostra, mentre que als partits polítics només hi són afiliats un 10%. A societats esportives o culturals pertanyen un 28% i un 13,4%, respectivament. En comparació amb altres estudis, observem que en el de Pegaso-Madrid, el percentatge de sindicació és d'un 50,1%, i la pertinença a associacions veïnals, d'un 26,1%. Respecte a Catalunya, la enquesta encarregada per la Generalitat indica que les associacions esportives, culturals i veïnals encapçalen les preferències, essent molt baixa la sindicació, així com la afiliació a partits polítics.

-Satisfacció contra frustració

Al qüestionari s'inclouen preguntes relatives al nivell de satisfacció en l'àmbit laboral. Un alt grau d'insatisfacció es fa evident quan un 75,4% dels entrevistats afirmen voler canviar de professió, i un 49,6%, d'empresa. Respecte al desig de canviar d'empresa, la mobilitat ocupacional es amb freqüència considerada com una aspiració positiva, fet atribuïble a la influència de la cultura anglosaxona. En canvi, la insatisfacció en la part propera a la professió té un sentit plenament negatiu. Relacionant tots dos aspectes, també es vàlid considerar que per part d'alguns treballadors joves existeix una tendència a qüestionar les clàssiques relacions de producció, preferint un treball

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

més flexible i menys condicionat per els hàbits de consum. Altres aspectes que s'han correlacionat consistirien en l'àrea productiva, la categoria laboral, i l'edat, advertint-se un major desí de canvi de professió per part de les categories més baixes (al establir-se una diferència quasi regular que va del 88,92% al 42,8%). L'edat és un altre dels factors determinants, essent que els joves es mostren insatisfets amb el seu treball en un 100%, sufocant-se les expectatives fins a reduir-se a un 33,3% el percentatge de qui manifesta rebuig cap a la seva professió. En relació al canvi d'empresa, la categoria laboral es correlaciona a la inversa amb el que succeeix en el canvi de professió, es a dir, a major qualificació, majors expectatives de mobilitat laboral. Per una altra part, la vinculació amb l'edat presenta el mateix espectre que en el cas anterior. Si comparem aquestes estadístiques amb l'estudi de Pegaso-Madrid, Casas ens diu que respecte a la professió, canviarien un 60%, i en quant a a empresa, ho farien un 36,5%, tots dos percentatges inferiors, en un 15%, aproximadament.

-Conceptes socials i culturals

La interiorització de les nocions que ens arriben de l'exterior, de les idees, les creences i les normes, es tradueix en conceptes assumits en forma d'orientacions normatives de l'acció, o «coerció externa», segons Emilio Durkheim (1893), a través dels quals interpretem la nostra vida i l'entorn que ens envolta.

Com a indicatiu de la percepció que cada qual té sobre el seu propi status en el conjunt social, s'ha preguntat sobre la classe social a la qual, de forma subjectiva, es creu pertànyer. Cap dels enquestats es considera membre de la classe alta, en tant que més de la meitat es col·loquen en la classe mitja-baixa, un 30% en la baixa, i un 6% en la mitja-alta. Sembla ser que la classe mitja-baixa es un espai en el que la majoria dels enquestats es troben còmodes, inclosos el 71,5% dels enginyer/llicenciats i el 58% dels treballadors no qualificats. En relació a aquest tema, també s'indaga sobre la opinió respecte a la igualtat d'oportunitats per preparar-se intel·lectualment. Amb aquest objecte es presentaven en els qüestionaris dos alternatives: «el que no accedeix a la cultura es perquè no vol», i «el que no accedeix a la cultura es perquè no té mitjans». Les respostes obtingudes van ser del 42,3% a favor de la primera, i el 56,2% de la segona, amb un 1,5% que no va contestar. Els que es classifiquen com a pertanyents a la classe mitja-alta consideren majoritàriament que la cultura està a l'abast de tothom per igual, mentre que els que es col·loquen en la classe mitja-baixa creuen, en un 51%, que la falta de mitjans econòmics condiciona el nivell d'educació, i els que es defineixen com

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

a classe baixa ho creuen també en un 72%. En l'apartat 6.3 de l'estudi també s'estableixen altres correlacions, essent el factor més significatiu la escassa diferència entre els que estan d'acord amb una opció o l'altra. D'això, i del 42,3% dels enquestats que creuen en la igualtat d'oportunitats se'n desprèn un alt grau de consens amb el sistema polític-econòmic vigent.

El nivell de coneixement de les activitats culturals realitzades a la localitat de residència o a l'empresa, el nivell de coneixement de les mateixes per part dels enquestats resulta, en un principi, alt, encara que no es triga a dubtar de la profunditat d'aquest quan al preguntar sobre la opinió que tenen sobre aquestes activitats ens trobem en que una tercera part no ho sap o no contesta. D'això es possible extreure un distanciament real entre un elevat número de treballadors de la Siemens-Cornellà i les ofertes culturals de l'empresa o la localitat en que resideixen. Sembla realista suposar que en tots dos ambients existeix un petit grup que organitza, un sector format per els que es mostren receptius amb les propostes culturals dels organitzadors i un altre sector format per els que el rebutgen. En tots dos casos, la combinació «món laboral-cultural empresa o barri» són culpables d'escassa connexió. Per una altra banda, l'esmentat esquema s'ajusta al ja observat respecte ala predominí de l'oci passiu sobre l'actiu. Com a últim apunt, són els nivells mitjans en estudis i categoria laboral són els que disposen de major informació sobre l'oferta cultural empresarial.

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

7.3 Entrevista amb l'autora: Eulàlia Solé i Romero

Eulàlia Solé i Romero, nascuda a Barcelona, és sociòloga i escriptora. Ha publicat dos estudis sobre el món del treball: «Oci i valors culturals dels treballadors de la Siemens de Cornellà» (1986), sobre el qual versa aquesta monografia, i «Qui són, què fan i Què volen a els afiliats a CCOO del Baix Llobregat» (1993). L'any 1994 va publicar «SEAT» (1950-1993) història de l'emblemàtica empresa automobilística espanyola, i el 1996 va aparèixer el seu llibre «El pes de la droga», anàlisi de la presència de les drogues en la nostra societat. Les seves obres més recents són «Seat 600, un cotxe de llegenda» (2001) i «Què és el Comerç Just» (2003). Eulàlia Solé va obtenir el "Premi d'Assaig" de la revista «El Ciervo» en l'any 2001. A més de col·laborar en revistes especialitzades i d'informació general, escriu articles d'opinió a la premsa diària des de l'any 1985 (El Periódico de Catalunya, Diari de Barcelona ...). Actualment ho fa de forma setmanal a La Vanguardia.

L'estreta relació mantinguda entre formació i lloc de treball, que es pren quasi com a axioma, ha anat deixant de ser completament certa. Es deu només a la recessió cíclica o hi ha algun motiu sociocultural?

-Aquest és un punt crucial en la nafra de l'atur. Si bé la formació i la cultura no sobren mai, no deixa de resultar espuri relacionar manca de formació i manca de treball quan el mercat laboral no ofereix suficients llocs de feina en cap de les categories.

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

Va tenir algun paper la sobtada obertura a la cultura exterior posterior al franquisme en el segrest de cultura popular i la muda de la pròpia cultura en una més inclinada al capitalisme? O ha anat succeint això a tots els països globalitats?

-Històricament, els imperis han imposat la seva cultura arreu. Han implantat el sistema polític i econòmic, la ciència, la tècnica, la llengua, els costums i fins i tot la moral. Des de fa més d'un segle, el país dominant són els EUA. Per tant, han estès a gran part del món el capitalisme, la tecnologia, l'anglès, les seves maneres de divertir-se, sobreposant-se a les cultures autòctones.

S'ha transformat la ja mencionada cultura local o popular en una amb voluntat d'instrumentalitzar difosa pels mitjans de comunicació globals?

-Els mitjans de comunicació constitueixen una peça del sistema, i la gran majoria actuen de portaveus de la cultura establerta, amb intenció o simplement seguint naturalment les directrius del poder hegemònic. N'hi ha alguns de rebels, però solen tenir menys audiència.

S'ha dotat per part del Govern de la protecció necessària a la cultura popular per tal d'impedir l'absorció d'aquesta per part de les cultures més fortes?

-Sense dubte, sense l'actuació de l'Administració, juntament amb la tasca de moltes entitats privades, els costums, la llengua, les festes populars pròpies haurien estat plenament fagocitades per la cultura dominant.

Com es pot llegir el fet que als resultats de la seva investigació es vegi clarament que l'ús del televisor sigui invers al grau d'instrucció?

-El temps d'oci es pot gaudir de diverses maneres. La televisió, i ara a més a més Internet o les xarxes socials, poden alçar-se com a primordials instruments de distracció; per a algunes persones, gaire bé exclusius. El grau d'instrucció facilita que hi hagi altres interessos i tipus de diversió. Amb tot, també és cert que persones molt qualificades educativament no demostren interès vers activitats com ara llegir llibres i diaris, anar al cine, teatre, concerts...

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

Segons els resultats del seu llibre, la majoria dels peons, especialistes operaris, treballadors de magatzem i auxiliars administratius vivien a Cornellà, sense haver-hi cap enginyer ni llicenciat que ho fes, (vivint un 85% d'enginyers i llicenciats a Barcelona i un 14'3% al Prat). Es podria traduir això en un cert nivell d'estratificació a l'Àrea Metropolitana segons municipis? Creu que les dades han canviat?

-Una certa estratificació per localitats i per barris persisteix, malgrat que unes i altres hagin millorat de forma ostensible quant a serveis i quant a urbanisme. Els hàbits, els estereotips constitueixen sovint un motiu per no modificar les idees, o dit d'una altra manera, un impediment per reconèixer objectivament la bona qualitat que han adquirit.

Per què va sorgir un moviment obrer tant fort a l'anomenat Cinturó Roig quan hi havia regions amb característiques semblants que no van tenir una resposta obrera similar? Hi va tenir algun paper l'explosió demogràfica que va succeir a principis de segle XX?

-A totes les zones industrials van sorgir durant el franquisme mobilitzacions dels treballadors. Només cal recordar les accions a Astúries o al País Basc. Al Cinturó Roig català, el moviment obrer va ser especialment potent degut a la densitat de fàbriques i d'assalariats. Una factoria tant important com la Seat, establerta des del 1950 a la Zona Franca de Barcelona i que l'any 1973 va arribar a tenir una plantilla de 9.400 persones, va esdevenir, a partir del 1967, un focus de protestes i reivindicacions, les quals van estimular que s'estenguessin a altres empreses.

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

Com es diu a les conclusions finals del llibre, ningú al·lega falta de temps per veure la televisió, però gran part dels enquestats lamenten no disposar-ne per dedicar-lo a l'esport, a les excursions... La falta de mitjans econòmics també es presenta com a justificació per a la no lectura. Era això coherent en aquells temps, amb l'existència de biblioteques? Ho seria ara? És un indicatiu més de com l'oci passiu té una gran facilitat per absorbir l'actiu, que requereix més esforços per practicar-lo?

-Per practicar segons quin esport o fer segons quines excursions es requereixen diners, però també n'hi ha d'altres econòmicament assequibles. Quant a la manca de temps, més enllà de les tasques obligatòries cadascú l'empra per al que més l'interessa. Se'n té per al que agrada més. Esport, televisió, xarxes socials... La no lectura mai no es pot justificar per manca de diners, donat que, a més de comptar amb biblioteques, els llibres en general no són pas més cars que una cervesa amb patates i olives preses al bar, un hàbit freqüent que no se sol qüestionar. Al marge de tenir una major o menor disposició, el plaer de llegir neix a l'escola i/o al sí de la família. Sens dubte, enmig de la voràgine digital actual, aturar-se en un llibre seria una acció saludable.

Es fa referència també al desig de canviar d'empresa per part del treballador, quelcom que segons la interpretació que es fa és vist com una aspiració positiva o un símptoma d'insatisfacció. Aquest percentatge és, en les categories laborals més baixes, d'un 88,9% i en les més altes, d'un 42,9%, (depenent també de la variable edat, que hi influeix molt). Creu que aquesta insatisfacció segueix existint en les categories laborals fabrils més baixes, o per el contrari la crisi ha fet que el treball sigui percebut com un privilegi?

-Tant la crisi com les successives reformes laborals han desarmat els assalariats. Amb una taxa d'atur del 24%, aferrar-se al lloc de treball sembla el més assenyat, per insatisfactori que es consideri. Els que pertanyen a les categories més baixes o a les intermèdies, i fins i tot els executius, estan sotmesos, per un cantó, a la facilitat d'ésser acomiadats, i per un altre, a la incertesa de tornar a trobar feina. Quant a l'edat, sens dubte continua sent un factor a destacar.

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

Podem dir que el fet d'acceptar l'oci eminentment receptiu que ens es transmès en especial pels mitjans de comunicació està aconseguint una instrumentalització de la població, que el consumeix sense ser-ne conscient? Ha ajudat això a que la cultura de l'oci passiu i consumista s'hagi instal·lat tan bé al nostre país en els últims anys?

-El cert és que ara la gent ja té la diversió a casa, a les mans en forma d'aparells digitals, a l'abast a tota hora. No cal moure's per passar-s'ho bé. Si es té mandra i si s'és culturalment poc ambiciós, l'oci actiu desapareix de l'horitzó.

Es va apreciar ja a l'època de l'estudi una desvinculació entre els treballadors de la Siemens de Cornellà i les ofertes culturals de l'empresa i les localitats en què residien, un altre dels símptomes del predomini de l'oci passiu a l'actiu. Pensa que això ha canviat d'alguna manera?

-Els moviments veïnals, les activitats lúdiques i culturals a pobles i barris solen congrega, ara com abans, unes quantes persones entregades que sempre obtenen una minsa recepció per part dels altres. Constitueixen un grup social a contracorrent del caràcter de la societat en general, una minoria activa enmig d'una immensa majoria passiva.

Si hagués de fer un altre estudi com aquest actualment, canviaria molt la metodologia?

-Considero que la metodologia continua essent l'adequada. És obvi que algunes de les preguntes haurien de ser diferents o fetes amb un altre enfocament. Per altra banda, a l'enquesta també caldria afegir-hi temes i apartats nous, en consonància amb els canvis esdevinguts al mercat de treball, la tecnologia, la política.

Quin paper tindrien els mitjans de comunicació a la teoria superorgànica de Kroeber?

-Seguint a Kroeber, l'evolució dels mitjans de comunicació no és pas orgànica sinó social, de manera que es van adaptant als canvis que es produeixen a la cosmovisió de la societat. En consonància amb aquests canvis, i entre altres aspectes, a la seva feina la majoria de professionals s'inclinen a distingir entre accions col·lectives i accions individuals, tot i que cadascú faci més èmfasi en unes o altres, que uns considerin o no que allò individual sol derivar-se del col·lectiu.

8. Conclusió

En la primera conclusió d'aquest treball m'agradaria parlar de com després de realitzar aquesta monografia, puc afirmar que la idea d'una igualació de productes i valors donada per una difusió comercialitzada i mediàtica d'aquests no és realista. Segons el que hem exposat anteriorment, certes taxes o percentatges (com la relació inversa existent entre el grau d'estudis dels treballadors de la Siemens, i el número de dies que miraven el televisor) que ens demostren que la divisió entre cultura elitista i popular segueix existint. Però la cultura popular va quedant relegada, i es canviada per la consumista com a resultes d'entrar en una societat capitalista globalitzada després d'haver estat en un règim dictatorial en localitats típicament obreres, com Cornellà de Llobregat, on no s'havia creat una cultura d'oci apart que la que transmetia l'associacionisme obrer i les lluites contra el franquisme.

La capacitat de persuasió emprada pel sistema capitalista ha demostrat ser molt eficaç, ja que aconsegueix integrar els segments més diversos de la societat, siguin ells privilegiats o siguin desfavorits que volen ser privilegiats. A través d'un racionalisme hedonista, el sistema es sustenta enmig de crisis provocades per ell mateix. L'oci, com un dels pilars del model, es manifesta com a sinònim de felicitat sempre que, per això, hi hagi una inversió financera considerable, on queda assegurat el dret de ser feliç i descansar en pau. Per tant, el dret a l'oci es transforma en una mercaderia, així com tot el que és possible comercialitzar. Seguint amb aquestes idees, crec que puc afirmar que la idea de la democratització de la cultura a través de l'oci és falsa, perquè la realitat de les societats capitalistes ha demostrat que l'accés a aquest és diferenciat, estant segmentat a satisfer les necessitats financeres del sistema vigent, promovent, en la majoria dels casos, el consum com una forma de recreació.

Com a resposta per a la meva segona pregunta, el per què de la desaparició progressiva de la importància del moviment obrer organitzat a la nostre localitat, només puc exposar les hipòtesis que he extret del meu anàlisi de la història, que haurien de contrastar-se com a parts d'un tot que seria la conjuntura social-polític-econòmica present cap a l'època dels vuitanta. Una cultura dominant i forta, la dels Estats Units, va entrar a Espanya i la va «colonitzar» (amb gran ajut dels medis de comunicació massius) supeditant els costums i valors previs als més moderns i provocant que l'oci es tornés cada vegada més passiu i consumista: la gent que es mobilitzava socialment es van tornar

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

progressivament una minoria, enmig de la passivitat social regnant. Com es fàcilment comprensible, la situació econòmica de crisi, no va fer altra cosa que incitar al immobilisme (triat a més, per cada vegada més gent en aquells temps com a acció política, estant aquesta última cada vegada més desvinculada dels carrers arran dels problemes amb la legalització dels sindicats, els partits comunistes...), i contribuir en les anomenades generacions «passotes», si se'm permet, sense expectatives i amb grans dificultats per accedir al mercat laboral. Quan s'entén aquesta pèrdua cultural dels anys setanta, dels valors de reivindicació obrerista i d'orgull de la consciència de classe, i la manca d'altres hàbits culturals ben estructurats que no fossin aquests, ja no sorprèn tant la regular desaparició d'el moviment que caracteritzà Cornellà ja fa quaranta anys.

No pretenc concloure aquest treball establint veritats, conceptes o opinions tancades. Només entenc que hauríem de reflexionar sobre l'allau d'informació amb la qual som devorats gairebé sense adonar-nos, i com això ens fa perdre de vista progressivament la nostre identitat. No estic en contra del consum en si, però penso que la reflexió sobre el procés de «cosificació» que patim per constituir-nos només com un mercat consumidor per als grans conglomerats del sistema, és necessària perquè som molt més que això, som humans. Tampoc em sembla beneficiosa la dinàmica d'ús del temps de lleure actual, fonamentada sota l'oci consumista completament (havent-se vist a Cornellà en els últims anys algun exemple il·lustratiu, com la destrucció del parc sobre el terra del qual ara està ubicat el centre comercial Splau!), i penso que som a temps de canviar molts d'aquests problemes. Amb comprensió, interès i voluntat tinc fe en que podem conscienciar als joves de la necessitat d'establir una cultura basada en la fruïció de l'art i el desenvolupament creatiu, en comptes d'una que segueixi les directrius d'un sistema consumista (que per definició no busca la satisfacció completa dels seus integrants ni el seu creixement emocional o aprenentatge) i que no els aboqui a un tan necessari procés de transformació personal. Finalment, m'agradaria dedicar el fragment d'un llibre a tots els obrers que van arriscar les seves vides, els seus treballs, i el pa de cada dia (que pot no semblar-ho, però costa més de sacrificar que moltes altres coses) per a viure en una societat més justa i lliure que en la que els havia tocat viure:

«Una verdad, una fe, una generación de hombres pasa, se la olvida, ya no cuenta. Excepto para aquellos pocos, tal vez, que creyeron esa verdad, profesaron esa fe o amaron a esos hombres»

Joseph Conrad. *Juventud*²⁸

28: Conrad, J.: *Juventud*, 2ª ed. Valladolid, Galland Books, [pàgina 43], 2010.

9. Bibliografia i webgrafia

Bibliografia:

- Adorno, T; Horkheimer, M: *La industria de la cultura: la ilustración como engaño de masas*, 8ª ed. Nueva York, Editorial Continuum, 2000.
- Archer, J.:*Social unrest and popular protest in England, 1780–1840*, 1ª ed. Londres, Editorial Cambridge University Press, 2000.
- Aristótil: *Ética a Nicómano, I. 1095* [traducció de Julio Pallí Bonet] 2ª ed. Madrid: Editorial Gredos, 1993.
- Bellavista, O.: *Evolució d'un barri obrer Almeda – Cornellà*, 1ª ed. Barcelona, Editorial Claret, 1977.
- Bilbao, A.: *La transición política y los sindicatos*, Cuadernos de Relaciones Laborales [revista] Universidad Computense de Madrid. Madrid: Editorial Computense.
- Burillo, L.; Grapera, I.: *Històries de vida: Fonts orals de la lluita obrera i l'antifranquisme al Baix Llobregat*, 1ª ed. Barcelona, Editorial Fundació Utopia, 2008.
- Cañadas, X.: *El Caso Scala. Terrorismo de Estado y algo más*, 1ª ed. Barcelona, Virus Editorial, 2008.
- Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat: *El franquisme al Baix Llobregat* 1ª ed. Barcelona, L'Abadia de Montserrat, 2001.
- Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat: *El brogit de la indústria (De la manufactura a la fàbrica)*, 1ª ed. Sant Feliu de Llobregat, Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat, 2005.
- Conrad, J.: *Juventud*, 2ª ed. Valladolid, Galland Books, 2010.
- Díaz-Plaja, F.: *La guerra de España en sus documentos*, 5ª ed. Barcelona, Editorial Plaza & Janés, 1969.
- Freire, P: *Pedagogía del Oprimido*, 17ª ed. Buenos Aires: Editorial Siglo XXI, 1987.
- Fernández, T.: *El hombre y la sociedad*, 2ª ed. Madrid, Editorial Doncel, 1963.
- Giddens, A.: *Sociología: Manual*, 3ª ed. Madrid, Alianza Editorial, 1998.
- Kroeber, A.: *Lo superorgánico*, 4ª ed. Madrid, Editorial Altaya, 1975.
- Lazarsfeld P. i Merton R: *La comunicación de masas*, 2ª ed. Buenos Aires, Editorial Muraro [pag. 11], 1997.
- López, B.: *Aproximación a la historia de la HOAC*, 3ª ed. Madrid, Ediciones HOAC, 1997.

-Oci i consciència de classe: Estudi de la relació de l'oci amb el moviment obrer a Cornellà

- Ministerio de Cultura: *Estudios sobre cambio social y estructuras sociales en Catalunya*, CIS, Madrid, 1979.
- Ministerio de Cultura: *Encuesta Cultura y Ocio*, Madrid, 1984
- Padilha, V: *Tiempo libre y capitalismo: una pareja imperfecta*, 5ª ed. Campinas: Editorial Alinea, 2000.
- Prats, J. i Trepal, C: *Història. Batxillerat*, 1ª ed. Barcelona, Editorial Barcanova 2015.
- Riera, I.: *Los catalanes de Franco*, 2ª ed. Barcelona, Editorial Plaza y Janés, 1999.
- Solé, E.: *Sindicalismo y cultura. Ocio y valores culturales de los trabajadores de Siemens de Cornellà*, 1ª ed. Barcelona, Unió de Sindicats de Comissions Obreres del Baix Llobregat, 1986.
- Tardà, J.; Carrión, P.; Fernández, J.; Tomás, A.: *Pagesos, obrers, ciutadans (Història de Cornellà de Llobregat)*, 1ª ed. Cornellà de Llobregat, Edicions Expres Serveis, 1993.
- Tuñón de Lara, M.: *El movimiento obrero en la historia de España. I.1832-1899*, 2ª ed. Barcelona, Editorial Laia, 1977.
- Tylor, E.: *Cultura primitiva: Los orígenes de la cultura*, 2ª ed. Madrid, Editorial Ayuso, 1976.

Pàgines web:

- Sánchez, F.: La Unió Social [en línia]. Cornellà de Llobregat: ERC. <<http://locals.esquerra.cat/cornella/opinio/21562/la-unio-social>>. [Consulta: 27 d'agost de 2015]
- «De la història espanyola i corrents ideològiques obreristes»:
<http://www.historiasiglo20.org/HM/>
- «La constitució espanyola del 1978» al blog virtual de la revista «Sapiens».
<http://blogs.sapiens.cat/historiadorvital/2010/12/06/la-constitucio-espanyola-de-197>

Revistes, notícies, articles i altres documents:

- »Entrevista amb el sociòleg Rob Lynch». El País, 7 de julio de 2000.
- «La transició»: (Capítols 1-13) de Televisió espanyola (TV1) i El País
- Gawriszewski, B. *La lucha capitalista contra el ocio: la necesidad de un ocio consumista*, publicat en: Educación Física y Deportes Revista digital, Buenos Aires, Año 9 Nro. 66, Noviembre de 2003.
- Tamás N.: *La Teoría del Estado de Cicerón en su "Oratio pro Sestio"* [Cicero's Theory of the State in "Oratio pro Sestio"]. Revista de Estudios Histórico-Jurídicos [Sección Historia del Pensamiento Jurídico y Político] [revista] Károli Gáspár Protestant University. Budapest: XXXII.